

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖZEL HUKUK ANA BİLİM DALI

ULUSLARARASI DENİZ YATAĞI VE OTORİTESİ

Yüksek Lisans Tezi

Serap GÜLBİÇİM

ANKARA – 2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI DENİZ YATAĞI VE OTORİTESİ

Serap Gülbiçim

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. İsmail DEMİR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. İsmail DEMİR

.....

Doç. Dr. Nil KULA DEĞİRMENCİ

.....

Dr. Öğr. Üyesi Nasıh Sarp ERGÜVEN

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi 03.08.2022

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. İsmail DEMİR **danışmanlığında hazırladığım** “Uluslararası Deniz Yatağı ve Otoritesi (Ankara-2022) ” **adlı yüksek lisans** - **doktora/bütünleşik doktora** **tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.**

Tarih: 31.08.2022
Adı-Soyadı ve İmza

Serap GÜLBİÇİM

TEŐEKKÜR

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında desteğini hiç esirgemeyip süreç boyunca gerek akademik katkıları gerekse teővikleriyle bana olan inancını gösterdiği ve her ümitsizliğe kapıldığımda hayatın bir mücadele olduğunu sürekli hatırlattığı için danıőmanım Sayın Prof. Dr. İsmail DEMİR hocama;

Çok değerli yorumları ve yapıcı eleştirileri ile çalıőmamı zenginleőtiren jüri yelerim Sayın Doç. Dr. Nil KULA DEğİRMENCİ ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Nasıh Sarp ERGÜVEN hocalarıma;

Bu yoğun süreçte sorgusuz sualsiz desteklerini ve dualarını hep yanımda hissettiğim özellikle annem baőtta olmak üzere canım aileme ve ailemden saydığım canım Fatih'e;

Akıl hocalığı, engin hoőęorus ve belki de kimsenin göstermeyeceği sabrı sayesinde iş hayatım ile bu çalıőmamı birlikte yürütmeme vesile olan Daire Baőtkanım Sayın Mhammed Salim KETEVANLIOğLU'na;

Ortaya zamanında ve kaliteli bir tez ıkarabilmem için mümkün olan bütün fedakrlıkları, gerekli her türlü yardımı yaptıkları için, özellikle alanları olmasa bile tezimi sıklımadan okuyup, savunma provalarımı bıkmadan dinleyip görüşlerini belirttikleri için iş arkadaşlarım zgenur, Berkay, İbrahim'e ve okul arkadaşım Emre'ye

teőekkür etmeyi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ.....	1
I. KONU VE AMAÇ	1
II. KAPSAM, PLAN VE METOT.....	4

BİRİNCİ BÖLÜM

DENİZ YATAĞI KAVRAMI

I. COĞRAFİ BİR TERİM OLARAK DENİZ YATAĞI.....	7
II. DENİZ YATAĞINDA BULUNAN KAYNAKLAR.....	9
III. DENİZ ALANLARINDAKİ DENİZ YATAĞININ HUKUKİ STATÜSÜ	12

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI DENİZ YATAĞI (BÖLGE)

I. TANIMI VE HUKUKİ NİTELİĞİ	17
II. TARİHÇESİ	25
A) 1982 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ ÖNCESİ DÖNEM.....	25
B) 1982 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ.....	30

C) 1994 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ'NİN 11. KISMI'NIN UYGULANMASINA İLİŞKİN SÖZLEŞME.....	32
Ç) TARAF OLMAYAN DEVLETLERİN HUKUKİ STATÜSÜ.....	33
III. “İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI” KAVRAMI.....	38
A) HUKUKİ NİTELİĞİ.....	38
B) EKONOMİK BOYUTU.....	41
C) BARIŞÇIL AMAÇLARLA KULLANIM.....	43
Ç) DENİZ ÇEVRESİNİN VE İNSAN HAYATININ KORUNMASI.....	45
IV. BÖLGENİN ARAŞTIRILMASI, İŞLETİLMESİ VE KULLANILMASI REJİMİ.....	47
A) YETKİLENDİRME.....	47
B) BİLİMSEL ARAŞTIRMA.....	51
C) ARAŞTIRMA, KEŞİF VE İŞLETME.....	52
Ç) KARADAKİ MADEN ÜRETİCİLERİ İÇİN ÜRETİM POLİTİKALARI.....	57
D) SORUMLULUK.....	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI DENİZ YATAĞI OTORİTESİ

I. TARİHÇE.....	63
II. KURUMSAL YAPI VE ORGANLAR.....	65
A) GENEL OLARAK.....	65
B) GENEL KURUL.....	66
C) KONSEY.....	68
Ç) HUKUKİ VE TEKNİK KOMİSYON.....	71

D) FİNANS KOMİTESİ	72
E) SEKRETARYA	73
F) TEŞEBBÜS.....	74
III. GÖREV, YETKİ VE AYRICALIKLAR	77
IV. BÜTÇE	82

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ

I. GENEL OLARAK	84
II. BÖLGE'YE İLİŞKİN UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM YOLLARI.....	88
A) ULUSLARARASI DENİZ YATAĞINA İLİŞKİN UYUŞMAZLIK DAİRESİ.....	88
B) AD HOC DAİRE (GEÇİCİ DAİRE).....	90
C) TİCARİ HAKEM MAHKEMESİ	91
Ç) DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ BÜNYESİNDE ÇÖZÜM	92
SONUÇ.....	93
KAYNAKÇA	97
I. KİTAPLAR VE MAKALELER	97
II. İNTERNET KAYNAKLARI.....	101
ÖZET.....	107
ABSTRACT	108

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
Ay Sözleşmesi	: 1979 tarihli Ay ve Öteki Gök Cisimleri Üzerinde Devletlerin Faaliyetlerini Yönetecek Sözleşme
B.	: Bası, baskı
Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi	: 1992 tarihli Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
Bölge	: Uluslararası Deniz Yatağı
C.	: Cilt

dn.	: Dipnot
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DYD	: Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi Deniz Yatağına İlişkin Uyuşmazlıklar Dairesi
e.t.	: Erişim Tarihi
ed.	: Edition
Ed.	: Editörlüğünde
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Sözleşmesi
GSÜHFD	: Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
IMO	: Uluslararası Denizcilik Teşkilatı
İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi	: 1992 tarihli Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
KBBS	: 1958 tarihli Cenevre Kara Suları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi
km	: Kilometre
m.	: Madde
No	: Numara

NGOs	: Sivil Toplum Kuruluşları
Otorite	: Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi
Öncü Yatırımcılar Düzenlemesi	: Polimetalik Yumrularla İlgili Öncü Faaliyetlere Hazırlık Yatırımlarının Yönetilmesi Kararı
par.	: Paragraf
RG	: Resmî Gazete
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Silahsızlanma Sözleşmesi	: 1971 tarihli Deniz Yatağı, Okyanus Tabanı ile Bunların Altına Nükleer Silahlar ve Diğer Kitle İmha Silahlarının Yerleştirilmesinin Yasaklanması Hakkında Sözleşme
TDK	: Türk Dil Kurumu
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UDHM	: Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi
UNCITRAL	: Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu
UNCLOS	: United Nations Convention on the Law of the

	Sea
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı
Viyana Sözleşmesi	: 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi
Vol.	: Volume
vs.	: Ve saire
Y.	: Yıl
yuk.	: Yukarıda
1994 Sözleşmesi	: 1994 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 11. Kısmı'nın Uygulanmasına İlişkin 1994 Sözleşmesi

GİRİŞ

I. KONU VE AMAÇ

Dünyanın %70'i deniz ve okyanuslardan oluşmaktadır. Deniz ve okyanusların altında uzanan bir de toprak tabakası mevcuttur. Bu toprak tabakalarına deniz yatağı adı verilmektedir. Bu alanlarda devletler, belirli bir mesafeye kadar uluslararası hukukun izin verdiği ölçüde çeşitli yetkiler kullanmaktadırlar. Devletlerin yetki kullandığı sınırların ötesinde yer alan açık deniz ve açık denizlerin altındaki derin deniz yatağı, bir diğer adıyla uluslararası deniz yatağı ("Bölge")¹ okyanusların kapladığı alanın %50'sini oluşturmaktadır. Bu kadar geniş bir alanda açık deniz rejimi kapsamında deniz yüzeyinde seyrüsefer serbestisi ve hava sahasında uçuş serbestisi ilkesi geçerli olduğu gibi toprak üzerinde kablo ve boru hattı döşenmesi, suni adalar tesisi, askeri tatbikatlar ve bilimsel araştırmalar gerçekleştirilmesi mümkündür. Ayrıca hem Bölge'nin hem de Bölge'de yer alan kaynakların üzerinde devletlerin veya kişilerin hangi yetkileri ne şekilde kullanacakları ve genel olarak Bölge'nin hukuki statüsü, HMS Challenger gemisi tarafından keşfedilen polimetallik nodüllerin kıymetinin anlaşılmasının ardından uluslararası hukukta önemli bir tartışma konusu olmuştur.

Bakır, nikel, kobalt, demir, manganez gibi önemli minerallerin Bölge'de yer alması, özellikle bu madenleri Bölge'den çıkarabilecek teknolojiye sahip yüksek miktarda enerjiye ihtiyaç duyan gelişmiş devletler ile bu madenlerin kara üreticisi olan veya denize kıyısı olmayan gelişmemiş ya da gelişmekte olan devletler arasında ciddi bir menfaat çatışmasına

1 Literatürde "derin deniz yatağı" ifadesi ile de belirtilebilmektedir.

yol açmıştır. Bazı devletler, Bölge'nin ortak alan (*res communis*) olduğunu ve bu kaynakları çıkarmaya istekli olan devletlerin imkânları doğrultusunda onları çıkarıp kullanabileceğini, açık denizlerin serbestisi ilkesinin bu alanda da devam etmesi gerektiğini savunmuştur. Bazı devletler ise Bölge'yi sahipsiz alan (*res nullies*) kategorisine sokarak, bir nevi işgal edenin işgal ettiği kadarının sahibi olacağını savunmuşlardır. Ancak Arvid Pardo'nun² bu bölgenin insanlığın ortak mirası olması gerektiğine ilişkin konuşmasının ardından, sanayileşememiş devletlerce bu görüş benimsenmiş ve Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı bu tartışmaların gölgesinde geçmiştir.

Birçok konferansın düzenlenmesine ve uluslararası sözleşmelerin kabulüne rağmen 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne ("BMDHS") kadar devletlerin egemen yetkiler kullandığı sularda bile tüm dünyada geniş kabul gören kurallar mevcut değildi. 168 devletin onayını alan BMDHS bile, Türkiye'nin dâhil olduğu birçok devlet tarafından onaylanmamıştır³. Bu sebeple, Bölge'ye ilişkin yapılan düzenlemelerin taraf olmayan devletlerce ne şekilde kullanılacağı belirsizdir. 1994 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 11. Kısmı'nın Uygulanmasına İlişkin Sözleşmesi ("1994 Sözleşmesi") ise Bölge'nin insanlığın ortak mirası olması niteliğinin daraltılması suretiyle gelişmiş devletlerin BMDHS'ye katılımının sağlanması amacı güdülerek ihdas edilmiştir⁴.

2 Malta Delegesi olan Dr. Arvid Pardo'nun 01.11.1967 tarihinde BM Genel Kurulu'nda gerçekleştirdiği konuşması için bkz.: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/pardo_ga1967.pdf (e.t.:12.04.2022).

3 "United Nations Convention on the Law of the Sea", 1982. Sözleşme 16.11.1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye anılan sözleşmeye taraf değildir.

4 "1994 Agreement Relating to the Implementation of Part 11 of the United Nations Convention on the Law of the Sea", 1994. Sözleşme 28.07.1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir.

Çalışmada Bölge ve Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi (“Otorite”) konuları, tarihsel süreciyle birlikte incelenmiştir. Çalışmada konuya ilişkin en temel uluslararası belgeler olması sebebiyle BMDHS ve 1994 Sözleşmesi’ne odaklanılmıştır. Çalışmada aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır:

- Coğrafi anlamda deniz yatağı ne anlama gelmektedir?
- Uluslararası deniz hukuku çerçevesinde deniz yataklarının sınırlandırılmasının hukuki boyutu nedir?
- Devletler, hangi deniz alanlarında yer alan deniz yataklarında ne tür yetkiler kullanabilirler?
- Bölge’nin ortaya çıkış sebepleri nelerdir ve bu süreç nasıl gelişmiştir?
- Bölge’de yer alan kaynaklar nelerdir ve neden önem taşımaktadır?
- BMDHS ile Bölge’ye ilişkin ihdas edilen hukuki düzenlemeler nelerdir?
- 1994 Sözleşmesi’nin kabul edilmesine yol açan sebepler nelerdir?
- Türkiye gibi BMDHS’ye taraf olmayan devletler ile BMDHS’ye taraf olup da 1994 Sözleşmesi’ne taraf olmayan devletlere hangi hükümler uygulanır?
- Hâlen Bölge’de uygulanan rejim nedir?
- Otorite’nin görevleri, organları, karar alma usulleri nelerdir?
- Bölge’ye ilişkin ortaya çıkacak uyuşmazlıklara ilişkin uygulanacak çözüm yolları nelerdir ve zorunlu çözüm yolları var mıdır?

II. KAPSAM, PLAN VE METOT

Çalışmada açık denizlerin tabanında yer alan Bölge ile Bölge’de yer alan kaynakların araştırılması, keşfi ve çıkartılmasının hukuki niteliği incelenmiştir. Bu kapsamda, çalışmanın Birinci Bölümünde deniz yatağı kavramı coğrafi ve hukuki açıdan incelenmiştir. Ayrıca belirli deniz alanlarında yer alan deniz yataklarının hukuki statüsüne kısaca temas edilmiştir.

İkinci Bölümde Bölge tanımlanmış, tarihçesi ile birlikte hukuki niteliği kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde Bölge’de uygulanan araştırma ve işletme rejimine ilişkin kronolojik bir inceleme yapılmıştır. Bölge ile insanlığın ortak mirası kavramı arasındaki ilişkinin ortaya konulmasına çalışılmıştır.

Üçüncü Bölümde Otorite incelenmiştir. Bölge’nin tarafsız bir kuruluş tarafından yönetilmesi amacıyla kurulan Otorite’nin geçmişi, kurumsal yapısı, görev ve yetkileri ile ayrıcalıklarına temas edilmiştir.

Dördüncü Bölümde önce genel olarak uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin açıklamalar yapılmış, arkasından Bölge’ye ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde uygulanan genel çözüm yollarından farklı olan yöntemler detaylarıyla incelenmiştir. Bu bağlamda tahkim gibi konulara değinilmiştir.

Sonuç bölümünde, çalışmanın kapsamı dâhilinde varılan sonuçlara yer verilmiştir. Bu bölümde, Bölge’nin ortaya çıkışının uzun yıllar aldığı ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte hız kazandığı, Bölge’nin temel ilkesi olan insanlığın ortak mirası kavramının hukuki anlamda belirsiz bırakıldığı çıkarımları yapılmıştır. 1994 Sözleşmesi’nin Bölge rejiminin küresel

anlamda uygulanabilmesi adına başarılı bir sözleşme olduğu kanaatine varılmasına karşın, Teşebbüs'ün faal olmamasının taraf devletleri teşvik anlamında olumsuz etkileyebileceği düşüncesine yer verilmiştir. Taraf olmayan devletlere Bölge'ye ilişkin hükümlerin uygulanması noktasında eksiklik olduğu görülmüştür. Uyuşmazlık çözüm yollarının alternatifli ve Bölge'ye özgü olmasına yönelik olumlu değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bölge'nin zenginliklerine ilişkin henüz beklenen düzeyde farkındalık oluşmadığı tespiti yapılmıştır.

Çalışmanın esas olarak BMDHS ve 1994 Sözleşmesi odak noktası olarak alınmıştır. Ayrıca, yer yer muhtelif devletlerin ulusal hukukuna, 20.05.1982 tarihli ve 2674 sayılı Karasuları Kanunu'na⁵, 1958 tarihli Açık Deniz Sözleşmesi⁶, 1958 tarihli Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi ("KBBS")⁷, 1958 tarihli Kıta Sahaneliği Sözleşmesi⁸, 1958 tarihli Balıkçılık ve Açık Denizlerin Biyolojik Kaynaklarının Korunması Sözleşmesi⁹ ve 1958 tarihli Uyuşmazlıkların Mecburi Surette Çözümüne Dair İhtiyari Protokol'e¹⁰, 1979 tarihli Ay ve Öteki Gök Cisimleri Üzerinde Devletlerin Faaliyetlerini Yönetecek Sözleşmesi'ne ("Ay Sözleşmesi")¹¹, 1959 tarihli Antarktika Sözleşmesi'ne¹², 1971 tarihli Deniz Yatağı, Okyanus

5 29.05.1982 tarihli ve 17708 sayılı RG.

6 "The Convention on the High Seas", 1958. Sözleşme 30.09.1962 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir.

7 "The Convention on the Territorial Sea and Contiguous Zone", 1958. Sözleşme 10.09.1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir.

8 "The Convention on the Continental Shelf", 1958. Sözleşme 10.06.1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir.

9 "The Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas", 1958. Sözleşme 20.03.1966 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir.

10 "Optional Protocol of Signature Concerning the Compulsory Settlement of Disputes", 1958. Sözleşme 30.09.1962 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu protokole taraf değildir.

11 "Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies", 1979. Sözleşme 11.07.1984 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, sözleşmeyi 29.02.2012 tarihinde imzalamış ancak henüz onaylamamıştır.

Tabanı ile Bunların Altına Nükleer Silahlar ve Diğer Kitle İmha Silahlarının Yerleştirilmesinin Yasaklanması Hakkında Sözleşme'ye ("Silahsızlanma Sözleşmesi")¹³, 1992 tarihli Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'ne ("Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi")¹⁴, 1992 tarihli Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne ("İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi")¹⁵, 1969 tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nde ("Viyana Sözleşmesi")¹⁶ ve bazı Birleşmiş Milletler ("BM") kararlarına temas edilmiştir. Aynı zamanda Otorite'nin konuyla ilgili çalıştaylarına, resmî raporlarına, istatistiklerine ve görüşme kayıtlarına değinilmiş olup, yer yer çeşitli uluslararası mahkemelerin kararları ve danışma görüşleri incelenmiştir.

Çalışma, anılan sözleşmelerin ilgili hükümlerinin değerlendirilmesinde ve mahkeme kararların yorumlanmasında tümdengelim yöntemi, tarihsel sürecin ele alınması ve istatistiksel bilgilerin analiz edilmesi hususlarında tümevarım yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada Türk Dil Kurumu ("TDK") yazım kuralları esas alınmıştır.

12 "Antarctic Treaty", 1959. Sözleşme 23.06.1961 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeyi, 18.09.1995 tarihli ve 22408 sayılı RG'de yayımlanan 1995/7172 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile onaylamıştır.

13 "Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof", 1971. Sözleşme 18.05.1972 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeye 19.10.1972'de taraf olmuştur. Bkz.: 05.05.1972 tarihli ve 14178 sayılı RG.

14 "The Convention on Biological Diversity", 1992. Sözleşme 29.12.1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeyi 03.09.1996 tarihli ve 22746 sayılı RG'de yayımlanan 4177 sayılı Uygun Bulma Kanunu ile onaylamıştır.

15 "United Nations Framework Convention on Climate Change", 1992. Sözleşme 21.03.1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, bu sözleşmeyi 09.05.1992 tarihinde imzalamış, 21.10.2003 tarihli ve 25266 sayılı RG'de yayımlanan 16.10.2003 tarihli, 4990 sayılı Kanun ile uygun bulma suretiyle 24.05.2004'te 189. taraf olarak katılmıştır.

16 "Vienna Convention on the Law of Treaties", 1969. Sözleşme 27.01.1980 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DENİZ YATAĞI KAVRAMI

I. COĞRAFİ BİR TERİM OLARAK DENİZ YATAĞI

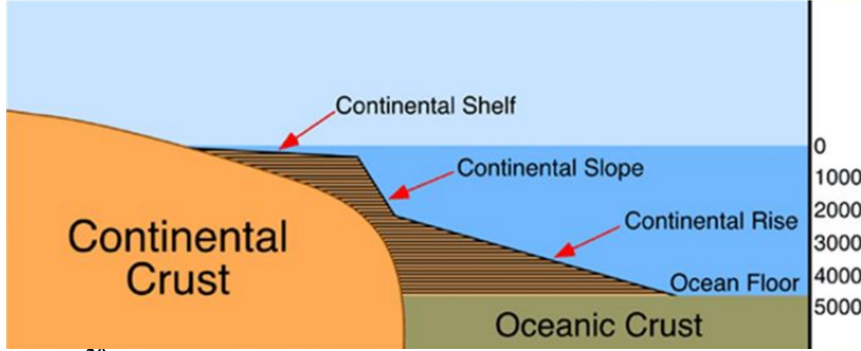
Dünya, jeolojik olarak çekirdek (*barisfer*), magma tabakası (*pirosfer*), yer kabuğu (*litosfer*), su katmanı (*hidrosfer*) ve gaz katmanından (*atmosfer*) oluşmaktadır. Okyanus, deniz, göl ve benzeri yapılar, taş küre de denilen yer kabuğunun üzerinde oluşan derin boşluklara suların dolması sonucu meydana gelmiştir. Böylelikle bugünkü okyanus ve deniz diye bilinen büyük su birikintileri hidrosferi oluştururken, bu birikintilerin tabanı ise taş küreyi ortaya çıkarmıştır¹⁷.

Bahsi geçen katmanlardan gözle görülür olanlar yalnızca deniz seviyesinin üzerinde kalan kıta alanları, denizler ve kıta alanlarının aksine daha genç, ağır, ince olan denizlerin altındaki derin deniz alanlarıdır¹⁸. Okyanus havzaları da denilen bu derin deniz alanları ile kıta alanlarının sınırına kıta kenarı (*continental margin*) adı verilirken; kıta sahanlığı (*continental shelf*), kıta yamacı (*continental slope*), kıta yükseltisi (*continental rise*) ve derin deniz yatağı (*deep seabed*) bölümleri de kıta kenarını oluşturmaktadır¹⁹. Şekil-1'de, açıklanan genel kıyı topoğrafyasına ilişkin bölümleriyle birlikte kıta kenarına yer verilmektedir.

17 Ayrıntılı bilgi için bkz.: Ketin, İ.: *Genel Jeoloji: Yer Bilimlerine Giriş*, İstanbul 2005.

18 Pazarıcı, H.: *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap*, B. 10, Ankara 2014, s. 365 vd. Kıta alanlarının kalınlığı yaklaşık 40 ila 70 km arasında değişirken, derin deniz yatakları genellikle 6 km civarındadırlar.

19 Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 366.

Şekil-1²⁰.

Kıta kenarı, kısaca kıta alanının deniz tarafına doğru uzantısı olarak tanımlanır²¹. Kıta sahanlığı ise, esasen kıtaların suyun altında devam eden, yaklaşık 200 metre derinliği bulan ve genişliği 75 kilometrelere kadar ulaşan bölgesidir²². Kıta yamacı, diğer bir adıyla kıta eğimi, adından da anlaşılacağı gibi dik bir eğime sahiptir ve kıta sahanlığı ile kıta yüksekliği arasında kalan alandır²³. Kıta sahanlığının sonu diye tabir edilen kıta parçasının yaklaşık 200 metre derinliğin ardından 1,5 dereceden fazla bir eğim başlamaktadır²⁴. Bu eğimde derinlik 1.200 metreden 3.500 metreye kadar değişebilmektedir²⁵. Eğimli kıta parçasının dik bir şekilde sona erdiği noktadan başlayarak derinliği genelde 3.500 veya 5.500 metre arasında değişen, ortalama 4.000 metre derinlikte yer alan derin deniz yatağının başlangıcına kadar ulaşan ve

20 Bkz.: <https://www.qsstudy.com/wp-content/uploads/2018/01/Continental-Crust-1.jpg> (e.t.: 12.04.2022).

21 Rothwell, D. R. - Stephens, T.: *The International Law Of The Sea*, Oxford and Portland, Oregon 2010, s. 98.

22 Bektaş, S.: *Uluslararası Deniz Yatağının İşletilmesi ve Deniz Yatağı Uluslararası Otoritesi*, Ankara 2016, s. 5.

23 Bkz.: Şekil-1.

24 Rothwell – Stephens, s. 98.

25 Akkutay, A. İ.: *Kıta Sahanlığı Kavramı, Kıta Sahanlığının Yarattığı Hak ve Yetkiler ile Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Çerçevesinde 200 Deniz Milinin Ötesindeki Kıta Sahanlığı*, Ankara 2018, s. 15.

kıta yamacından daha az bir eğimle devam eden kısma ise kıta yükseltisi/yükselimi denilmektedir²⁶. Son olarak, anılan bölgeleri izleyerek ortalama 4.000 metrenin devamında yer alan kısım da derin deniz yatağıdır ve volkanik bir alan olduğundan genç kayalardan oluşmakta, bu alanlar zengin madenler ihtiva etmektedir.

II. DENİZ YATAĞINDA BULUNAN KAYNAKLAR

Denizlerin ve okyanusların altında da tıpkı yer küredeki gibi dağlar veya düzlükler bulunmaktadır. Kıta sahanlığı ve derin deniz yataklarının kıymetli olmalarının sebebi, içlerinde barındırdıkları madenî zenginliklerdir²⁷. Gerçekten de kıta sahanlığı; dalga ve akarsuları ile birikip gelen alüvyonlardan oluşan kalsiyum, krom, titanyum, zirkonyum gibi madenler; kum, kuvarz, çakıl gibi inşaat yapımında kullanılan malzemeler; gümüş, altın, elmas, kalay, demir gibi nadir rast gelinen metal elementler veya kimyasal reaksiyonlarla oluşan kireç taşları gibi maddelerin meydana getirdiği tortul kayalardan oluşmaktadır²⁸. Ayrıca günümüz koşullarında enerji kaynağı olarak en önemli grubu oluşturan doğalgaz ve kömür gibi başlıca fosil yakıt kaynaklarına ev sahipliği yapmaktadır. Dahası dünya üzerinde kullanılan petrolün beşte biri kıta sahanlığından elde edilmektedir²⁹.

Aynı şekilde Bölge de mineral açısından zengin ve işletilebilir kaynaklardan oluşmaktadır. Polimetalik manganez yumruları, metalik sülfidler ve manganez tabakası olarak

26 Bahsedilen eğim yaklaşık 0,5 derecedir. Ayrıca bkz.: Akkutay, Kıta Sahanlığı, s. 16.

27 Kuran, S.: *Uluslararası Deniz Hukuku*, B. 4, İstanbul 2014, s. 256. Hızla artan dünya nüfusunun, karadaki doğal kaynakların azalmasının ve teknolojik gelişmelerin bu durumu beraberinde getirdiği belirtilmiştir.

28 Bektaş, s. 7.

29 Çamyamaç, A.: *Denize Kıyısı Olmayan ve Coğrafi Açından Elverişsiz Devletlerin Hukuki Durumu*, Ankara 2012, s. 440. Kıta sahanlığının aksine Bölge'de petrol ve doğalgaz gibi hidrokarbüsel kaynakların çok daha az olduğu, derinliğe kıyasla çıkarma maliyeti düşünüldüğünde kıta sahanlığının çok daha elverişli olduğu belirtilmiştir.

gruplandırılan bu kaynaklar³⁰; manganez, kobalt, nikel, molibden, bakır, kurşun, çinko, titanyum, seryum, nikel, platin, fosfor, talyum, tellür, zirkonyum, tungsten, bizmut gibi sanayide, tıpta, özellikle kesme aleti, lazer sistemi, mıknatıs, katalizör üretiminde, uçak camlarında, ampullerde, bazı silah türlerinde kullanılan elementlerdir³¹.

HMS Challenger tarafından 1872 ilâ 1876 yıllarında yapılan okyanus seferlerinde patatese benzeyen manganez yumruları ile karşılaşmış, başta değeri anlaşılmasa da teknolojinin gelişmesine paralel şekilde bu yumruların içeriğinde demir, nikel, bakır, kobalt, manganez minerallerinin mevcut olduğu öğrenilmiştir³². Otorite tarafından bu nodüllerin en çok Pasifik Okyanusu taraflarında ve Fransa'nın Clipperton Adaları'nın etrafında bulunduğu belirlenmiştir³³.

2020'de Otorite tarafından yayımlanan resmî rapora göre³⁴, Bölge'de 22 işletmeci ile Otorite arasında minerallerin araştırılması için 30 adet sözleşme yapılmıştır. Sözleşmeler 15'er yıllıktır. 16 sözleşme ile en çok araştırma yapılan alan Clarion-Clipperton Bölgesi'dir. Hint Okyanusu, Batı Pasifik Okyanusu ve Orta Atlantik Okyanus Sırtı ve Güney Atlantik Okyanusu da diğer sözleşmeler kapsamında keşiflerin yapıldığı bölgelerdendir. Toplam 30 adet sözleşmenin Clarion-Clipperton Bölgesi, Hint Okyanusu ve Pasifik Okyanusu'nu içeren

30 Otorite tarafından bu mineraller; manganez yumruları (*polymetalic nodules*), manganez tabakası (*cobalt-rich ferromanganese crusts*) ve metalik sülfidler (*polymetalic sulphides*) olarak sınıflandırılmıştır. Bkz.: <https://www.isa.org.jm/exploration-contracts> (e.t.:12.04.2022).

31 Özman, A.: *Deniz Hukuku I*, Ankara 2006, s. 38 vd.; Kuran, s. 256; Klein, N.: *Dispute Settlement In The UN Convention On The Law Of The Sea*, Cambridge 2005, s. 317.

32 Churchill, R. R. - Lowe, A. V.: *The Law of the Sea*, ed. 3, Manchester, 1999, s. 223. Yumrulara %26 manganez, %7 demir, %1,3 nikel, %1,1 bakır, %0,27 kobalt oranında dağılım mevcuttur. Tanaka, Y.: *The International Law Of The Sea*, B. 2, Cambridge 2015, s. 178. 19. yüzyılın sonlarında Sibirya açıklarındaki Kuzey Buz Denizi'nde polimetallik nodül ismiyle 1-20 santimetre çapında küçük siyah-kahverengi toprak olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bkz.: Sohn, L. B. - Juras, K. G. - Noyes, J. E. - Franckx, E.: *Law Of The Sea In A Nutshell*, ed. 2, 2010, s. 335.

33 Tanaka, s. 178; Çamyamaç, s. 440; Churchill – Lowe, s. 223.

34 Rapor için bkz.: https://isa.org.jm/files/files/documents/Chapter4_ENG.pdf (e.t.: 12.04.2022).

18'inde polimetalik nodüller (nikel, kobalt, bakır ve manganez); Orta Atlantik Okyanusu Sırtı ve yine Hint Okyanusu'nu kapsayan 7'sinde metalik sülfid grubu olarak bilinen bakır, kurşun, gümüş ve altın; son olarak 5'inde Güney Atlantik ve Pasifik Okyanuslarında manganez tabakası sınıfında yer alan kobalt, vanadyum, molibden, tellür ve platin araştırılmaktadır. Bu araştırmalarda her üç mineral grubunun da araştırılmasına destek veren devletler; Rusya, Çin ve Güney Kore'dir. Polonya, Almanya, Fransa, Hindistan ve Japonya da ikişer mineral gruplarının araştırılması ile aktif olarak katılım sağlamaktadır.

Deniz tabanında yer alan yumruların karadakilere farklı olduğu söylenebilir. Bu yumrular aslında çok önemli bir mineral tedarik kaynağıdır. Ancak yumruları keşfetmenin ve işletmenin maliyetlerine, özellikle başlangıçtaki tutarlara katlanabilmek için büyük miktarda yumrunun varlığının tespiti gerekmektedir. Bu aşamanın ardından yumrulardan elde edilecek kâr, maliyeti bir hayli geçmektedir³⁵.

Deniz yatağında bulunabileceği iddia edilen miktarlar oldukça yüksektir. Örneğin; bu alanlarda tüm dünyanın 6 bin yıllık bakır ihtiyacını, 15 bin yıllık nikel ihtiyacını ve yirmi bin yıllık alüminyum ihtiyacını karşılayacak seviyede maden olduğu bilimsel çevreler tarafından dile getirilmektedir³⁶. Dünyanın artan enerji ihtiyacı, özellikle sanayi devriminin ardından, anılan doğal kaynaklar sebebiyle Bölge'yi ve kıta sahanlığını bir cazibe merkezi hâline getirmektedir. Hızla gelişen teknoloji, bu kaynaklara ulaşmayı kolaylaştırmakta ve kullanılabilir hâle gelmesine yardımcı olmaktadır. Bu çerçevede deniz yatağının egemenliği, kullanımının denetimi, devletlerin bu alan ve içinde barındırdığı zenginliklere ilişkin

35 Tabanlı, F.: *Uluslararası Hukukta Deniz Yatağı Faaliyetlerinden Kaynaklı Deniz Kirliliği ve Devletlerin Sorumluluğu*, Ankara 2021, s. 52.

36 Çamyamaç, s. 440.

haklarına ilişkin meseleler, büyük önem arz etmekte, karalarda yer alan kaynakların hızla tüketilmesi ile her daim önemini koruyacağı anlaşılmaktadır.

Bölge'nin kaynakları konusunda BMDHS'de önemli bir hüküm yer almaktadır. “Terimlerin kullanışı” başlıklı BMDHS m. 133'de aynen “... a) “Kaynaklar”dan, deniz yatağının üstünde veya toprak altında doğal ortam içinde bulunan farklı madenlerden oluşan yumrular da dâhil olmak üzere, katı, sıvı ve gaz hâlindeki bütün madensel kaynaklar anlaşılır. b) bölgeden bir kere çıkarıldıktan sonra, kaynaklar “madenler” olarak adlandırılır.” hükmü yer almaktadır³⁷. Bu hükme göre Bölge'de yer alan kaynakların madensel kaynaklardan ibaret olduğu, Bölge'de yer alabilecek canlı kaynakların bu kapsama dâhil edilmediği açıktır³⁸.

III. DENİZ ALANLARINDAKİ DENİZ YATAĞININ HUKUKİ STATÜSÜ

Deniz alanları ile ilgili tarihsel süreçte, Hugo Grotius'un³⁹ denizlerin tıpkı hava gibi bütün devletlere ait olduğunu savunduğu 1609 tarihli “Denizlerin Serbestisi (*Mare Liberum*)” eseri⁴⁰ ve deniz alanlarının paylaşılması gerektiği fikrini benimseyen John Selden'a⁴¹ ait

37 Sözleşmenin tam metni için bkz.: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201833/volume-1833-A-31363-English.pdf> (e.t.: 12.04.2022).

38 Pazarıcı, H.: “Uluslararası Deniz Yatağı Düzeni ve Sorunları”, AÜSBFD, C. 38, 1983, s. 199; Kuran, s. 261.

39 Hollandalı hukukçu yazar (1583-1645). Churchill – Lowe, s. 4'de Grotius için “modern uluslararası hukukun babası” ifadesini kullanmıştır.

40 Çamyamaç, s. 78 vd; Özman, s. 24 vd. Denizlerin serbestliği ilkesi kapsamında da Portekizlilerin ve İspanyolların o yıllarda yaptığı gibi deniz üzerinde ticaret yapmanın belli birkaç ulusa özgülenemeyeceği dini ve sosyoekonomik yönlerden değerlendirilerek belirtilmiştir Grotius, Papalık Fermanı ile İspanya ve Portekiz'e bırakılan alanları ve yalnızca Portekizlilere özgülenen Doğu Hindistan ile ticareti, Protestan olarak eleştirmiş ve İsa'nın dünya üzerinde bir mülkiyet iddiası bulunmadığı için Papa'nın da böyle bir fermanla bulunamayacağını ve bu sebeple herkese açık olup tükenmesi mümkün olmayan alanlarda iddia edilen tekele karşı çıktığını belirtmiştir. Ancak deniz kaynaklarının tükenmeyeceği algısının doğru olmadığı özellikle madenler ve balıkçılık açısından söylenmelidir.

41 İngiliz hukukçu yazar (1584-1654).

1611 tarihli “Kapalı Deniz (*Mare Clausum*)” adlı kitabı⁴² öne çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar Grotius’un görüşüne benzer şekilde denizlerde serbesti uygulanmıştır⁴³. Ancak gelişen keşifler, artan savaşlar, bunların sonucunda ortaya çıkan yeni sömürgeler ve ulaşım yolları bulma ihtiyacı beraberinde devletlerin denizler üzerinde egemenliğini arttırmak istemesi sonucunu doğurmuştur. Yıllar içinde doğal gelişimini tamamlayan deniz alanları günümüzde kıyı devletinin egemenliğinde yer alan bölgeler, kıyı devletinin sınırlı yetkiler kullandığı ancak diğer devlet gemilerine de açık bölgeler ve bütün devletlere açık olan bölgeler olarak son şeklini almıştır.

Kıyı devletinin egemenliğinde yer alan ilk deniz alanı iç sulardır. İç sular (*internal waters*), kara sularının ölçülmeye başlandığı çizginin gerisinde kalan⁴⁴ ve kıyı devletinin parçası olarak kabul edilen⁴⁵ kısımdır. İç sular kapsamındaki su kütlelerinde, su kütlelerinin altında bulunan deniz yatağında ve su yüzeyinin üzerinde bulunan hava sahasında kıyı devletinin yetkisi ihtilafsız bir şekilde tamdır. Esas hat (*baseline*) adı verilen iç suların dış çizgisi; kıyı girintili çıkıntılı ise düz esas hat veya düzenli bir kıyı ise normal esas hat olarak iki farklı yöntem ile hesaplanmaktadır⁴⁶. Buna göre, normal esas hat (*normal baseline*) belirlemesi için suların en alçak seviyede bulunduğu andaki denizin kara ile birleştiği çizgi baz alınırken, düz esas hat (*straight baseline*) tespit edilirken “hakkaniyete aykırı olmama-kıyının genel istikametinden önemli ölçüde sapmama” koşuluyla BMDHS’de herhangi bir

42 Özman, s. 25; Çamyamaç, s. 79. Churchill – Lowe, s. 4. Selden gibi Welwood’un da “*Abridgment of all Sea Lawes*” (1613) adlı eserinde Grotius’a karşı çıktığı ifade edilmiştir. Hatta Grotius, Welwood’un bu yazısına karşılık “*Defense of the fifth chapter of Mare Liberum, opposed by William Welwod*” cevabını yayımlamıştır.

43 Çamyamaç, s. 205.

44 KBBS, m. 5. Sözleşmenin tam metni için bkz.: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20516/volume-516-I-7477-English.pdf> (e.t.:12.04.2022); BMDHS, m. 8; Karasuları Kanunu, m. 4.

45 Özman, s. 256; Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 303; Kuran, s. 35 vd.

46 Kuran, s. 31 vd.

sınırlama yapılmamaktadır⁴⁷. İç suların ardından kıyı devletinin egemenliğinin devam ettiği kara suları (*territorial sea*) ise, esas hattan başlayarak 12 deniz miline kadar devam etmektedir⁴⁸. İç sular gibi kara sularında da su kütlesi ile birlikte hava sahası ve deniz yatağı kıyı devletinin ulusal yetkisine tabidir⁴⁹. Kıyı devletinin egemenliğinde bulunan kara sularında kıyı devletinin yetkisi istisnai olarak iki şekilde sınırlanabilir. İlki diğer devletlere ait gemilerin kara sularından zararsız geçişi, ikincisi kıyı devletinin kara suları içindeki gemilere yönelik yargılama yetkisindeki sınırlamadır⁵⁰. Türkiye kara sularını Akdeniz ve Karadeniz’de 12 mil, Ege’de 6 mil olarak belirlemiştir⁵¹. Tamamen bir adadan veya birçok adalardan oluşan takımada devletlerinin⁵² ise, BMDHS m. 49’da takımada suları (*archipelagic waters*), bu suların üzerinde yer alan hava sahası ve toprak altı kaynakları konusunda egemen haklara sahip olduğu belirtilmiştir. Bu sular, hem iç hem de kara sularına benzer özellikler taşımakla beraber, her iki deniz alanından da geçiş rejimi gibi konularda farklı özellikleri haizdir⁵³.

Kıta sahanlığı (*continental shelf*) ve münhasır ekonomik bölge (*exclusive economic zone*) devletlerin egemenlik alanlarının ötesinde, ancak belirli konularda ulusal yetkilerinin

47 KBBS, m. 4; BMDHS, m. 5, 6, 7; Düz esas hatta ilişkin ayrıca bkz.: Norveç-İngiltere Balıkçılık Davası, 18.12.1951 tarihli Uluslararası Adalet Divanı (“UAD”) kararı <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/5/12099.pdf> (e.t.:12.04.2022).

48 BMDHS, m. 3; KBBS, m. 1; Kuran, s. 55; Tekil, F.: *Deniz Hukuku*, B. 5, İstanbul 1998, s. 471. Tekil’e göre, hükümde hakkaniyet çerçevesinde bir düzenleme yapılmaması eksiklik olarak nitelendirilmiş, coğrafi özelliklerin gözetilmesi gereği vurgulanmıştır.

49 BMDHS, m. 2; Kuran, s. 81.

50 Ayrıntılı bilgi için bkz.: Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 330 vd.; Kuran, s. 82 vd.; KBBS, m. 14-24; BMDHS, m. 17-32.

51 29.05.1982 tarihli ve 17708 sayılı RG; Türkiye, Karasuları Kanunu m. 2 ile BMDHS’de itiraz ettiği karasularına ilişkin noktayı tutarlı bir şekilde kendi iç hukukuna da yansıtmıştır. Ayrıca bkz.: Demir, İ.: “Türk Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmesinin Hukuki Dayanakları ve İç Hukuk Üzerine Bazı Düşünceler”, *Adalet Dergisi*, S. 65, 2020/2, s. 37 vd.

52 BMDHS, m. 46.

53 Özman, s. 282. Takımada suları olarak kastedilen deniz alanının kendine özgü (*sui generis*) bir nitelik taşıdığı belirtilmiştir.

içerisinde yer alan deniz alanlarıdır⁵⁴. Esasen jeoloji bilime ait coğrafi bir terim olan kıta sahanlığı⁵⁵, kıtanın dış sınırına kadar en fazla 350 deniz mili, bu dış sınırın esas hattın itibaren 200 deniz miline kadar uzanamadığı bölgelerde 200 deniz mili olarak hesaplanmaktadır⁵⁶. Kendine özgü bir yapısı (*sui generis*) bulunan münhasır ekonomik bölge⁵⁷ ise esas çizgiden itibaren 200 deniz miline kadar uzanmaktadır⁵⁸. Kıyı devletine ait kara parçasının deniz altında yer alan uzantısı olan kıta sahanlığı, kıtanın bitip okyanusun başladığı yerde son bulmakta ve yalnızca deniz yatağı ile toprak altını kapsamaktadır. Münhasır ekonomik bölge ise kıta sahanlığı ile birlikte bu alanlardaki su kütlelerini de içerir. Aralarındaki bir diğer önemli fark da, üzerinde egemen haklar kullanabilmek ve hukuki anlamda mevcudiyetinin sağlanabilmesi için kıta sahanlığının aksine, münhasır ekonomik bölgenin ilanının şart olmasıdır⁵⁹. Türkiye tarafından, 05.12.1986 tarihli ve 86/11264 sayılı Kararname⁶⁰ ile Karadeniz’de 200 deniz mili genişliğinde münhasır ekonomik bölge ilan edilmiştir⁶¹. Kıyı devletinin kıta sahanlığında yer alan canlı ve cansız doğal kaynaklardan faydalanma hakkı bulunmaktadır. Münhasır ekonomik bölge sayesinde de kıyı devleti bu alanlarda balıkçılık,

54 Sugadev, A.- Beckman, R.: “Global Regulation of Submarine Cables and Pipelines : Similarities, Differences and Gaps”, Dehukam International Workshop 2016, Legal Status of Submarine Cables, Pipelines and ABNJ (Ed. Karan, H. - Aksoy, S. - Var Türk, K.), B. 1, Ankara 2017, s. 17.

55 Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 365; Kuran, s. 197 vd. Kuran, kıta sahanlığının varlığının hukukçuların ve siyasetçilerin dikkatini toprak altı kaynaklardan yararlanma imkânı ortaya çıktıktan sonra çektiğini belirtmiştir.

56 BMDHS, m. 76 vd.; Tekil, s. 472. Tekil, kıta sahanlığı için, tramvaydan inmeden önce sahanlık denilen bir yerden geçmenin gerekmesi gibi denizin birden derinleşmeye geçmeden önceki su altı alanları demiştir.

57 BMDHS, m. 55; Sugadev – Beckman, s. 17; Tekil, s. 473. Yazar, “kara sularının ötesinde” lafzının açık deniz rejimi olmadığını ve özel bir rejim olduğunu belirtmiştir.

58 BMDHS, m. 57.

59 BMDHS, m. 77(3); Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 382 vd.; Kuran, s. 215, 218 vd.

60 17.12.1986 tarihli ve 19314 sayılı RG.

61 Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 386. Sözleşmeye taraf olunmaması, münhasır ekonomik bölge ilan etmeye engel teşkil etmemektedir.

enerji üretimi, bilimsel araştırma, deniz çevresinin korunması, suni ada ve tesisler inşa etme faaliyetlerinde bulunabilecektir⁶².

Bu alanların haricinde, bir de herhangi bir devletin üzerinde münhasır yetkiler kullanamadığı açık deniz (*high sea*) bulunmaktadır. Açık denizlerin serbestisi rejimi ve altındaki deniz yatağı, yani Bölge'ye ilişkin rejim çalışmanın sonraki bölümünde detaylı olarak açıklanacaktır.

62 BMDHS, m. 56, 61.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI DENİZ YATAĞI (BÖLGE)

I. TANIMI VE HUKUKİ NİTELİĞİ

Bölge (*area*), açık denizlerin altında yer alan toprağı ve toprak altını ifade etmektedir⁶³. Bu tanımdan yola çıkılarak Bölge'nin başlangıç noktasının bilinebilmesi için açık denizin başladığı yerin bilinmesi gerekmektedir. Açık deniz, devletlerin egemen yetkiler kullanmadığı, dünya üzerindeki deniz kıyısı olsun veya olmasın bütün devletlerin kullanımına açık olan, herhangi bir kıyı devletinin iç suları ve kara suları sınırları dışında kalan deniz alanlarına verilen genel bir isimdir⁶⁴. Önceki başlıkta da yer verilen geçmişten günümüze deniz alanlarının serbestisine ilişkin yaklaşımlar, açık denizlerin statüsünün ve sınırlarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Önceleri deniz yataklarındaki kıymetli kaynakların varlığı teknoloji eksiği nedeniyle bilinmediğinden, açık denizin altındaki toprağın ayrıca düzenlenmesi gündeme gelmemiş, serbestinin o bölümlerde de uygulanacağı kabul görmüştür⁶⁵.

Açık denizlerin serbestisi ilkesini detaylandırmak gerekirse; tüm devletlere ait gemilerin ve hava sahasını kullanan araçların, açık denizlerde; seyrüsefer hakkına⁶⁶, hava

63 Anlar Güneş, Ş.: "Maden Kaynaklarının Yönetimi Bağlamında Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesinin Rolü", Uluslararası İlişkiler Dergisi, C. 17, S. 65, 2020, s. 105.

64 BMDHS, m. 86; Açık Deniz Sözleşmesi, m. 1; Kuran, s. 237. Açık Deniz Sözleşmesi'nin tam metni için bkz.: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20450/volume-450-I-6465-English.pdf> (e.t.:12.04.2022).

65 Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 400. Yazar tarafından bu durumun kanıtı olarak Açık Deniz Sözleşmesi m. 1'de kara suları dışındaki bütün deniz alanlarının açık deniz statüsünde düzenlenmesini ileri sürmüştür.

66 Açık Deniz Sözleşmesi, m. 4; BMDHS, m. 90.

sahasında uçuş yapabilme hakkına⁶⁷, koşulları sağlamak kaydıyla denizaltı kabloları ve petrol boruları döşeme hakkına⁶⁸, balıkçılık yapma hakkına⁶⁹, askeri tatbikatlar ve silah testleri gerçekleştirme hakkına⁷⁰, suni adalar ve uluslararası hukukun izin verdiği diğer tesisleri inşa etme hakkına⁷¹ ve bilimsel araştırma serbestisine⁷² sahip olmaları anlamına gelmektedir. Bu süreçte önce 1958 Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi'nde, ardından BMDHS'de açık denizlerin serbestisi ilkesi ortaya koyulmuştur⁷³. Tanaka'ya göre, açık denizlerdeki serbesti iki şekilde kendini göstermektedir: İlki üzerinde hiçbir ulusal egemenliğin söz konusu olmaması, ikincisi açık denizlerde yapılacak faaliyetlerde serbestlik⁷⁴.

Açık denizlerin serbestisi ilkesi ile ulusal ve uluslararası ticaretin önünün açılması, kıyısı olsun veya olmasın tüm devletlerin denizleri serbestçe kullanması, bilimsel araştırmaların teşvik edilmesi gibi amaçlar gerçekleştirilmiştir. Ancak hem serbestiler üzerinde hem de genel olarak açık denizlere ilişkin bazı kısıtlamalar da bulunmaktadır. Maddeler bazında ve genel anlamda düşünüldüğünde; diğer ülke çıkarlarına uygun hareket etmek, BMDHS'de öngörülen koşulları sağlamak, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde hakkını barışçıl amaçlarla kullanmak ve deniz çevresini korumak gibi sınırlamalar bulunmaktadır. Bu serbestinin örf ve âdet hukuku açısından meydana gelen sınırlandırmaları

67 BMDHS, m. 87(1)(b).

68 BMDHS 6. Kısım'da yer alan kıta sahanlığına ilişkin hükümler çerçevesinde kullanılacaktır. Açık Deniz Sözleşmesi, m. 2, 26, 28, 29; BMDHS, m. 87, 112 vd. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Sugadev - Beckman, s. 25 vd.

69 Açık Deniz Sözleşmesi, m. 1, 3, 8; BMDHS, m. 116-120. Canlı kaynaklarını korumak ve makul biçimde işletmek çerçevesinde uygulanacaktır.

70 Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 391 vd. BMDHS, m. 88 açık deniz serbestisini barışçıl amaçlarla sınırlamaktadır. Barışçıl amaçlardan genel olarak saldırgan olmayan askeri faaliyetlerin anlaşıldığı ancak nükleer silahlar yerleştirilmesinin ve denenmesinin kapsamadığı doktrinle düşünülmektedir.

71 BMDHS, m. 87(1).

72 BMDHS, m. 238-241.

73 Açık Deniz Sözleşmesi, m. 2; BMDHS, m. 87.

74 Tanaka, s. 155 vd.

ise; ziyaret hakkı⁷⁵, köle ticareti⁷⁶, korsanlık⁷⁷, yetkisiz yayın⁷⁸, çarpışma⁷⁹, kesintisiz takip⁸⁰, sözleşmesel haklar, devletlerin açık denizlerde seyreden kendi uyruğu altındaki gemi ve kişiler üzerinde yetki kullanabilmesi⁸¹ ve bayrak devleti olup olmadığına bakılmaksızın açık denizlerde yapılması yasaklanan fiillerde bulunan gemilere müdahale etme hakkı⁸² olarak sayılabilir. Bu sınırlamaların yanı sıra, çalışmanın esas konusu olan ve açık deniz su kütlelerinin altındaki Bölge'ye ve Bölge'de yer alan kaynaklara ilişkin öngörülen rejim, belki de en önemli açık deniz serbestisi sınırlamasını içermektedir. Bahsi geçen sınırlamaya göre, bu bölge “insanlığın ortak mirası” olarak kabul edilerek uluslararası bir otorite tarafından yönetilecektir ve artık açık denizlerin serbestisi ilkesi uygulanmayacaktır. Böylelikle Bölge ve Bölge'ye özgü rejim oluşmuştur.

Bölge'deki maden kaynaklarının keşfi ile Bölge'nin hukuki niteliğinin açıkça ortaya konulması önem arz etmekte olup Bölge'nin hukuki niteliğine ilişkin çeşitli görüşler bulunmaktadır. Öncelikle Bölge'yi düzenleyen bir sözleşmenin bulunması ve uluslararası hukukun temel ilkelerinden olan ahde vefa ilkesi çerçevesinde Taraf Devletlerin bu sözleşme hükümlerine uymalarının gerektiği beklenmektedir⁸³. BMDHS'nin uluslararası deniz hukuku

75 Açık Deniz Sözleşmesi, m. 22; BMDHS, m. 110.

76 Kuran, s. 242 vd.; Açık Deniz Sözleşmesi, m. 13, 14; BMDHS, m. 99, 100.

77 Açık Deniz Sözleşmesi, m. 22(3); BMDHS, m. 110(3).

78 BMDHS, m. 109 ve 110(1); Ayrıca bkz.: 1965 tarihli “*European Agreement for the Prevention of Broadcasts Transmitted From Stations Outside National Territories*”.

79 BMDHS, m. 97; Açık Deniz Sözleşmesi, m. 11. Uluslararası Daimi Adalet Divanı'nın 07.09.1927 tarihli Bozkurt-Lotus Kararı da çarpışmaya ilişkin bir dava olup, belirtilen maddelerde öngörülen yargı yetkisinin aksine Mahmut Esat Bey'in başarılı savunması ile Fransız gemisi kaptanının Türk mahkemelerince yargılanması kararı alınmıştır. İlgili karar için bkz.: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1927/1927.09.07_lotus.htm (e.t.:12.04.2022).

80 BMDHS, m. 111; Açık Deniz Sözleşmesi, m. 23.

81 Bayrak devletinin hukuki yargı yetkisi için bkz.: Açık Deniz Sözleşmesi, m. 6(1); BMDHS, m. 92(1).

82 BMDHS, m. 108.

83 Viyana Sözleşmesi m. 26, Ahde vefa ilkesi (*pacta sunt servanda*). Sözleşmenin tam metni için bkz.: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (e.t.: 14.06.2022).

kavramlarına ilişkin örf ve âdet kurallarını yazılı hâle getirdiği görüşünden yola çıkılarak, Bölge'ye ilişkin hükümlerin ve insanlığın ortak mirası kavramının da örf ve âdet kuralı niteliği taşıdığı ve uluslararası hukukun genel ilkesi hâline geldiği görüşlerden ilkinin oluşturmaktadır⁸⁴. Wolfrum'a göre, ulusal yetki alanı dışındaki ortak alanların kullanımı söz konusu olduğundan Bölge uluslararası örf ve âdet hukukunun bir parçasıdır⁸⁵. Ancak bu görüşe karşı, Bölge'nin insanlığın ortak mirası olmasının örfi hukukta kabul göremeyecek kadar belirsiz⁸⁶ ve yeni olduğu yönünden eleştiriler bulunmaktadır. Ayrıca örf ve âdet olarak nitelendirildiğinde devletler ısrarlı itiraz (*persistent objector*) konumu ile kendilerine uygulanmasının önüne geçebileceklerdir. Bir de BMDHS m. 311(6)'da insanlığın ortak mirası ilkesinde herhangi bir değişiklik yapılamayacağına ilişkin getirilen hüküm sebebiyle, Bölge'nin ve Bölge'ye uygulanan rejimin emredici (*jus cogens*) niteliğinde bir norm olmasa dahi özel bir konunun bulunduğuna yönelik bir görüş de mevcuttur⁸⁷. Tam tersine, Bölge'ye ilişkin hükümlerin insanlığın ortak mirası kavramından yola çıkılarak temel ve tartışılmaz bir norm ortaya koyduğunu ve bir *jus cogens* yükümlülük oluşturduğunu savunanlar bulunmaktadır. Ancak bu görüşün BMDHS'yi ve Bölge'ye ilişkin hükümleri daha çok devletin kabul etmesi için siyasi bir yaklaşım olduğu da söylenmektedir⁸⁸.

Shaw'a göre açık denizler ve Bölge; hiç kimseye ait olmayan, devletlerin üzerinde egemen haklar iddia edemediği bununla birlikte herkesin kullanımına açık olan (*res*

84 Noyes, J. E.: "The Common Heritage of Mankind: Past, Present, and Future", Denv. J. Int'l L. & Pol'y, Vol. 40, 2021, s. 454; Akkutay, A. İ.: "Uluslararası Hukuk Bakımından Derin Deniz Yatağında Yer Alan Kaynakların Araştırılması, Keşfi ve İşletilmesi", Ankara Barosu Dergisi, C. 74, S. 2, 2016, s. 161.

85 Wolfrum, R.: "The Principle of the Common Heritage of Mankind", Zeitschrift Für Ausländisches Öffentliches Recht und Völkerrecht, 1983, s. 336.

86 Noyes, s. 454.

87 Akkutay, s. 162.

88 Noyes, 454.

communis) alanlardır⁸⁹. Açık denizlerin, devletlerin bu alanlarda egemenlik veya egemen yetkilere dayanan haklar iddia edememesi sebebiyle, işgale açık olmadığından sahipsiz (*res nullies*) alan olarak nitelendirilemeyeceğini de ayrıca belirtmiştir⁹⁰. Bu görüşlerin haricinde, deniz çevresinin korunmasına ilişkin Bölge'nin insanlığın ortak mirası olduğu kabulü ile herkese karşı ileri sürülebilme (*erga omnes*) niteliği tartışması da yapılmıştır. Bu tartışmanın esasında deniz çevresine ilişkin Otorite'ye ve bütün devletlere aynı anda hem yükümlülük getirmesine hem de ihlal durumunda tazminat talebinde bulunulabilmesine dayandığı görülmektedir. Nitekim Akkutay'a göre de Bölge'nin insanlığın ortak mirası ilkesi çerçevesinde, Bölge'de gerçekleştirilecek faaliyetlerdeki sorumluluklarının *erga omnes* olarak kabul edilebilecektir⁹¹.

Diğer taraftan, Bölge, kıyı devletlerinin egemen yetkiler kullandığı kıta sahanlığı veya münhasır ekonomik bölgeden farklı bir kavram olup, onların ötesinde yer almaktadır⁹². Burada, münhasır ekonomik bölgenin ve kıta sahanlığının açık deniz ve dolayısıyla Bölge'nin sınırlarına ilişkin istisna oluşturduğu söylenmelidir⁹³. Çünkü münhasır ekonomik bölgenin açık denizlerin bir kısmını kapsamaması konusu, bazı devletlerce serbestilerin uygulanıp uygulanmaması veya kıyı devletinin yetkileri konusunda görüş ayrılıklarına sebep olmuştur⁹⁴. Ancak BMDHS münhasır ekonomik bölgeyi ne açık denizlere ne de devletlerin egemen yetkiler kullandığı sulara dâhil etmiştir. Aynı şekilde, kıta sahanlığı sınırınının 200 deniz milinden fazla olması durumunda da BMDHS m. 76(4)'te belirtilen coğrafi ölçütler

89 Shaw, M.: *International Law*, ed. 8, Cambridge 2017, s. 364.

90 Shaw, s. 372.

91 Akkutay, s. 183.

92 Pazarıcı, s. 198 vd.

93 Kuran, s. 231 vd.

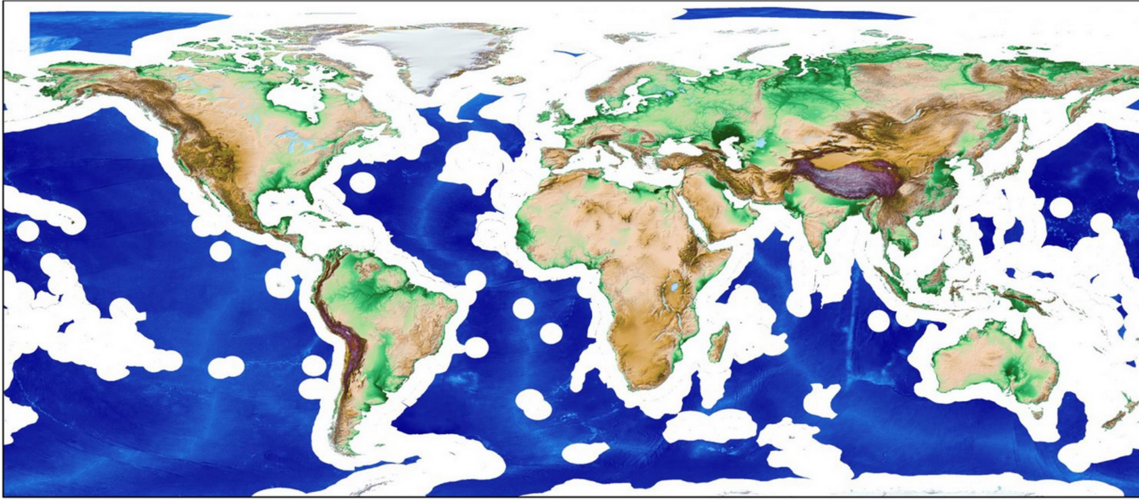
94 Sohn – Juras – Noyes - Franckx, s. 14-15.

kapsamında BMDHS Ek 2 ile kurulmuş olan Kıta Sahanlığı Sınırları Komisyonu devreye girecektir⁹⁵. Komisyon tarafından kıta sahanlığının sınırı konusunda talepte bulunan kıyı devletine tavsiye niteliğinde bir karar verilmekte ve kıyı devleti bu tavsiye kararı çerçevesinde sınır tesis ederse, kıta sahanlığının sınırı kesin ve bağlayıcı bir hâl almaktadır⁹⁶. Münhasır ekonomik bölgenin 200 deniz milinden fazla olması söz konusu olmazken, kıta sahanlığının 200 deniz milini aşabiliyor olması birtakım yetki sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Ancak varılan sonuç; 200 deniz milinin, yani münhasır ekonomik bölgenin, ötesindeki su kütlelerinin açık deniz rejimine tabi olmasına karşın, bu alanın altındaki deniz yatağının kıta sahanlığına dâhil edilerek “insanlığın ortak mirası” ilkesini daralttığıdır⁹⁷. Bu alanlarda doğal kaynakların işletilmesi hususunda BMDHS m. 82, sahil devletlerin bu kaynakları işletmekten elde ettikleri gelirleri için Otorite’ye ayni veya nakdî katkıda bulunacağını düzenlemiştir. Böylelikle, kıta sahanlığı ile daraltılan insanlığın ortak mirası ilkesinin, anılan ayni veya nakdî katkı ile telafi edilmeye çalışıldığı değerlendirilmektedir. Kıta sahanlığındaki zengin maden kaynakları da düşünüldüğünde, orantılı olarak ödenen katkıların Bölge rejimi için pozitif etkisi olacağı kesindir.

95 Akkutay, Kıta Sahanlığı, s. 241 vd. Komisyona, BMDHS'ye taraf olan devletler arasından coğrafi temsil ilkesi ile orantılı olarak jeoloji, jeofizik ve hidrografi uzmanı 21 kişi seçilmektedir.

96 BMDHS, m. 76(8).

97 Akkutay, Kıta Sahanlığı, s. 242.

Şekil-2

Kıta sahanlığı gibi Bölge’de de zengin kaynakların bulunması ve Bölge’nin çok büyük bir alana yayılmış olması sebebiyle, Bölge zamanla devletlerin ilgisini çekmiştir. Şekil-2’de de görüldüğü gibi, dünyadaki deniz yataklarının yaklaşık %54’ünü Bölge ve kaynakları oluşturmaktadır⁹⁸. Kaynakların işletilmesi veya araştırılması hususunda bu gücü maddi ve teknik olarak sağlayabilen devletler ile diğer devletleri karşı karşıya getirmiştir. Bu sebeple açık denizlerdeki yani su kütlelerini ve üzerindeki hava sahasını içermeyecek⁹⁹, yalnızca toprak altını kapsayacak şekilde bir rejimin oluşması ihtiyacı hasıl olmuştur.

Çalışmanın devamında da bahsedileceği üzere, Bölge’nin hukuki niteliği ilk olarak Pardo’nun ünlü konuşmasında yer almıştır¹⁰⁰. Birçok süreçlerden, konferanslardan, genel kurullardan ve fikir aşamalarından geçerek günümüze ulaşan şekli, BMDHS’nin ilk maddesinde yer alan Bölge tanımıyla nihai hâle getirilmiş ve m. 136’da Bölge ve kaynaklarının insanlığın ortak mirası olduğu vurgulanmıştır. Devamında yer alan maddeler ve

98 Bkz.: <https://isa.org/jm/media/image/450> (e.t.:12.04.2022).

99 BMDHS, m. 135.

100 Tabanlı, s. 38.

1994 Sözcüşmesi, Bölge'nin ve kaynaklarının hukuki rejiminden, devletlerin Bölge'ye dair yükümlölüklerinden ve Bölge'de yapılabilecek faaliyetlerden bahsetmektedir. BMDHS 11. Kısım'da yer alan Bölge'ye ilişkin rejime göre, hiçbir devletin Bölge'nin veya Bölge'de yer alan kaynakların herhangi bir bölümünde egemen yetkiler iddia edemeyeceği veya kullanamayacağı, gerçek veya tüzel kişiler de dâhil Bölge'nin kimseye mal edilemeyeceği ve bu nitelikteki herhangi bir fiilin tanınmayacağı düzenlenmiştir. Yalnızca Otorite bütün insanlık adına hareket ederek Bölge'de yer alan kaynakları usullerine uygun bir şekilde devrederek araştırılmasına ve işletilmesine ilişkin Taraf Devletlere veya bu Taraf Devletler güvencesindeki gerçek veya tüzel kişilere ruhsat verecektir. Ayrıca “Teşebbüs” (*enterprise*) adı verilen Otorite'nin özerk organı tarafından kaynaklar işletilebilecektir. “İnsanlığın ortak mirası” olarak ortaya çıkan Bölge ve Bölge'de yer alan minerallerden, sadece bütün insanlığın yararına olacak şekilde faydalanılacak ve minerallerin paylaşımı hakça dağıtım ilkesine göre Otorite tarafından Taraf Devletlere yapılacaktır. Ayrıca Bölge'nin insanlığın ortak mirası olması hususu, sadece mineral kaynaklarına özgü bir nitelik taşımamaktadır. Bölge üzerinde bilimsel araştırmalar yapılması, deniz çevresinin korunması ve Bölge'nin barışçıl amaçlarla kullanılması açısından da ortak miras olma özelliği sürmektedir¹⁰¹.

Bölge'nin hukuki niteliği değerlendirilirken, Bölge'nin ortaya çıkışının kronolojik olarak incelenmesi önem arz etmektedir. Çünkü Bölge'ye uygulanan bugünkü rejim, zaman içinde çok önemli değişikliklere uğramıştır. Bütün devletleri etkileyen Bölge'nin hukuki niteliği, geçerli sebepler ile yapılan çok çeşitli itirazlar, talepler ve sonrasında alınan kararlar ile anlam kazanmaktadır.

101 Tabanlı, s. 39.

II. TARİHÇESİ

A) 1982 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ ÖNCESİ

DÖNEM

Milletler Cemiyeti ile birlikte uluslararası deniz hukukuna dair yeknesak kuralların ihdas edilmesi gerektiği fikri hâkim olmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'na kadar önemli çalışmalar yürütülmüş ve birçok konferanslar düzenlenmiştir¹⁰². İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan teknolojik gelişmeler, enerji ihtiyacı, balıkçılığın önem kazanması ve gemi kazaları gibi nedenlerle sahildar devletler, kıyılarında ve kıyılarının ötesine ilişkin deniz alanlarında yetkilerini arttırmak istemişlerdir. Bu çerçevede Bölge'deki kaynaklar bütün devletlerin dikkatini çekmiştir. ABD Başkanı Truman'ın 1945 yılında yayımlanan "Kıta Sahaneliğinin Deniz Yatağı ve Altındaki Doğal Kaynaklar" ve "Açık Denizlerin Belirli Bölgelerinde Kıyı Balıkçılığı" adlı bildirimleri uluslararası sahada büyük dikkat çekmiştir. Uzun süredir uygulanagelen deniz hukukuna ilişkin örf ve âdet kurallarına uygun olmadığı değerlendirilmesine rağmen anılan bildirimler devletlerce uygulanmaya başlanmıştır¹⁰³.

102 Cemiyetler Misakı'nın seyrüsefer ve transit geçiş serbestliğini öngören m. 23'te kapsamında 1921'de "Transit Geçiş Serbestliği" ve "Uluslararası Nitelikte Seyrüsefere Elverişli Su Yollarının Rejimi" Sözleşmeleri; 1923'te "Deniz Limanlarının Uluslararası Rejimi" Sözleşmesi imzalanmıştır. 1924'te Cemiyet tarafından denize ilişkin konularda Uzmanlar Komitesi kurulmuş, ardından kurulan Hazırlık Komisyonu'na konferans düzenleme görevi verilerek 1930'da Lahey Konferansı toplanmıştır. Öncesinde de ileri gelen Enstitülere kodifikasyon çalışmaları yaptırılmıştır. Daha fazla bilgi için bkz.: Özman, s. 26 vd.; Churchill – Lowe, s. 14 vd.

103 Rothwell – Stephens, s. 126; Gönlübol, M.: "Deniz Hukukunda Yeni Gelişmelere Doğru", AÜSBFD, C. 27, S. 3, 1972, s. 99 vd.

1948 yılında Milletler Cemiyeti'nin devamı niteliğindeki BM bünyesinde Uluslararası Denizcilik Danışma Örgütü ("IMO") kurulmuştur¹⁰⁴. Daha sonra 1958 yılında Cenevre Birinci Deniz Hukuku Konferansı gerçekleştirilmiştir. 24 Şubat 1958 ilâ ve 27 Nisan 1958 tarihleri arasında gerçekleştirilen bu konferansta uluslararası deniz hukuku alanındaki ilk kodifikasyon çalışmasının somut örnekleri olarak dört önemli sözleşme imzalanmıştır. Bunlar; "Kara Suları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi", "Açık Deniz Sözleşmesi", "Kıta Sahanlığı Sözleşmesi" ve "Balıkçılık ve Açık Denizlerin Biyolojik Kaynaklarının Korunması Sözleşmesi"dir. Bunlara ek olarak "Uyuşmazlıkların Mecburi Surette Çözümüne Dair İhtiyari Protokol" kabul edilmiştir. Bu sözleşmeler, genel olarak konuya ilişkin örf ve âdet kurallarının, diğer bir deyişle mevcut uygulamaların metne dönüştürülmesi niteliğindedir¹⁰⁵. Uluslararası sözleşmelerle kuralların yazılı hâle getirilmesinin teamüllerin alanını bir hayli daralttığı ileri sürülebilir¹⁰⁶.

Türkiye'nin taraf olmadığı bu sözleşmeleri imzalayan devletlerin sayısının azlığı ve eklenen çekincelerin fazlalığı sebebiyle yeni bir konferansın düzenlenmesi gereği ortaya çıkmıştır¹⁰⁷. Birinci Deniz Hukuku Konferansı'ndaki belirsiz meseleleri, özellikle kara suları ve balıkçılık konularını yeniden düzenlemek amacıyla 1960 yılında Cenevre'de İkinci Deniz Hukuku Konferansı gerçekleştirilmiştir¹⁰⁸. Ne yazık ki, Konferans sonunda genel olarak kara sularının genişliği, balıkçılık, takımadalar gibi birçok konuda tam bir uzlaşmaya

104 Günümüzde Uluslararası Denizcilik Örgütü adıyla anılmaktadır.

105 Özman, s. 34.

106 Aybay, A. - Aybay, A.- Aybay, G. - Aybay, R.: Deniz Hukuku, İstanbul 1998, s. 845.

107 Özman, s. 35.

108 Churchill – Lowe, s. 15.

varılamamıştır¹⁰⁹. Bu sebeple, hemen hemen bütün devletlerin katıldığı ve görüşlerinin alındığı yeni bir konferans düzenlenmesi amacıyla çalışmalara başlanmıştır. Bu çalışmalar kapsamında 1973 yılında Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı düzenlenmiştir. Yirmi iki oturumun gerçekleştirildiği Konferans 1982 yılında tamamlanabilmiştir. Daha önceki konferanslarda uzlaşmaya varılamayan konular bakımından çok değerli bilgiler içeren mevcut çalışma belgeleri, bu konferansta kullanılmıştır¹¹⁰.

İkinci ve Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı arasında geçen 13 senelik zaman diliminde üçüncü bir konferansa olan ihtiyacı arttıran önemli bir gelişme meydana gelmiştir. Bu gelişme, 1967 yılında BM Genel Kurulu'nda Arvid Pardo'nun açık denizler ve Bölge konularını gündeme getirmesidir¹¹¹. Pardo'ya göre Bölge'nin insanlığın ortak mirası (*common heritage of mankind*) olmalı ve Bölge'deki çok zengin ancak küresel çatışmalara sebep olma tehlikesi bulunan kaynaklar, özellikle manganez yumruları, yalnızca bu teknolojiye sahip gelişmiş devletler tarafından çıkarılarak kullanılmamalıdır¹¹². Pardo, bu kaynakların geniş temsil kabiliyeti bulunan uluslararası bir rejim ile uluslararası toplum adına çıkarılarak kullanılması gerektiğini önermiştir. Böylelikle açık denizin tabanında gerçekleştirilecek maden arama faaliyetleri, barışçıl amaçlar (*peaceful purposes*) çerçevesinde oluşturulacak rejim için kurulacak uluslararası kuruluş tarafından yönetilmeli ve denetlenmelidir.

Önceden açık denizlerin serbestliği rejimine bağlı olarak Bölge'nin de serbestlik kapsamında olduğu düşüncesiyle, herhangi bir özel düzenlemeye gerek görülmeyen bu alan

109 Özman, s. 25.

110 Özman, s. 33 vd.

111 Singh, S.: "The Common Heritage of Mankind: A Doctrine of the Wealth of the Commons", ICJRT, Vol. 6, 02.04.2018, s. 1152'de Pardo "Deniz Hukuku Konferansı'nın babası" olarak nitelendirilmiştir.

112 Sohn – Juras – Noyes - Franckx, s. 337.

için¹¹³ Arvid Pardo'nun görüşünü uygun bulan BM, ilk olarak bir komite kurulmasına karar vererek çalışmalara başlamıştır¹¹⁴. 1967'de kurulan amaca özgü (*ad hoc*)¹¹⁵ Komite, BM Genel Kurulu'nun 21.12.1968 tarihli ve 2467 sayılı kararıyla Ulusal Yetki Alanları Dışındaki Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanının Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi hâline getirilmiştir¹¹⁶. Komite'nin gerçekleştirmiş olduğu üç toplantının ardından 1969'da hazırlanan bir rapor, BM Genel Kurulu Birinci Komitesi'ne sunulmuştur. Birinci Komite'nin rapora ilişkin görüşlerini BM Genel Kurulu'na sunması ile Genel Kurul tarafından 1970 yılında "İlkeler Bildirgesi" kararı alınarak Bölge'nin insanlığın ortak mirası olduğu kabul edilmiştir¹¹⁷.

Bu süreçte esaslı birçok sorunlarla karşılaşılmıştır. İlk sorun, devletlerin ulusal yetki alanları dışında kalan deniz yatağını belirleyebilmek için öncelikle ulusal yetki alanlarının belirlenmesinin gerekli olmasıdır¹¹⁸. İlk iki konferansta çözülemeyen bu sorun sebebiyle Komite, öncelikli olarak deniz alanlarının sınırlandırılması üzerinde durmak zorunda kalmıştır¹¹⁹. Bir diğer sorun ise BM Genel Kurulu tarafından 1974'de deniz hukuku alanında bir konferans toplanacağı kararlaştırılmışken, geçen süre içerisinde deniz yatağı kaynaklarının

113 Sohn – Juras – Noyes - Franckx, s. 336. Kitapta, Bölge'ye ve Bölge'deki polimetallik nodüllerin hukuki boyutuna ilişkin 3 farklı görüşün olduğu, ilk görüşün Pardo gibi insanlığın ortak mirası olması ve bağımsız bir kuruluş tarafından işletiminin yönetilmesi gerektiği, ikinci görüşün açık denizin serbestliği ilkesi kapsamında açık denizde yapılan faaliyetlere engel oluşturmadan bu alandan serbestçe faydalanılabileceği, üçüncü görüş ise o bölgenin sahipsiz (*res nullies*) olduğu ve işgal edene ait olacağı belirtilmiştir.

114 Pazarcı, s. 197; Kuran, s. 257. Söz konusu Komite, BM Genel Kurulu'nun 18.12.1967 tarihli ve 2340 sayılı kararı ile kurulmuştur. Karar için bkz.: <http://www.un-documents.net/a22r2340.htm> (e.t.:12.04.2022)

115 *Ad hoc* Komite 35 üyeden oluşmaktadır.

116 Bu komite ise 42 devletten oluşmaktaydı. Bahsi geçen karar için bkz.: https://legal.un.org/unjuridicalyearbook/pdfs/english/by_volume/1968/chpIII.pdf#page=9 (e.t.:12.04.2022).

117 14 çekimser oy ile BM Genel Kurulu'nca 12.12.1970 tarihli ve 2749 sayılı kararı ile kabul edilen karar için bkz.: <http://www.un-documents.net/a25r2749.htm> (e.t.: 12.04.2022).

118 Gönlübol, s. 98 vd. Sınır konusunda iki farklı görüşün olduğu, ilkinin kıta sahanlığı dış kenarı olması, ikincisi kıyıdan belli bir uzaklıktan (50-200 mil) çizilmesi olduğu belirtilmiştir.

119 Kuran, s. 258.

kullanılmasının önlenmesi için geçici bir rejime ve otorite niteliğindeki bir kuruluşa ihtiyacın ortaya çıkmasıdır¹²⁰. Sorun Moratoryum Kararı alınarak çözülmek istenmiştir¹²¹. Moratoryum Kararı'nda planlanan düzen kuruluncaya kadar deniz yatağını işletmek veya egemen iddialarda bulunmak isteyen devletlerin veya kişilerin bu tür faaliyetlerde bulunmamaları talep edilmiştir¹²². Ne var ki, kararın sadece tavsiye niteliğinde olup bağlayıcı olmadığını ileri süren ABD, Japonya ve Birleşik Krallık gibi gelişmiş devletler faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bunun üzerine yukarıda bahsedilen İlkeler Bildirgesi isimli kararın alınması gerekmiştir¹²³.

Bildiri ile birlikte hayata geçirilmesi planlanan üçüncü bir konferans, sonunda 1973 yılında başlayarak¹²⁴, hedeflenen şekilde çok yüksek bir katılım ile New York, Caracas ve Cenevre'de toplanmıştır¹²⁵. Konferans süresince oluşturulan çalışma grupları yoğun şekilde faaliyetlerini yürütmüştür¹²⁶. Nihayetinde 10 Aralık 1982 tarihinde BMDHS, altı farklı dilde kaleme alınarak kabul edilmiştir¹²⁷.

120 Gönlübol, s. 99.

121 15.12.1969 tarihli ve 2574 sayılı karar için bkz.: <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/02/1969-UN-General-Assembly-Resolution-2574-D-XXIV-1.pdf> (e.t.:12.04.2022)

122 Sohn – Juras – Noyes - Franckx, s. 337. Moratoryum Kararı için 62 adet olumlu, 28 adet olumsuz (ABD ve diğer gelişmiş devletler) ve 28 adet çekimser oy kullanılmıştır.

123 Karara ilişkin detaylar için bkz.: dn. 117; Churchill – Lowe, s. 227. Özellikle İslam coğrafyasındaki ülkelerin bu karara bütün devletlerin uymak zorunda olduğunu savunurken, Batılı devletlerin buna ısrarla karşı çıktığı belirtilmiştir.

124 BM Genel Kurulu'nun 16.11.1973 tarihli ve 3067 sayılı kararı ([https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3067\(XXVIII\)&Lang=E](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3067(XXVIII)&Lang=E)) (e.t.:12.04.2022) ile Konferans, 03.12.1973 tarihinde New York'ta başlamıştır.

125 Yaklaşık 165 ülkenin katılım sağladığı Konferansın katılımcı listesi için bkz.: https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_CONF.62_121-E.pdf#page=2 (e.t.:12.04.2022).

126 Anlar Güneş, s. 103; 3 ayrı komite şeklinde Konferansın yürütüldüğünü belirtmiştir.

127 30.04.1982'de kabul edilip 10.12.1982'de imzalanmıştır ve sözleşmenin ilk hâli, İngilizce'nin yanı sıra, Arapça, Çince, Fransızca, Rusça ve İspanyolca dillerinde hazırlanmıştır.

B) 1982 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ

BMDHS, uluslararası deniz hukukunda teamül niteliğindeki çoğu kuralı yazılı hâle getirmiş ve yeknesaklaştırmıştır. BMDHS’de kara sularının genişliği, münhasır ekonomik bölge kavramı, balıkçılık, kıta sahanlığı, boğaz ve takımda sularından transit geçiş, takımda devletlerinin hukuki statüsü, çevrenin korunması ve deniz kirliliğinin önlenmesi konularında uluslararası iş birliği gibi birçok konuda oldukça kapsamlı hükümler kabul edilmiştir. Ayrıca “Derin Deniz Yatağının Araştırılması ve İşletilmesi Rejimi”, rejimi yönetmek ve denetlemek için “Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi” ve uyuşmazlıklar için “Uluslararası Deniz Yatağı Mahkemesi” kurulmuştur. Böylelikle deniz alanlarına ilişkin belirsizlikler, bazı istisnalar hariç olmak üzere, çözüme kavuşturulmuştur¹²⁸. Sonunda 130 olumlu, Türkiye’nin de dâhil olduğu 4 olumsuz ve 17 çekimser oy ile 320 madde ve 9 Ek olarak imza edilmiştir¹²⁹. Hâlen Avrupa Birliği (“AB”) dâhil 168 devlet Sözleşme’ye taraftır¹³⁰.

Ancak Bölge’ye ilişkin hükümler sebebiyle deniz yatağındaki kaynakları çıkarmak için gerekli teknolojiye sahip olmalarına rağmen Eski Sovyetler Birliği, İngiltere, Almanya, Fransa, Japonya, ve Kanada BMDHS’yi hemen onaylamamışlardır. ABD ise henüz

128 Özman, s. 28; Sohn – Juras – Noyes - Franckx, s. 339. İlkeler Bildirisi’nin ve kurulması planlanan bölgeye ilişkin uluslararası rejimin Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı’ndaki en zorlayıcı konulardan biri olduğu ifade edilmiştir.

129 Olumsuz oy kullanarak imzalamayan 4 devlet: ABD, Türkiye, İsrail ve Venezuela’dır. Çekimser kalan devletler ise; Belçika, Bulgaristan, Belarusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Çekoslavakya, Demokratik Almanya Cumhuriyeti, Federal Almanya Cumhuriyeti, Macaristan, İtalya, Lüksemburg, Moğolistan, Hollanda, Polonya, İspanya, Tayland, Ukrayna, SSCB’dir.

130 Bkz.:https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=en#1 (e.t.:12.04.2022). Ayrıca Churchill – Lowe, s. 24’te sözleşmeyi imzalamış ancak onaylamamış devletler için, onaylama aşamasına devam etme niyetinde olmadıklarını açıkça belirtmedikçe, sözleşmenin amacına aykırı eylemlerden kaçınmakla yükümlü olduklarını belirtmiştir.

BMDHS'ye taraf olmamıştır¹³¹. ABD ve genel olarak gelişmiş devletler, BMDHS'ye çekince koymak mümkün olmaması, Otorite'nin teknik verilerden öte siyasi kararlar alma ihtimali, işletme izni için istenen ücretlerin fazlalığı, buna rağmen seçilen iki alandan yalnızca birinin işletilebilmesi, üretim kotaları, teknoloji transferi ve Teşebbüs'e tanınan ayrıcalıkların rekabeti bozucu nitelikte olması, Bölge'deki kaynakların ileride ekonomik çekiciliğini yitirecek olma ihtimali gibi gerekçelerle Bölge'ye dair hükümlere sıcak bakmamışlardır¹³². Bu sebeple, gelişmiş devletlerin BMDHS'de yer alan sistemden kaçma amacıyla ürettikleri çözüm, ABD gibi kendi iç hukuklarında istedikleri şekilde düzenlemeler yapmak ve ikili veya çok taraflı sözleşmeler imzalamak olmuştur¹³³. Böylelikle "Mütekabil Devletler Rejimi" adını taşıyan benzer bir sistem kurulup, Bölge'deki faaliyetlerin karşılıklı tanınarak BMDHS'yi kapsam dışı bırakmak amaçlanmıştır. Ancak küresel bir katılıma ihtiyaç duyan deniz yatağına ilişkin uluslararası rejimin, Bölge'de maden arama, çıkarma ve işletme teknolojisini ihtiva eden görece gelişmiş devletleri içermemesi BM Genel Kurulu'nu harekete geçirmiştir.

131 Oxman, B.: "The 1994 Agreement and the Convention", The American Journal of International Law, C. 88, S. 4, 1994, s. 687 vd. ABD, BMDHS'yi genel olarak kabul edilebilir ve ABD çıkarlarıyla uyumlu bulmakla beraber, Bölge rejiminin esaslı hükümlerini kabul edemeyeceklerini bildirmiştir. Deniz dibi madenciliğinin gelişiminin engellenmemesi, kaynakların Otorite tarafından tekelleştirilmesinin önlenmesi, özel teknolojinin zorunlu devredilmesini içeren hükümler bulunmaması, rejime katılan devletlerin siyasi ve ekonomik çıkarlarını, mali katkılarını da göz önünde bulundurarak, adil şekilde yansıtacak bir karar alma mekanizması sağlanması, olumlu oyları olmaksızın karar alınmasının önüne geçilmesi gibi hedeflere ulaşırsa imzalayacaklarını ifade etmişlerdir.

132 Pazarıcı, s. 205 vd; Kıvılcım, Z.: *Uluslararası Kamu Hukukunda İnsanlığın Ortak Mirası*, B. 1, İstanbul 2010, s. 75 vd.; Sohn – Juras – Noyes - Franckx, s. 344 vd. ABD tarafından sözleşmenin deniz yatağına ilişkin hükümleri "*hopelessly flawed*" olarak değerlendirilmiştir.

133 Pazarıcı, s. 205; Çamyamaç, s. 442; Sohn – Juras – Noyes - Franckx, s. 347. ABD tarafından 1980 tarihli "*Deep Seabed Hard Mineral Resources Act*" federal yasası ile uluslararası bir rejim yerine kendi bayrağı altında Bölge çalışmaları yapılabileceği düzenlenmiş, ayrıca diğer madencilik kabiliyeti olan devletlerle sözleşmeler yapılarak, konsorsiyumlara ruhsatlar verilmiştir. Birleşmiş Krallık, Federal Almanya, Sovyetler Birliği, İtalya ve Japonya da aynı şekilde ulusal yasalarına bu durumu yansıtılmışlardır. Gelişmekte olan devletler bu durumu hukuka aykırı olarak değerlendirmişlerdir.

C) 1994 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ'NİN 11. KISMI'NIN UYGULANMASINA İLİŞKİN SÖZLEŞME

Yukarıda belirtilen gelişmeler ve devletler arası gizli görüşmeler üzerine BM, Bölge'ye ilişkin hükümlerin gelişmiş devletler tarafından da kabul edilmesini sağlayarak uluslararası seviyede yeknesaklığı yakalamak amacıyla çalışmalara başlamıştır¹³⁴. Çalışmalar sonucunda BM Genel Kurulu, 1994 Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. 1994 Sözleşmesi, gelişmiş devletler lehine düzenlemeler içermektedir¹³⁵. 28.07.1996 tarihinde yürürlüğe giren 1994 Sözleşmesi'nde “*BMDHS 11. Kısmı'nın uygulanmasını etkileyen piyasa odaklı yaklaşımlar da dâhil olmak üzere siyasi ve ekonomik değişiklikler sebebiyle tasarlandığı*” açıkça ifade edilmiştir¹³⁶. BMDHS aleyhinde oy kullanan veya çekimser kalan devletlerce benimsenen 1994 Sözleşmesi¹³⁷, ne var ki, 77'ler grubu olarak anılan gelişmekte olan devletlerin durumunu zayıflatmış, sanayileşmiş devletleri daha güçlü bir konuma getirmiştir¹³⁸.

Kabul edilen değişikliklere göre BMDHS'nin 11. Kısmı, bir bütün olarak değerlendirilmekte ve iki belge arasında farklılık bulunması durumunda 1994 Sözleşmesi'ne üstünlük tanınmaktadır¹³⁹. Ayrıca, Bölge'de gerçekleştirilecek madencilik faaliyetlerinin

134 Oxman, s. 687.

135 Başlar, K.: *The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law*, Vol. 30, The Hague/Boston/London 1998, s. 214'de 1994 Sözleşmesi için liberalizmin zaferi ifadesini kullanmıştır. Kıvılcım, Zeynep s. 47'de ise bu değişiklik sözleşmesini eşitlik ilkesinin etkinlik talebi karşısında geri adımı olarak dile getirmektedir.

136 Sözleşme metni için bkz.:https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/agreement_part_xi/agreement_part_xi.htm (e.t.:12.04.2022).

137 Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 401; Çamyamaç, s. 94; Churchill – Lowe, s. 21. Sözleşme, 28.07.1996 tarihinde 67 devlet tarafından imzalanmış şekilde yürürlüğe girmiştir. Ayrıca ABD, BMDHS'yi imzalamayıp, 1994 Sözleşmesi'ni ise yalnızca imzalayarak onaylamamıştır.

138 Çamyamaç, s. 447. 77'ler grubunun da ticari beklentilerinin düşüp, serbest piyasa ilkelerine güveninin artmasının 1994 Sözleşmesi'ni mümkün kıldığı ifade edilmiştir.

139 1994 Sözleşmesi, m. 2(1).

merkezden yönetilmesi esasına dayalı rejim, serbest piyasa ekonomisine uyumlu ticari ilkeler çerçevesinde yumuşatılmıştır¹⁴⁰. Bu kapsamda Taraf Devletler lehine maliyetlerin azaltılması, teknoloji transferinin iş birliği modeli ile birlikte zorunlu olmaktan çıkarılması, Konsey'in yetkilerinin arttırılarak karar alma sürecine gelişmiş devletlerin daha fazla dâhil olmasının sağlanması, genel olarak Bölge'deki faaliyetlerin gözden geçirilmesi için öngörülen konferansın yapılması ve üretim miktarına ilişkin sınırın kaldırılması yönünde değişiklikler yapılmıştır. Keza, Teşebbüs ile ilgili hususlarda da bazı değişiklikler gerçekleştirilmiştir¹⁴¹. Sonuçta 1994 Sözleşmesi, BMDHS'de yer alan Bölge'ye ilişkin ilkeler konusunda “insanlığın ortak mirası” ifadesini muhafaza etmekle birlikte, bu ifadenin ruhuna uygun olmayan şekilde ve çoğunlukla mevcut rejimin aleyhinde fakat gelişmiş devletler lehinde hükümler içermektedir.

Ç) TARAF OLMAYAN DEVLETLERİN HUKUKİ STATÜSÜ

1970 yılında BM Genel Kurulu'nda alınan ve İlkeler Bildirgesi'ni de içeren 2749 sayılı Karar'da aynen “*sözleşmenin hiçbir taraf olmayan ülke bırakmamayı amaçlayan evrensel karakterli bir uluslararası antlaşma olacağı*” hususuna yer verilmiştir. Ancak başta ABD olmak üzere Türkiye'nin de dâhil olduğu birçok devletin BMDHS'ye taraf olmaması, bu öngörünün pek de doğru olmadığını ortaya koymuştur. BMDHS'ye taraf olmayan

140 Oxman, s. 688.

141 Oxman, s. 695; Churchill – Lowe, s. 20 vd. Burada 1994 Sözleşmesi'nden sonra ya da aynı anda BMDHS'yi imzalayanların durumuna ilişkin şüphe bulunduğu ifade edilmiştir. Ayrıca geleneksel hukuk kurallarına göre 1994 Sözleşmesi'nden önce BMDHS'yi imzalayan ancak 1994 Sözleşmesi'ni imzalamayanlara 1994 Sözleşmesi'nin uygulanmayacağı ve 1982'de yer alan Bölge rejimine bağlı olmayı tercih ettiğine ilişkin yorumun, rejim 1994 Sözleşmesi'ne göre hayata geçtiğinde hayalden öte olmayacağı belirtilmiştir. Aksi durum yani 1994 Sözleşmesi'nin imzalanıp BMDHS'nin imzalanmaması ise, 1994 Sözleşmesi m. 4 hükmü gereği mümkün değildir.

devletlere Sözleşme hükümlerinin kısmen veya tamamen uygulanıp uygulanmayacağı ise Bölge'nin hukuki niteliğine paralel şekilde tartışmalıdır.

Gelişmemiş veya gelişmekte olan devletler, Bölge'de yer alan kaynakların tek taraflı sömürülmemesi için Bölge'ye ilişkin BMDHS hükümlerinin emredici (*jus cogens*) sayılması gerektiği eğilimindedir. Bu durumun dayanağı olarak da BMDHS'nin öncesinde BM Genel Kurulu'nca alınan kararlarla Bölge'nin niteliğinin insanlığın ortak mirası olmasının kararlaştırıldığı ve BMDHS m. 317/6'da yer alan Bölge'nin insanlığın ortak mirası olması ilkesinin değiştirilemeyeceği hükmü gösterilmektedir¹⁴². BMDHS'ye taraf olmayan ABD gibi güçlü devletler tarafından dile getirilen diğer görüş, özellikle deniz yatağı madenciliği bakımından BMDHS'de yer alan sınırlamalara uyulmasının zorunlu olmadığı, açık denizlerin serbestisi ilkesi çerçevesinde Bölge'de madencilik faaliyetlerinde bulunulabileceği ve insanlığın ortak mirası anlayışının emredici nitelik taşımadığı yönündedir¹⁴³. Ancak bir kavramın emredici sayılıp sayılmadığının net olmaması, o kavramın devletler tarafından siyasallaştırılmasına yol açacağı tehlikesini de içinde barındırmaktadır¹⁴⁴.

Viyana Sözleşmesi'nde de yer alan uluslararası hukukun genel prensiplerine göre, bir devletin bir sözleşmenin tarafı olmaması hâlinde bu sözleşmenin hükümleri kural olarak o devleti bağlamaz¹⁴⁵. Fakat bazı uluslararası sözleşmeler, uluslararası örf ve âdet hukuku kurallarını kodifiye ederken; bazı uluslararası sözleşme hükümleri ise zamanla uygulanarak

142 Egede, E.: *Africa and the Deep Seabed Regime: Politics and International Law of the Common Heritage Of Mankind*, Heidelberg 2011, s. 66.

143 Kivılcım, s. 118; Wolfrum, s. 313. Şili'nin gayriresmî olarak "insanlığın ortak mirası" kavramının "*jus cogens*" olarak kabul edilmesi konusunda çabalar gösterdiği, hatta bu çaba sonucunda BMDHS'nin insanlığın ortak mirası kavramına aykırı gördüğü hükümleri barındırmadığı belirtilmiştir.

144 Egede, s. 70 vd.

145 Viyana Sözleşmesi, m. 34.

örf ve âdet hukuku kuralı hâline gelmektedir. Bu örf ve âdet hukuku niteliğindeki hükümler taraf olsun veya olmasın bütün devletleri bağlamaktadır. Uluslararası teamül anlamına da gelen bu kuralların, bu niteliği kazanabilmesi için bir süredir tekrar eden, sabit ve yeknesak bir uygulamaya (teamülün maddi unsuru) uyulması hususunda devletlerce yüküm hissedilmesi (teamülün psikolojik unsuru-*opinio juris*) gerekmektedir¹⁴⁶. UAD'nin Kuzey Denizi Kıta Sahanelığı davasında verdiği kararda da uluslararası bir sözleşme hükmünün teamül kuralı sayılabilmesi için öncelikle çıkarları özel olarak etkilenen devletler de dâhil olmak üzere sözleşmeye çok yaygın bir katılım olması, kuralın genel olarak kabul edildiğini kanıtlayan kapsamlı ve genel devlet uygulamalarının söz konusu olması ile temelinde norm yaratan karaktere sahip bir hüküm olması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca geçen süre de etkili olmakla birlikte sürenin kısa olmasının bazı olaylarda kabul edilebilir olduğu ifade edilmektedir¹⁴⁷.

Bütün bu şartlar Bölge'nin insanlığın ortak mirası olması hükmüne uyarlandığında teamül kuralı sayılacağı birçok yazar tarafından dile getirilmektedir¹⁴⁸. Bu sebeple olumlu oy kullanmayan devletler için de bu hükümler uygulanabilmelidir. Gerçekten de teamül kurallarının genel işleyişi BMDHS'ye uyarlandığında, BMDHS'nin niteliği itibariyle aslında devletler arasında birçok örf ve âdet kuralı hâline gelmiş kuralları yazıya döktüğü bilinmektedir. Özellikle uluslararası anlaşmaların çok taraflı olması hem teamülün bir ispat

146 Öktem, E.: *Uluslararası Teamül Hukuku*, İstanbul 2013, s. 52, 61 vd., 102 vd.

147 İlgili karar için bkz.: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/51/051-19690220-JUD-01-00-EN.pdf> (e.t.: 31.08.2022)

148 Egede, s. 68; Aybay, s. 846 vd. Öncesinde örf ve âdet kuralı olmayıp sözleşme ile yeni getirilen hükümlerin de sürekli ve tutarlı itiraz bulunmuyorsa teamül niteliği taşıyacağı düşünülmektedir. Churchill – Lowe, s. 19. Hâlihazırda taraf olmayan birçok devletin de en azından ana hükümleri örf ve âdet kuralı kabul ederek uyguladıkları belirtilmiştir.

aracı olabilmekte, hem de yeni bir teamülün doğmasına veya netleşmesine katkı sağlayabilmektedir¹⁴⁹. Ancak tıpkı BMDHS’de yer alan belli hükümlere karşı Türkiye’nin *persistent objector* tutumunda olduğu gibi, Bölge’ye ilişkin hükümler teamül kuralı sayılsa dahi Sözleşme’nin taraf olmayan ve bu hükümlere ısrarlı itiraz eden devletlere uygulanması mümkün olmaz. Özellikle ABD’nin bu alanda serbesti olması gerektiğine ilişkin anılan çıkışı, ısrarlı itiraz konumunu göstermektedir¹⁵⁰. Ancak ısrarlı itiraz pozisyonunun çok riskli olduğu da söylenmelidir, çünkü o kuralın oluşum safhasından beri değil de sonrasında itirazcı konumuna düşülürse artık ihlal anlamına bile gelmiş sayılma ihtimali bulunmaktadır¹⁵¹. Ayrıca, Bölge’ye ilişkin hükümlerin uygulanması kara suları gibi uzun bir geçmişe sahip değildir. Bölge, teknolojinin gelişmesi ile değer kazanmış bir alandır. Örf ve âdet kuralı hâline gelmesi için gerekli sürenin geçip geçmediği tartışmalıdır. Bölge’nin yalnızca 30 yıllık bir geçmişinin bulunması örf ve âdet olarak değerlendirilebilmek için yeterli mi sorusuna karşılık, teamül kurallarında aranan süre unsurunun bilim ve teknolojinin gelişmesiyle kıaldığı görüşüne de yer vermek gerekir¹⁵². Bugünün koşullarıyla uzun bir zaman olup olmadığı değerlendirmesi yapmak daha sağlıklı olacaktır. Kaldı ki uzun bir zamanın geçmiş olması teamülün varlığına mutlak surette ispat olmadığı gibi, zamandan ziyade kaç devletin bu işe iştirak ettiği daha önemli bir husus olarak düşünülebilir¹⁵³. Ayrıca Bölge’ye ilişkin

149 Öktem, s. 256.

150 Öktem, s. 469.

151 Öktem, s. 458.

152 Öktem, s. 95.

153 Öktem, s. 98.

hükümler teamül kuralı olarak sayılsa bile Otorite'nin kurumsal çerçevesi gibi konular bu durumun dışındadır¹⁵⁴.

Bu görüşlere ek olarak, BM Şartı¹⁵⁵ m. 2(6)'da da devletlerin taraf olmasalar dahi uluslararası barışın ve güvenliğin korunması için gerekli olan prensiplere uygun davranması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca diğer bir istisna olarak *erga omnes* niteliğindeki kurallar ve özellikle uluslararası su yolları ile ilgili bölgesel düzenlemeler de tüm devletleri bağlayıcı niteliktedir¹⁵⁶. Bu görüş de Bölge için oldukça yaygın olup, üçüncü kişilerce hak ihlali yapılmaması adına değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Ancak daha önce bahsedildiği gibi Bölge'deki faaliyetlerde serbestiden ziyade Bölge'deki faaliyetlerden doğacak sorumluluk konusunda daha çok gündeme gelecek bir yaklaşım olacaktır.

Bir de olaya şu açıdan bakılmalıdır, Bölge'ye ilişkin hükümler örf ve âdet kuralı sayılsaydı, BMDHS'ye taraf olmamış bir devlet Otorite'nin de tarafı olamayacağından aslında öngörülen rejime ilişkin yerine getirilmesi beklenen çeşitli yükümlülükleri Otorite'ye sunamayacaktır ve eşitsizliğe yol açacak şekilde Otorite'nin sağladığı işletme hakkı güvencesinden de faydalanamayıp risklere tek başına maruz kalacaktır¹⁵⁷. Derin deniz yatağı madenciliğinin çok büyük yatırımlar gerektirdiği göz önünde bulundurulduğunda, Otorite'den ruhsat almaksızın tek başına bu tür faaliyetlere girişmek pek olası gözükmemektedir¹⁵⁸. Ancak beklenenin aksine ABD, kendi ulusal yasası kapsamında iki farklı işletmecisiyle bir

154 Egede, s. 67.

155 "The Charter of the United Nations", 1945. Sözleşme 24.10.1945 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye kurucu üyelerdendir ve 24.08.1945 tarihli ve 6092 sayılı RG'de 4801 tarihli Uygun Bulma Kanunu ile onaylanmıştır.

156 Shaw, s. 703 vd.

157 Tabanlı, s. 58,

158 Dingwall, J.: "Commercial Mining Activities in the Deep Seabed beyond National Jurisdiction: the International Legal Framework" The Law Of The Seabed (Ed. Banet, C.), Vol. 90, s. 153 vd.

uluslararası tanınırlığı ve güvencesi olmadan Bölge’de faaliyet yürütmektedir¹⁵⁹. ABD’nin durumu her ne kadar eleştirilse de, BMDHS’ye ve dolayısıyla Otorite’ye taraf olunmadan lisanslı ve güvenceli bir şekilde Bölge’de faaliyette bulunmanın bir yolu mevcuttur. Bu da sponsor devlet aracılığıyla işletmeci sıfatı kazanılabilir ve bunu yasaklayan herhangi bir hüküm de BMDHS’de bulunmamaktadır¹⁶⁰.

Bahsedilen görüşler ve gerekçeler kapsamında BMDHS’ye taraf olmayan devletlerin Bölge’deki faaliyetlerinde hiçbir devlete engel olmamak koşulu ile faaliyetlerde bulunabileceği söylenebilir. Ancak, bu devletler açısından uygulamanın ne şekilde yürütüleceği önemli bir sorundur ve birçok belirsizlikleri ve riskleri içinde barındırmaktadır. Çünkü Türkiye gibi gelişmekte olan devletler deniz yatağından çıkarılabilecek madeni kaynaklara ihtiyaç duymakta, BMDHS’ye taraf olunmadığı için Otorite’nin yönetiminde çıkarılacak mineraller üzerinde hak sahibi olamamakta ve deniz teknolojisini geliştirerek kendi kendine yeterli olabilecek duruma gelmesi gerekmektedir¹⁶¹.

III. “İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI” KAVRAMI

A) HUKUKİ NİTELİĞİ

“İnsanlığın ortak mirası” kavramı, BMDHS 11. Kısım’da Bölge için kullanılmış, Bölge’nin insanlığın ortak mirası olduğu belirtilmiştir¹⁶². Bunun haricinde insanlığın ortak

159 Dingwall, s. 154.

160 Dingwall, s. 155.

161 Kuran, s. 263 vd.

162 BMDHS, m. 136.

mirası kavramının anlamı BMDHS’de açıklanmamıştır¹⁶³. Ancak, Hugo Grotius’un “*Mare Liberum*” isimli kitabında denizlerin herkese ait olduğunun, bu kavramın temelini oluşturduğu anlaşılmaktadır. Uluslararası sahada bu kavramın ilk olarak 1967 yılında Arvid Pardo tarafından dile getirildiği bilinmesine rağmen, aynı yılın önceki aylarında Arjantin Delegesi Aldo Armando Cocca Uzay Komitesi’nde bu ifadenin benzerini uzay rejimi için kullanmıştır¹⁶⁴. Böylelikle kavram, önce İlkeler Bildirgesi’ne, ardından da Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı kapsamında BMDHS’ye dâhil edilerek Bölge ve kaynakları bağlamında kullanılmıştır.

1979 tarihli Ay Sözleşmesi’de Ay’ın ve Ay’daki doğal kaynakların insanlığın ortak mirası olduğu belirtilmektedir¹⁶⁵. Ancak Ay Sözleşmesi’ne katılımın fazla olmaması ve katılan devletlerin çoğunun bu kaynakları çıkarabilecek güçlerinin olmaması doktrinde eleştirilmiştir¹⁶⁶. BMDHS, Ay Sözleşmesi’nden üç yıl sonra kabul edilmiştir¹⁶⁷. 1959 tarihli Antarktika Sözleşmesi’nin dibacesinde de benzer şekilde “insanlığın ortak menfaati” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadenin insanlığın ortak mirasından farklı olmakla birlikte, sorunların küreselliğine işaret ettiği ve tüm toplumları ortak hareket etmeye davet etme anlamı taşıdığı düşünülmektedir¹⁶⁸. Ayrıca, BM’nin Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nde de kuşaklar arası dayanışma kapsamında gelecek nesillerin yararını

163 Başlar, s. 206; Çamyamaç, s. 92.

164 Wolfrum, s. 312; BM Doc. A/AC.105/C.2/SR.75 (13.11.1967).

165 Ay Sözleşmesi, m. 11(1).

166 Noyes, s. 449.

167 Başlar, s. 206.

168 Kayhan, A. K.: “Uluslararası Hukukta İnsanlığın Ortak Kaygısı Kavramı”, GSÜHFD, 2018/1, s. 233.

korumadan bahsedilmektedir¹⁶⁹. Esasında bu ifade de insanlığın ortak mirası anlayışı ilkesi çerçevesinde kullanılmaktadır¹⁷⁰. Hatta bazı yazarlara göre bu ilke, üçüncü kuşak hakkı olarak görülürken¹⁷¹, bazılarına göre yeni iş birliği biçimlerine, ekonomi teorisine ve felsefesine dayanan yeni bir dünya düzeninin merkezinde yer alan etik bir kavram¹⁷² olarak değerlendirilmektedir. BMDHS'nin imzalanması ile de Bölge'ye ilişkin faaliyetlerde geçerli olacak şekilde insanlığın ortak mirasının Taraf Devletlerce ortaklaşa çıkarılması ve kazancın adilce paylaşılması hususu açıkça kabul edilmiştir¹⁷³.

Esasen insanlığın ortak mirası kavramına mülkiyet esasına dayandığı ve hukuki bir kavram olmadığı yönünde eleştiriler yöneltilmektedir¹⁷⁴. Buna karşılık, Tanaka'ya göre insanlığın ortak mirası kavramı, devlet egemenliği ve açık denizlerdeki serbesti ilkelerinin antitezini oluşturmaktadır. Zira devletlerin çıkarlarından ziyade insanlığın şimdiki ve sonraki nesillerinin çıkarlarını korumayı amaçlamaktadır¹⁷⁵. Wolfrum ise insanlığın ortak mirası ilkesinin ulusal yetki sınırları dışında kalan alanların veya kaynakların dağıtımı veya korunması tehlikesi ortaya çıktığında gündeme geldiğini belirtmiştir¹⁷⁶.

169 Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi önsözünde yer alan "... *Biyolojik çeşitliliği mevcut ve gelecekteki nesiller yararına korumaya ve sürdürülebilir biçimde kullanmaya kesin kararlı olarak ...*" hükmü; İklim Değişikliği Sözleşmesi m. 3(1).

170 Kıvılcım, s. 52 vd.

171 Çamyamaç, s. 94, Dayanışma hakları (*third generation solidarity rights*) adı altında olduğu düşünülmektedir.

172 Singh, s. 1152.

173 Başlar, s. 213. Her ne kadar 77'ler grubunun bu yöndeki çabası ile bildirimler yayımlanarak BMDHS'de konuya ilişkin hükümler konulsa da, gelişmiş devletlerin BMDHS'yi 1982 yılındaki hâliyle imzalamaması sonucu hedeflerine ulaşamamışlardır. Durumu açıkça ortaya koyan kanıt ise 1994 Sözleşmesi'nin kendisidir. Kaldı ki; 77'ler grubunun esasen amacı insanlığın ortak mirası kavramını bir araç olarak kullanarak Batı'nın gücüne karşı ideolojik bir sınav verdirmek istemesidir.

174 Kuran, s. 259; Çamyamaç, s. 92.

175 Tanaka, s. 19.

176 Wolfrum, s. 313.

Kavram, özellikle hem Bölge, hem de Bölge’de yer alan kaynaklar için kullanılmaktadır. Bu yüzden kavramın tam olarak karşılığının açıklığa kavuşturulması önem taşımaktadır. Çalışmada “insanlığın ortak mirası” kavramı; devletlerarası eşitlik, paylaşımcı adalet, barışçıl amaçlarla kullanım, deniz çevresinin ve insan hayatının korunması ilkesi, yeni bir ekonomik düzen ve Bölge’de egemen yetkiler ileri sürülememesi çerçevesinde ortaya konulmuştur¹⁷⁷.

B) EKONOMİK BOYUTU

İnsanlığın ortak mirası kavramı sayesinde, insanlığa ait olduğu vurgulanan Bölge’den elde edilecek mineraller, bağımsızlığına ve tarafsızlığına itimat edilen uluslararası bir kuruluş eliyle hakkaniyete uygun bir şekilde, devletler arasındaki seviye eşitsizlikleri gözetilerek paylaştırılmalıdır. “Giderimci eşitlik” olarak da ifade edilen bu görüş, eşitsizler arasındaki eşitsizliği gidermenin yolunun “insanlığın ortak mirası” kapsamında çözümlenmesi gerektiği amacına dayanmaktadır¹⁷⁸. Böylelikle güçlü devletlerin güçlü teknolojileri ve ekonomileri sayesinde dahi egemenlik iddiasında bulunamadığı bir alanda, ortak kabul gören bir işletim sonucu kazanılan gelirlerin hakça dağıtımı söz konusu olacaktır. Yeni bir ekonomik düzen kavramı da buradan gelmektedir. Bu düzeni süregelen, çatışmasız bir durum hâline getirmek için de münhasıran barışçıl amaçlarla hareket edilmesi gerekir¹⁷⁹.

177 Pazarcı, s. 199 vd.

178 Kıvılcım, s. 44. Eşitlik kavramının, insanlığın ortak mirası olan alanın yönetiminde ve o alanda gerçekleştirilecek faaliyetlerde eşit yer alınması ve alandan elde edilen faydanın eşit paylaşılması olduğunu belirtmiştir.

179 BMDHS, m. 141.

“İnsanlığın ortak mirası” kavramının altında, gelecek nesillere de aktarım düşüncesi anlamı da yatmaktadır. Tek bir devletin etrafında bir araya gelmiş insanlar değil, tüm dünya insanlarından oluşan bir toplum doğrultusunda oluşturulmuş bir menfaat kastedilmektedir¹⁸⁰. BMDHS kapsamında egemen eşitliği bulunan bütün Taraf Devletler, denize kıyısı bulunsun veya bulunmasın, gelişmiş olsun veya olmasın dezavantajları göz önünde bulundurularak Bölge’den ve kaynaklardan faydalanmalıdır¹⁸¹. Hakkaniyetli paylaşımı ifade eden bu yaklaşım, BMDHS’nin Bölge’ye ilişkin ilkelerinin başında gelir. Ancak, bunun için tüm Taraf Devletlerin temsil edildiği Otorite’nin organı olan Genel Kurul’un etkinliğinin artması gerekmektedir, 1994 Sözleşmesi ile Genel Kurul’un sahip olduğu yetkiler Konsey’in lehine düzenlenmiş, böylece gelişmiş devletlerin lehinde hükümler ihdas edilmiştir. Ancak çalışmanın önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere, 1994 Sözleşmesi, esasen hâlihazırda desteğine önemli ölçüde ihtiyaç duyulan gelişmiş devletlerin BMDHS’ye taraf olmalarının sağlanmasına yönelik bir revizyondur ve eşitsizliğe ilişkin bu tür tavizleri, ne yazık ki, bünyesinde barındırmaktadır.

Anılan koşullar altında kurulan yeni ve adil ekonomik düzen, gelişmemiş veya gelişmekte olan devletlerin talepleri ve yoğun çabalarıyla kazanılmıştır. Ham maddeler üçüncü dünya devletlerinde bulunmasına rağmen, gelişmiş devletler yüksek teknoloji ve sanayileri sayesinde ham maddelerinin çıkarılmasını, işletimini ve dağıtımını yapmaktadırlar. Bu durum, sonunda 77’ler Grubu’nun BM’de ciddi tepkisine konu olmuştur¹⁸². Gelişmekte

180 Tanaka, s. 19; Wolfrum, s. 318.

181 Egemen eşitliği kavramı BM Kurucu Anlaşması 2’inci maddesinde yer almaktadır. Çamyamaç, s. 82’de fiili değil mutlak olan hukuki bir eşitlikten bahsedildiğini ifade etmiştir.

182 Başlar, s. 210 vd. 77’ler grubunun bu “pervasız” olarak nitelenen taleplerinin OPEC tarafından endüstrilemiş devletlere karşı başarılı bir şekilde petrolün silah olarak kullanılmasından türediği

olan 77'ler Grubu, ortak yayımladıkları bildiri ile 1964'teki mevcut düzeni eleştirmişler ve kendi ekonomik menfaatlerinin de korunması ve savunulması gerektiğini dile getirmişlerdir¹⁸³. Söz konusu bildiri, meyvelerini 1974 yılında BM tarafından alınan bir kararda vermiştir. Bu kararda küresel toplum yeni bir ekonomik düzenle tanıştırılmış, iş birliği ile karşılıklı mecburiyetlerin hakkaniyet esasıyla ortak yararlar sağlayacağına değinilmiştir¹⁸⁴. Kararın ardından “Yeni Uluslararası Ekonomik Düzenin Sağlanmasına İlişkin Eylem Programı” ve “Devletlerin Ekonomik Haklarına ve Görevlerine Dair Şart” yayımlanarak sağlanacak düzen güçlendirilmiştir¹⁸⁵.

C) BARIŞÇIL AMAÇLARLA KULLANIM

Bölge'nin insanlığın ortak mirası olmasının ekonomik gelişimin yanı sıra, bir de barışçıl amaçlarla kullanımı yönü bulunmaktadır. Barışçıl amaçlarla kullanım, BMDHS'nin hem dibace kısmında, hem de birçok maddelerinde vurgulanmaktadır¹⁸⁶. Bunun sebebi, uluslararası hukukta gerekli uyumun yakalanması ve olası aykırılıkların giderilmesi

belirtilmiştir. Yani yazar tarafından OPEC'in bu tutumunun Bölge'nin insanlığın ortak mirası kavramına katkısı olduğu düşünülmektedir.

183 Churchill – Lowe, s. 228'de bu grubun 77'ler denmesine rağmen yaklaşık 120 ülkeyi kapsadığını belirtmiştir. Başlar, s. 212. 77'ler grubunun bu yöndeki taleplerinin sebeplerinden biri de tüm insanlığın en azından belirli standartlarda yaşayabilmeleri ve böylelikle yoksulluğun önlenmesi için bu düzenin sağlanması gerektiği düşüncesidir.

184 Kıvılcım, s. 73. Gelişmiş devletler ile gelişmekte olan devletler arasında uçurumun bu sayede kapanarak sosyal adaletin sağlanacağı düşüncesi mevcuttu.

185 Kıvılcım, s. 35.

186 BMDHS, m. 88, 141, 143, 147, 155, 240, 242, 246, ve 301.

gereğidir¹⁸⁷. Bununla birlikte, hem BMDHS’de hem de 1994 Sözleşmesi’nde “barışçıl amaçlarla kullanım”ın anlamı tam olarak açıklığa kavuşturulmamıştır¹⁸⁸.

Uluslararası hukukta barışçıl kullanım konusuna yardımcı olabilecek belgeler, içerikleri itibarıyla Silahsızlanma Sözleşmesi¹⁸⁹, Ay Sözleşmesi ve Antarktika Sözleşmesi’dir. Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı’nda da tartışmalara neden olan “barışçıl amaçla kullanım” kavramı¹⁹⁰, Ay Sözleşmesi ve Antarktika Sözleşmesi’nde geniş yorumlanmış, silahsızlandırma ve askeri niteliğe sahip bir yapılanma yasağını içerecek bir anlamda kullanılmıştır¹⁹¹. Ancak Silahsızlanma Sözleşmesi kapsamında kurulan Silahsızlanma Komitesi’nde konu detaylı şekilde tartışılmıştır. Sonucunda, Taraf Devletlerin Bölge’de nükleer silah veya benzeri kitle imha silahlarını kullanmaması ve özellikle bu silahların depolanması, denenmesi veya kullanılması amacıyla mahsus yapıların, atış rampalarının veya tesislerin yerleştirmemesi kararlaştırılmıştır. Nükleer ve kitle imha silahları haricindeki silahlara serbesti getiren bu sözleşme ile konuyu çok geniş yorumlayan diğer iki sözleşme karşısında; BMDHS, açık deniz ve münhasır ekonomik bölgede barışçıl kullanım kavramının yalnızca sivil amacın mümkün olup tüm askerî faaliyetlerin yasaklanması anlamına gelmediği şeklinde yorumlanmaktadır¹⁹². Ayrıca Bölge’de tüm askerî faaliyetler yasaklanmamakla

187 Topsoy, F.: “1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Kapsamında “Barışçıl Amaçlar” Teriminin Anlamı”, AÜHFD, C. 61, S. 1, 2012, s. 408.

188 Topsoy, s. 385 vd.

189 Türkiye, 05.05.1972 tarihli ve 14178 sayılı RG’de yayımlanan 1585 sayılı Kanun ile sözleşmenin onaylanmasını uygun bulmuştur.

190 Topsoy, s. 394. Bazı devletler tüm askeri faaliyetlerin, bazıları ise yalnızca saldırgan olan askeri faaliyetlerin yasaklanması olarak tanımlanması gerektiğini düşünürken, ABD gibi gelişmiş devletler uluslararası hukuka uygun olacak askeri faaliyetlerin engellenmediğini savunmuştur.

191 Antarktika Sözleşmesi, m. 1; Ay Sözleşmesi, m. 3.

192 Topsoy, s. 403.

beraber, yürütülecek askerî faaliyetlerin Bölge'yi oluşturan ilkelere ve uluslararası hukuk kurallarına uygun olması gerektiği¹⁹³ şeklinde değerlendirilebilir.

Ç) DENİZ ÇEVRESİNİN VE İNSAN HAYATININ KORUNMASI

Bölge'ye ilişkin kazancın paylaşılması gibi, külfetlerin de beraber taşınması gereğine paralel şekilde deniz çevresinin ve insan hayatının korunması konusuna da bir ölçüde temas edilmelidir. İki kavram birbirinin tamamlayıcısı sayılabilir. BMDHS'de özellikle Bölge'ye ilişkin faaliyetler kapsamında deniz çevresinin korunması hususu m. 145'te düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, Taraf Devletler deniz çevresinin korunması amacı doğrultusunda gerekli tedbirleri almakla, Otorite ise bu konuda düzenlemeler yapmakla yükümlü kılınmıştır. Ayrıca BMDHS'nin 12. Kısmı da tamamen bu konuya özgülenmiştir.

Anılan hükümlerin kaynağı, 1972 tarihinde yapılan Stockholm Konferansı sonunda alınan tavsiye kararlarıdır¹⁹⁴. 1994 Sözleşmesi ile dahi değişikliğe uğramayan bu hükümler kapsamında devletlere aşağıdaki yükümlülükler verilmiştir¹⁹⁵:

a) Ayrı ayrı veya ortaklaşa olarak deniz çevresinin kirlenmesini önlemek, azaltmak ve kontrol altına almak için her türlü tedbiri alma,

b) Yapacakları faaliyetler ile diğer devletlere kirlilik yolu ile zarar vermeme,

193 Topsoy, s. 407.

194 Anlar Güneş, Ş.: "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması", AÜHFĐ, C. 56, S. 2, 2007, s. 1-37, s. 14.

195 BMDHS, m. 192 ila 196.

c) Bu tür tedbirleri alırken diğer devletlerin faaliyetlerine haksız müdahalede bulunmama,

ç) Tehdit altında veya yok olma yolunda olan deniz türleri ve diğer organizmalarını muhafaza etme ve koruma,

d) Zararın veya tehlikelerin yerlerini değiştirmeme veya bir tip kirlilik yerine diğer tipi ikame etmeme,

e) Teknoloji kullanımından veya deniz çevresinin bir bölümüne burada önemli ve zararlı değişikliklere yol açabilecek yabancı ve yeni türlerin kasten veya kazaen dâhil edilmesinden kaynaklanan kirliliğinin önlenmesi, azaltılması ve kontrol altına alınması için gerekli bütün tedbirleri alma.

Şüphesiz belirtilen yükümlülükler ve devletler arası iş birliği beklentisi, deniz yatağının insanlığın ortak mirası olmasının yanı sıra, yaşanabilir bir dünya için büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte, “Arkeolojik ve tarihî eşyalar” başlıklı BMDHS m. 149’a göre; Bölge’de bulunan arkeolojik ve tarihî nitelikteki bütün eşyalar, özellikle bulunduğu devletin kültürel, tarihî veya arkeolojik yönden hakları göz önünde bulundurularak, bütün insanlığın menfaati için muhafaza edilecek veya yerinde bırakılacaktır. Bu bağlamda anılan hükmün de çevrenin korunması kapsamına gireceği düşünülebilir.

IV. BÖLGENİN ARAŞTIRILMASI, İŞLETİLMESİ VE KULLANILMASI REJİMİ

A) YETKİLENDİRME

BMDHS'yi Taraf Devletler ile Taraf Devletlerden birinin veya birkaçının sponsor olduğu gerçek veya tüzel kişiler Otorite'ye başvurarak Bölge'de faaliyette bulunabilirler¹⁹⁶. “Sponsorluk” kurumu, gerçek veya tüzel kişi işletmecilerin BMDHS'yi ihlal etmeleri durumunda sponsor olan Taraf Devletlerce bir anlamda kurulan sözleşmenin garantörlüğünün sağlanması için getirilmiştir. Bir başka deyişle, yalnızca Taraf Devletler, sponsor olabilir ve onların Bölge'de gerçekleştirilecek faaliyet sona erene kadar sponsor olarak kalmaları gerekir. Gerçek veya tüzel kişi işletmecilerin Taraf Devletlerin iç hukukları yolu ile etkin şekilde kontrol edilmelerinin sağlanması amacıyla getirilen bu düzenleme, Taraf Devletlerin “işletmeci” sıfatı ile Bölge'de faaliyette bulunması durumunda uygulanmaz.

Bölge'de araştırma, keşif ve işletme faaliyetleri, BMDHS m. 140 ve 141 kapsamında, insanlığın ortak çıkarları doğrultusunda, barışçıl amaçlarla ve sahili bulunsun veya bulunmasın bütün devletlerin kullanımına açık olacak şekilde gerçekleştirilmelidir. Gelişmiş, gelişmemiş veya gelişmekte olan devlet ayrımı gözetmeksizin, faaliyetlerden elde edilen kazancın bölüştürülmesi gerekir. Ancak, bütün Taraf Devletler, Bölge'de faaliyet gösterecek teknolojiye sahip değillerdir. Bu sebeple, söz konusu teknolojiye sahip Bölge'de faaliyette bulunmak için yatırım yapan gelişmiş devletler ile bu teknolojiye sahip olmayan gelişmemiş

196 BMDHS, m. 153.

veya gelişmekte olan devletler arasında hakkaniyetli paylaşımın ne şekilde sağlanacağı önemli bir sorundur.

BMDHS, dezavantajları bulunan gelişmekte olan devletlerin Bölge’de faaliyette bulunmasını teşvik etmektedir¹⁹⁷. Bu sebeple, çalışma planlarındaki alanların yarısı Otorite/Teşebbüs ve bu devletlere tahsis edilmiřtir¹⁹⁸. Bu devletler ve bu devletler nezdindeki gerçek ve tüzel kişiler çalışma planlarını Otorite’ye sunarak bildirim yapmaları hâlinde, Bölge’deki belirlenen alanlarda araştırma, keşif veya işletme faaliyetlerinde bulunabilirler.

Yer tahsisinde kolaylığın yanı sıra, kaynak bulma veya çıkarma gibi işlemleri yapabilmek için asıl önemli husus yeterli teknolojiye sahip olmaktır. Bunun sağlanması için şüphesiz teknoloji transferi şarttır. Uluslararası iş birliğinin en iyi örneklerinden biri olan teknoloji transferi, Otorite’nin koordinesinde Bölge’de yürütölen faaliyetlere ilişkin teknik ve bilimsel verilerin paylaşımı, bu alanda çalışacak personelin yeterliliğinin sağlanması ve yerli teknolojilerin ilerleyebilmesi için gelişmiş devletlerce diğer devletlere ve Teşebbüs’e bilgi aktarımında bulunulması gerekir¹⁹⁹. Ancak, bu rejim, liberalizmle çeliştiği yönünde ciddi eleştiri almıştır. Özellikle gelişmiş devletler tarafından bu tür bilgilerin ticari sır veya fikrî-sınai mülkiyet hakkı kapsamında olduğu ileri sürölmüştür. 1994 Sözleşmesi’nin kabulü ile teknoloji transferi zorunluluğuna ilişkin hükümler değiştirilmiş, daha esnek hükümler getirilmiştir. 1994 Sözleşmesi Ek’inin 5. Bölüm’üne göre gerekli teknolojiyi talep eden devletlerin serbest piyasa ekonomisine göre adil ve makul ticari şartlar çerçevesinde

197 BMDHS, m. 148.

198 BMDHS, Ek 3, m. 8; 1994 Sözleşmesi, Ek, 1. Bölüm, par. 10.

199 BMDHS, m. 144; Çamyamaç, s. 83. Devletlerin egemen eşitliği ilkesinin aksine, fiili eşitliğin sağlanması için gelişmiş devletlerin haklarından bu denli feragat etmesini değinerek bunun coğrafi eşitersizlikler için bir tazminat hakkı niteliğinde olduğunu belirtirmiştir.

teknolojiyi elde edebilecekleri esası kabul edilmiştir. Bu gelişme, insanlığın ortak çıkarı ilkesinin zedelendiği ve insanlığın ortak çıkarının bir üst kavram olup olmadığı hususunda tartışmalara ve görüş ayrılıklarına sebebiyet vermiştir.

Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı müzakerelerinde BMDHS'nin yürürlüğe girmesine kadar geçecek zaman dilimi içerisinde²⁰⁰ Bölge'de faaliyette bulunulmaması, yalnızca önceden başlayıp faaliyetlerine devam edenlerin faaliyetlerini sürdürmeleri gerektiği ile Otorite kurulana değin rejimin nasıl yönetileceği hususları tartışılmıştır. BMDHS'yi onaylayan devletler, Sözleşme'nin bir an önce yürürlüğe girmesi için kararlı gözükürlerken²⁰¹ özellikle gelişmiş devletlerin aksi yöndeki görüşleri sebebiyle "Resolution 1" sayılı "Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi ve Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi adına Hazırlık Komisyonu'nun Kurulmasına İlişkin Karar"²⁰² ile "Resolution 2" sayılı "Polimetallik Yumrularla İlgili Öncü Faaliyetlere Hazırlık Yatırımlarının Yönetilmesi Kararı ("Öncü Yatırımcılar Düzenlemesi")"²⁰³ alınmak zorunda kalmıştır²⁰⁴. Kararlara göre öncelikle, BMDHS yürürlüğe girinceye kadar geçecek dönemde Otorite'nin ve Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nin ("UDHM") işlemlerini geçici olarak yerine getirmesi amacıyla Hazırlık Komisyonu kurulmuştur. Öncü Yatırımcılar Düzenlemesi'ne göre ise, öncü yatırımcılar adı verilen ve münhasır yetkileri bulunan grup, BMDHS yürürlüğe girinceye

200 BMDHS, m. 308 gereği BMDHS'nin yürürlüğe girebilmesi için 60 devletin taraf olma iradesinin ardından 12 ay geçmesi gerekmektedir.

201 Pazarcı, s. 204.

202 "Establishment of the Preparatory Commission for the International Sea-Bed Authority and for the International Tribunal for the Law of the Sea".

203 "Governing Preparatory Investment in Pioneer Activities Relating to Polymetallic Nodules".

204 Bahsedilen iki karar için de bkz.: https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_CONF.62_121-E.pdf#page=7 (e.t.:12.04.2022).

kadar Bölge’de öncü faaliyetlerini yürütebilecekleri kararlaştırılmıştır²⁰⁵. Öncü yatırımcı kavramı, BMDHS'nin yürürlüğe girdiği tarihten önceki dönemde Bölge’de gerçekleştirdiği faaliyetleri için en az 30 Milyon Amerikan Doları harcama yapanlar için kullanılmaktadır²⁰⁶. Öncü yatırımcı olabilmek için ayrıca, 250 Bin Amerikan Doları kayıt harcı, çalışma planı ile birlikte ek 250 Bin Amerikan Doları, çalışma planı onaylanırsa yıllık 1 Milyon Amerikan Doları talep edilmekle birlikte, Bölge’deki faaliyetlerinden kazandıkları kârın %10’unu teknoloji transferine ve araştırma çalışmalarına tahsis etmeleri beklenmektedir²⁰⁷. Öncü faaliyetin ise Otorite kurularak çalışma planlarının onaylanmasına kadar geçecek sürede yalnızca ön hazırlık niteliği taşıyan, polimetalik nodüllerin tanımlanması, keşfedilmesi ve sistematik analizi ve değerlendirilmesi ile işletilmesi için teknik ve ekonomik fizibilitesinin belirlenmesi gibi faaliyetler olacağı kabul edilmiştir²⁰⁸. Ek olarak anılan düzenlemeye göre, öncü yatırımcıların faaliyet gösterebilecekleri alan 150.000 kilometrekare ile sınırlandırılmış ve normal yatırımcılarda olduğu gibi öncü yatırımcıların da eşit ticari değere sahip iki alan belirleyerek birini Otorite’ye, diğerini kendisine ayırması düzenlenmiştir²⁰⁹.

BMDHS yürürlüğe girdiğinde ise Öncü Yatırımcılar Düzenlemesi’ne kapsamında yer alan öncü yatırımcılar, anılan düzenleme sayesinde öncelikli olarak, insanlığın ortak mirası ilkesine aykırı bir şekilde, işletme faaliyetinde bulunabileceklerdir²¹⁰. Doktrinde de bu düzenlemenin BMDHS'de yer alan Bölge’ye ilişkin hükümlerin itiraz edenler lehine yeniden

205 Çamyamaç, s. 446. Özellikle ABD gibi gelişmiş devletlerce kendi vatandaşlarına ait oluşumlar (konsorsiyumlar) tarafından başlatılan deniz yatağındaki madenlerin işletilmesi faaliyetleri/yatırımları korunması hedeflenmiştir.

206 Öncü Yatırımcılar Düzenlemesi, m. 1(a)(i).

207 Öncü Yatırımcılar Düzenlemesi, m. 7.

208 Öncü Yatırımcılar Düzenlemesi, m. 1(b).

209 Öncü Yatırımcılar Düzenlemesi, m. 1(e).

210 Öncü Yatırımcılar Düzenlemesi, m. 8, m. 11.

yazılmış hâli olduğu dile getirilmiştir²¹¹. Kaldı ki, öncü yatırımcılarla dahi 2000’li yılların başında sözleşmeler yapılmaya başlanmıştır²¹².

B) BİLİMSEL ARAŞTIRMA

BMDHS m. 143’de ve “Denize İlişkin Bilimsel Araştırma” başlıklı 13. Kısım’da denizde, deniz çevresinde ve deniz yatağında yapılacak bilimsel araştırmalar düzenlenmiştir. Bu hükümlere göre, öncelikle belirtilmelidir ki, bütün devletler ve yetkili uluslararası kuruluşlar bu alanlarda bilimsel araştırma yapma hakkına sahip oldukları gibi onların bu çalışmaları destekleme yükümlülükleri mevcuttur.²¹³ Denize ilişkin bilimsel araştırmalar, yalnızca barışçıl amaçlarla, BMDHS ile bağdaşan yöntemlerle, deniz çevresinin korunması ve denize ilişkin hakları bulunanların engellenmemesi suretiyle yapılabilir²¹⁴. Bilimsel araştırmalar, deniz çevresinde veya kaynaklar üzerinde herhangi bir hak iddiasına dayanak oluşturamaz²¹⁵. BMDHS, bilimsel araştırmaların desteklenmesi yükümlülüğüne ek olarak uluslararası iş birliğine özel bir önem vermektedir. Bu kapsamda muhtelif sözleşmeler yapılabilir, çalışmalar sonucu edinilen bilgiler yayımlanabilir, hatta özellikle kalkınmakta olan devletlere bu bilgiler transfer edilebilir²¹⁶.

211 Churchill – Lowe, s. 230.

212 Çamyamaç, s. 443 vd. Bu durumun sebebi olarak maden fiyatlarının planlanan düzeyde olmadığı, kara üreticileri tarafından çıkarılan madenlerin yetiyor olması ve Bölge’den çıkarılacak madenlerin derinliğinin maliyeti çok arttırması olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bkz.: Churchill – Lowe, s. 224.

213 BMDHS, m. 238, 239. Pazarcı’ya göre; Bölge’nin ekonomik işletilmesi düzenlemelere bağlı iken bilimsel araştırmalar bakımından serbestlik kabul edilmiştir. Pazarcı, Uluslararası Hukuk Dersleri, s. 350 vd.

214 BMDHS, m. 240.

215 BMDHS, m. 241.

216 BMDHS, m. 244.

Bilimsel araştırmaların belirtilen sınırlar içerisinde ve yükümlülükler çerçevesinde yapılması, çalışmayı gerçekleştiren devletlerin ve uluslararası kuruluşlarının sorumluluğundadır. Bu sınırlara uyulmaması, onların hukuki sorumluluğunu gündeme getirir. Ayrıca, deniz çevresinin kirlenmesi sebebiyle BMDHS m. 235 kapsamında sorumluluk doğabilir.

Bölge’de yapılacak bilimsel çalışmalarda ise bu sınırlara ilave olarak insanlığın ortak çıkarı doğrultusunda hareket edilmelidir²¹⁷. Bütün devletler ve uluslararası kuruluşların yanı sıra Otorite de bilimsel faaliyetlerde bulunabilir. Ayrıca Otorite, bu çalışmaları teşvik ederek elde edilen bilgilerin yayımlanmasına katkı sağlar. Ancak insanlığın ortak mirası kavramına dâhil olmayan genetik kaynaklar bakımından Otorite’nin müdahalesi oldukça sınırlıdır²¹⁸.

C) ARAşTIRMA, KEşİF VE İŞLETME

Bölge’de Otorite’nin düzenlemelerine uygun bir Şekilde ve Otorite’nin kontrolünde bütün insanlık için faaliyette bulunulması gerekir. Bölge’de faaliyette bulunacak gruplar; Teşbbs, Taraf Devletler, Taraf Devletlerin tabiiyetindeki gerçek veya tüzel kişiler ve yine Taraf Devletlerin sponsorluğundaki işletmecilerdir. Anılan grupların Bölge’de araştırma, keşif ve işletme faaliyetinde bulunabilmeleri için BMDHS hükümlerine uygun olarak hazırlanıp Otorite’nin yardımcı organlarından olan Hukuki ve Teknik Komisyon’un incelemesini müteakip, Konsey tarafından onaylanan kesin ve yazılı bir çalışma planının mevcut olması

217 BMDHS, m. 143(1).

218 Akkutay, s. 175. Otorite’nin sadece bilimsel araştırma sırasında deniz çevresinin korunması ile ilgili birtakım yetkilerinin bulunduğu ancak anılan araştırmalar sonucunda elde edilecek parasal getiriye ilişkin yetkisinin bulunmadığı belirtilmiştir.

gerekmektedir. Çalışma planı, Otorite'nin izninin ardından bir sözleşme hâlini alır²¹⁹. Bu sözleşmeye uyulup uyulmadığının denetimi ise Otorite tarafından yapılır²²⁰.

BMDHS'nin “Madenlerin Araştırılmasını, Keşfedilmesini ve İşletilmesini Yöneten Temel Hükümler” isimli Ek 3'ünde ve “Bölge Kaynaklarının Geliştirilmesi” başlıklı 11. Kısım 3. Bölüm'de konuya ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Buna göre maden araştırması yapmak isteyenlerden öncelikle bilimsel araştırmalar ve teknoloji transferi konularında iş birliği kapsamında paylaşımlar yapacaklarına, kurallara ve Otorite'ye itaat edeceklerine ilişkin yazılı bir taahhüt alınır. Ayrıca, hangi alanlarda araştırma yapılmak istendiğine ilişkin bildirimde bulunmaları istenir²²¹. Kural olarak işletmeci olmak isteyenler, çalışma planının onaylandığı anda saha tahsisi için eşit nitelikli iki alan belirleyerek birini Teşebbüs'e veya geliştirmekte olan devletlere, diğerini kendi işletmesine ayırırlar²²². Kendi işletmesi dışındaki alan, Teşebbüs'ün kararına göre ya Teşebbüsçe ya da geliştirmekte olan devletler, gerçek veya tüzel kişiler veya çok uluslu ortaklıklarca yürütülür²²³. Maden araştırması, aramayı yapanlara kaynaklar üzerinde hak vermez, yalnızca yeterli miktarda örnek çıkarılabilir²²⁴.

Otorite ile Bölge'de faaliyetlerde bulunacak işletmeci arasındaki sözleşmeye ilişkin BMDHS'nin Ek 3'ünde bazı ekonomik koşullara yer verilmiştir. Öncelikle Otorite, devletlere eşit muamele yapmakla yükümlüdür. Ayrıca, devletlere araştırmaları teşvik etmeleri ve iş birliği yapmaları tavsiye edilmiş, aynı madenlerin karadaki üreticilerinin dezavantajlı konuma

219 Pazarcı, s. 203.

220 BMDHS, m. 153.

221 BMDHS, Ek 3, m. 2.

222 BMDHS, Ek 3, m. 8; 1994 Sözleşmesi, Ek, 1. Bölüm, par. 10.

223 BMDHS, Ek 3, m. 9.

224 BMDHS, Ek 3, m. 2(2).

düşürülmemesi amaçlanmıştır²²⁵. İşletmecilerden talep edilecek ödemeler de yine BMDHS Ek 3'te gösterilmiştir. Buna göre çalışma planlarının onaylanarak sözleşme hâlini alması süreçlerindeki idari giderler için talep edilen 500.000 Amerikan Doları harç, sözleşme onaylandıktan sonra yıllık olarak talep edilen 1.000.000 Amerikan Doları sabit harç ve üretime başlandıktan sonra talep edilen sadece üretim ücretinden veya üretim ücreti ile karışık şekilde safi hasılatın bir kısmından oluşan katkı payıdır²²⁶. Üretime başlandıktan sonra yıllık sabit harç ile sabit ücret kıyaslanarak en yüksek hangisi ise o ödenir²²⁷. Ne var ki, gelişmiş devletler, bu ölçüde yüksek meblağların yatırımları engelleyeceğini ileri sürmüşlerdir. Bu sebeple meblağlara ilişkin bu hükümler, 1994 Sözleşmesi ile önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. 1994 Sözleşmesi Eki'nin 8. Bölüm, 3. paragrafında idari ücret 250.000 Amerikan Doları olarak belirlenmiş, 1. paragrafta ödeme sisteminin hem yüklenici hem de Otorite için adil olması gerektiği, haksız rekabeti önlemek için ödeme oranlarının karadaki maden üreticisinin seviyesine yakın olması gerektiği, yıllık sabit ücretin Konsey tarafından belirleneceği ve bu ücretin üretim başladıktan sonra ödeneceği belirtilmiştir. Bu değişiklikler, gelişmiş devletlerin taleplerinin Bölge'ye yönelik faaliyetlerdeki hâkim pozisyonlarına işaret etmektedir.

Yüklenicilere her zaman ayırdıkları sahadan yaptırım uygulanmaksızın feragat edebilme²²⁸ ve Otorite'nin onayıyla usulüne uygun şekilde sözleşmeden doğan hakları bir

225 BMDHS, Ek 3, m. 13(1).

226 BMDHS, Ek 3, m. 13(12) gereği belirtilen ücretler, serbest döviz olarak ödenebileceği gibi işlenen mineralin piyasa değeri üzerinden de ödenebilecektir.

227 BMDHS, Ek 3, m. 13(2).

228 BMDHS, Ek 3, m. 17(2)(e).

başka talep eden işletmeciye veya Taraf Devlete devretme hakkı verilmiştir²²⁹. Bu hakların yanı sıra, BMDHS m. 153(6)'ya göre onaylanan sözleşmelerde süre garantisi bulunduğu için sözleşmelerde dengenin bozulması, amacın gerçekleşmesinin zora girmesi gibi sebepler ortaya çıktığında tarafların rızasıyla sözleşmenin gelişen şartlara göre değiştirilmesi istenebilir²³⁰. İşletmecinin ihtarlara rağmen düzenlemelere karşı kasıtlı, ağır ve sürekli ihlallerde bulunması veya sözleşmede belirlenen uyumsuzluk çözüm yolunun bağlayıcı kararlarını yerine getirmemesi hâllerinde ise Otorite tarafından sözleşme sona erdirilir veya askıya alınır²³¹. Ayrıca, Otorite'nin para cezası verme yetkisi de bulunmaktadır.

BMDHS m. 154'e göre Genel Kurul, BMDHS'de yer alan Bölge'ye ilişkin hükümlerin işleyişine dair beş yılda bir inceleme yapar. İnceleme sonucunda gerekirse tedbir kararı verebilir veya Otorite'nin diğer organlarına gerekli tedbirleri almalarına ilişkin tavsiye kararı verebilir. BMDHS m. 155'e göre ise onaylanmış bir çalışma planı kapsamında ilk ticari üretimin başladığı yılın 1 Ocak gününden 15 yıl sonra Genel Kurul, araştırma ve işletme sistemine ilişkin düzenlemelerini gözden geçirmek üzere bir konferans toplar. Bu konferansta hükümlerin konuluş amaçlarının yerine getirilip getirilmediği, insanlığın ortak mirası anlayışına hizmet edilip edilmediği, ayırtılmış sahaların ayırtılmamış sahalara oranla etkili ve dengeli kullanılıp kullanılmadığı, dünya ekonomisini ve uluslararası ticareti destekleyecek nitelikte faaliyetler yapılıp yapılmadığı, tekelleşmenin önüne geçilip geçilmediği, Bölge'ye ilişkin genel ilkelerin takip edilip edilmediği, özellikle gelişmekte olan devletlere hakkaniyetli paylaşımların yapılıp yapılmadığı hususları değerlendirilir. Konferansta BMDHS'yi paralel

229 BMDHS, Ek 3, m. 20.

230 BMDHS, Ek 3, m. 19.

231 BMDHS, Ek 3, m. 18(3).

şekilde bütün değişiklikler için mümkünse oy birliği aranır. Ancak, konferansın başlangıcından itibaren beş yıl içinde anlaşma sağlanamazsa 12 ay içinde dörtte üç oy oranıyla değişiklik teklifi yapılabilir. Teklif, yine Taraf Devletlerin dörtte üçünün onayı veya katılma belgelerinin sunulmasını müteakip geçerli hâle gelerek 12 ay sonra uygulanmaya başlanır. Kabul edilen değişiklikler, mevcut sözleşmelerce kazanılmış hakları etkilemez.

BMDHS'de yer alan söz konusu hükümler, özellikle gelişmiş devletlerin dörtte üç oy oranıyla onaylanması gereken değişikliklere etkili olamayacakları yönündeki eleştirileri sebebiyle 1994 Sözleşmesi Eki'nin 4. Bölüm hükümleri ile değiştirilmiştir. Buna göre Konsey'in önerisi ile Genel Kurul, herhangi bir zamanda gözden geçirme konferansında dikkate alınacak hususları inceleyebilir. Herhangi bir değişiklik durumunda BMDHS m. 314, 315 ve 316'daki prosedürlere göre m. 155(2)'de yer alan ilkeler doğrultusunda hareket edilir. Yine mevcut sözleşmelerde kazanılan haklara hâle gelmez. BMDHS m. 314, 315 ve 316'daki usullere göre teklif edilen değişiklik, önce Konsey tarafından, arkasından Genel Kurul tarafından onaylandığında kabul edilmiş sayılmaktadır. Mezkûr değişiklik, 12 ay süre ile imzaya açık olur ve BMDHS m. 316(5) gereği münhasıran Bölge'de yürütülen faaliyetlere ilişkin bir değişiklik sayıldığından, dörtte üç oranında onaylama veya katılma belgesinin tevdi edilme tarihinden bir yıl sonra bütün Taraf Devletler için yürürlüğe girer. Bu süreçte değişiklik kapsamında öncelikle Konsey'in onay vermesi, gelişmiş devletlerin endişelerini gidermekte yeterli olmuştur.

Ç) KARADAKİ MADEN ÜRETİCİLERİ İÇİN ÜRETİM POLİTİKALARI

BMDHS'nin “Üretim Politikası” başlıklı 151. maddesi, Bölge’den çıkarılacak maden kaynaklarının, karadan çıkarılan aynı madenlerin üreticilerini, ekonomik ve ihracat gelirleri açısından zora sokmasını ve fiyatlandırma düzeylerinde zarara uğramalarını önlemek amacıyla²³² ihdas edilmiştir. Bu hüküm, özellikle gelişmekte olan devletlerin kara üreticileri için önem arz etmektedir²³³. Buna göre üretim politikasının sağlanması amacıyla emtia düzenlemeleri, tazminle destek ve üretim sınırı olmak üzere tedbirler getirilmiştir. Ayrıca, Otorite, üretim politikaları kapsamında çıkarılan madenlerin üreticiler için kârlı, tüketiciler için ise adil fiyatlarla piyasaya girmesini sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür. Benzer şekilde, Taraf Devletler, bu konuda uluslararası iş birliğinde bulunmakla yükümlü kılınmıştır²³⁴.

Emtia düzenlemeleri, Otorite’ye konuyla ve aynı zamanda Bölge’yle ilgili forumlara, konferanslara, sözleşmelere ve düzenlemelere katılma ve bu tür oluşumlara taraf olma hakkı vermektedir. Bu yapılırken Otorite, hem Bölge’ye ilişkin düzenlemelere, hem de onaylanmış çalışma planlarına uygun hareket etmelidir²³⁵. Ayrıca, Bölge’deki madencilğe ilişkin yapılacak bir uygulama gündeme geldiğinde Otorite’nin bu uygulamayı ayırım gözetmeyecek şekilde hayata geçirmesi gerekmektedir²³⁶.

232 BMDHS, m. 150(h).

233 Churchill – Lowe, s. 223 vd. Demokratik Kongo Cumhuriyeti dünyadaki bakırın 2/3’ünü üretmektedir. Aynı şekilde Gabon için de manganez, ihracatlarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Nikelde ise Kanada, Rusya, Fransa ve Avustralya gibi devletler hem nikel üretiminde hem de tüketiminde zirvededir.

234 BMDHS, m. 151(1).

235 BMDHS, m. 151(1).

236 BMDHS, m. 151(1)(c).

Tazminle destek ise Bölge'den maden çıkarma faaliyetlerinden olumsuz etkilenecek kara üreticileri için Bölge'deki madencilik fiyatlarındaki ve ihracatlarındaki düşüşe sebep olduğu ölçüde belirli koşulların gerçekleşmesiyle bir tazminat sisteminin oluşturulması veya ekonomik yardım tedbirlerinin alınması anlamına gelmektedir²³⁷. Bunun için BMDHS'de Otorite bünyesinde kurulacak Ekonomik Planlama Komisyonu'nun görüşü ve Konsey'in tavsiye ile Genel Kurul'un bu alanda uzman uluslararası kuruluşlarla iş birliği içerisinde bir sistem oluşturması gerekmektedir.

Üretim sınırı tedbiri, sorun olarak görülen piyasa fiyatları düşüşünün önüne geçilebilmesi için Bölge'den çıkarılacak madenlere bir kota getirilmesi anlamına gelir. Kotanın miktarı, BMDHS m. 151(2) vd. ayrıntılı olarak gösterilmektedir. Genel olarak Bölge'den çıkarılacak madenlerde sınır, nikel tüketim oranına göre hesaplanmaktadır.

Belirtilen tedbirler, birçok soruna yol açacağı düşüncesiyle gelişmiş devletler tarafından kabul görmemiştir. Gelişmiş devletlerce haklı bir şekilde deniz yatağında maden arama ve işletme için yapılacak bu denli büyük yatırımların Otorite'ye, Teşebbüs'e, teknoloji transferlerine ve sözleşme için ödenmesi gereken ücretlere rağmen, bir de kara üreticisi adıyla Afrika'da yer alan devletlerin korunarak üretim kontrollerinin düzenlenmesinin istenmesine sıcak bakılmamış, bu esaslar, liberal sisteme aykırı görülmüştür. Bu gerekçeler de gelişmiş devletlerin BMDHS'yi taraf olmamalarında etkili olmuştur. Belirtilen hükümler de 1994 Sözleşmesi ile gelişmiş devletler lehine değiştirilmiştir.

237 BMDHS, m. 151(10).

1994 Sözcüşmesi ile, maden kaynaklarına ilişkin somut ticari ilkelere, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Sözcüşmesi (“GATT”) hükümlerine²³⁸ ve benzeri düzenlemelere göre faaliyetlerde bulunulmasının gerektiğine, çıkarılan madenler arasında fark gözetilmeyeceğine, onaylanan çalışma planında yıl esasına göre üretilecek maksimum miktarı içeren bir programın olacağına²³⁹ dair düzenlemeler getirilmiştir. Böylece 1994 Sözcüşmesi ile korumacı bir sistemden ziyade serbest piyasa ekonomisine uyumlu bir sistem kurulmak istenmiştir. Ayrıca, Bölge faaliyetlerinden ekonomik olarak etkilenen gelişmekte olan kara üreticisi devletlerin tazmin sistemi mahfuz tutularak, Otorite tarafından kurulan ve Otorite’nin bütçesi içerisinde yer alan, olay bazında süresi ve yardım miktarı belirlenecek olan bir Ekonomik Destek Fonu kurulması kararlaştırılmıştır. Yardımın süresini ve miktarını ise Finans Komitesi’nin önerisiyle Konsey belirler²⁴⁰.

D) SORUMLULUK

Bölge’de gösterilecek faaliyetler sebebiyle haksız fiillerden veya ihmallerden dolayı ciddi zararlar ortaya çıkabilir. Bu durum BMDHS m. 139’da ve BMDHS Ek 3 m. 4(4) ve m. 22’de düzenlenmiş olup, ilgili maddede hem işletmecinin ve sponsor devletin hem Otorite’nin doğacak zarardan sorumluluklarının bulunduğu belirtilmiştir. Otorite’den kaynaklanan ihlaller, Otorite’nin görev ve yetkileri çerçevesinde ele alınırken, işletmecilerden ve sponsor devletlerinden kaynaklanan ihlaller Otorite ile yapılan sözleşme çerçevesinde değerlendirilir.

238 “*General Agreement on Tariffs and Trade*”, 01.01.1948 yılında yürürlüğe girmiş olup, Dünya Ticaret Örgütü (“DTÖ”) 01.01.1995’te kurularak GATT’ın yerini almıştır. Türkiye DTÖ’ye kurucu üye olmakla birlikte GATT’a da taraftı.

239 1994 Sözcüşmesi, Ek, 6. Bölüm.

240 1994 Sözcüşmesi, Ek, 7. Bölüm.

İşletmecinin sponsorunun bulunması hâlinde, sorumluluğun işletmecide mi, yoksa kusursuz sorumluluk ilkesi kapsamında sonradan rücu edilmek üzere sponsor devlette mi olduğuna yönelik olarak 01.02.2011 tarihinde UDHM'nin Deniz Yatağına İlişkin Uyuşmazlıklar Dairesi²⁴¹ (“DYD”) tarafından bir danışma görüşü yayımlanmıştır²⁴². Bu görüş, Nauru Okyanus Kaynakları Inc. ve sponsor devleti Nauru Cumhuriyeti arasında kararlaştırılan çalışma planına ilişkin doğan uyuşmazlık için verilmiştir. Başvuruda DYD'den sponsor devletlerin sorumluluğu hakkında görüş talebinde bulunulmuştur. Başvuruda kısaca kendisi gibi gelişmekte olan ve yeterli teknik donanıma sahip olmayan devletlerin sponsorluk sonucunda nasıl bir sorumluluk altına girdiklerinin BMDHS'de açıkça belirtilmediği, bu sebeple danışma görüşü istendiği belirtilmiştir.

DYD'nin görüşü, sponsor devletin sorumluluğunun doğabilmesi için ortada bir zararın mevcut olması, sponsor devletin dikkat ve özen yükümlülüğünü ve doğrudan yerine getirmesi gereken dikkat ve özen yükümlülüğü ile bağlantılı yükümlülüklerini (örneğin; Otorite'ye yardım etme, çevresel etki değerlendirmesi yapma gibi) kasten veya ihmalen yerine getirmeme konusunda bir kusurunun mevcut olması, bu kusur ile zarar arasında illiyet bağının varlığı koşullarının kümülatif olarak bulunması gerektiği yönündedir. Yani Bölge'deki faaliyetlerden kaynaklanan bir ihlal söz konusu ise sponsor devletin sorumluluğu, kusursuz sorumluluk değildir. Ayrıca, zararın doğmasında sponsor olunan işletmecinin kusuru bulunmaktaysa, sorumluluğun işletmecide bulunacağı ifade edilmiştir. Başka bir deyişle, yüklenicinin yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda, zarar ile sponsor devlet

241 “*Seabed Disputes Chamber of the International Tribunal for the Law of the Sea*”

242 Mahkemenin danışma görüşü için bkz.:

https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_17/17_adv_op_010211_en.pdf

(e.t.:12.04.2022).

arasında illiyet bağı kurulamaması ve sponsor devletin sözleşme gereğinin etkin bir şekilde yerine getirilmesi için gerekli ve makul bütün önlemleri aldığını ispatlaması hâlinde, sorumluluk yüklenicide olacaktır²⁴³. İki tarafın da kusuruyla zarar meydana geldiyse, yüklenici ve sponsor devlet kusurları oranında ayrı ayrı sorumlu olurlar. Ayrıca sponsor devlet, yüklenicinin uyması gereken yükümlülükler konusunda kendi iç hukukunda etkili düzenlemeler yapması hâlinde de sorumluluktan kurtulabilir. Ancak iç hukuk düzenlemelerinin sözleşme boyunca yürürlükte kalması gerekmektedir. Zarar kavramının kapsamına deniz çevresi, Bölge ve kaynaklarına verilecek zararlar girmektedir. Sorumluluk “tam telafi” şeklinde bütün zararın giderilmesini kapsar. Ayrıca işletmecinin sorumluluğu, keşif aşamasının tamamlanmasından sonra keşif aşamasındaki faaliyetlerden kaynaklı doğacak bütün zararlar üzerinden de devam etmektedir. Birden fazla sponsor devletin bulunması durumunda, onlar aksi kararlaştırılmadığı sürece müştereken ve müteselsilen sorumludurlar. Yükleniciden veya sponsor devletten tazminat talebinde bulunabilecek taraflar; diğer yükleniciler, Otorite, kıyı devletleri ve denizi kullanan diğer kullanıcılarıdır²⁴⁴. Bu arada Bölge’de kablo ve boru hattı döşenmesi ile ilgili durumlarda, bu faaliyetleri gerçekleştiren devletlerin Bölge’de bilimsel araştırmalar yapan veya keşif veya işletme ruhsatı bulunması hasebiyle bu kapsamda faaliyetler gerçekleştiren diğer devletlere engel olmama

243 BMDHS, m. 139.

244 Altınok, M.: “Deniz Yatağı Uyuşmazlıkları Dairesi’nin Danışma Görüşü Işığında Uluslararası Derin Deniz Yatağı Madenciliğinde Sponsor Devletlerin Yükümlülükleri ve Sorumlulukları”, Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi, C.2, S.2, 2019, s. 24 vd.

yükümlülüğünün mevcut olduğu belirtilmelidir²⁴⁵. Otorite'nin bu konudaki yetkisi ve sorumluluğu yalnızca deniz çevresinin korunması ile sınırlıdır²⁴⁶.

245 Sugadev - Beckman, s. 28; BMDHS, m. 87 ve 143.
246 Sugadev - Beckman, s. 28; BMDHS, m. 145.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI DENİZ YATAĞI OTORİTESİ

I. TARİHÇE

Bölge'nin insanlığın ortak mirası olması sebebiyle Bölge'de yapılacak araştırma, maden çıkarma, işletme gibi faaliyetlerin uluslararası bağımsız bir örgüt tarafından yönetilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Otorite de bu amaçlarla, BMDHS 11. Kısım, Ek 3, Ek 4 ve 1994 Sözleşmesi'nde yer alan ilgili hükümler çerçevesinde 16.11.1994 tarihinde Jamaika (Kingston)'da kurulmuştur²⁴⁷. Otorite'nin merkezi ve kurumsal çerçevesi, Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı ve 1994 Sözleşmesi süresince sancılı bir şekilde oluşturulmuştur. Konferansta oldukça hassas bir konu olan Bölge'ye ilişkin büyük çıkar çatışmaları yaşanmıştır. Bölge'ye has bir rejim ve beraberinde tarafsız bir otoritenin varlığı, gelişmekte olan devletlerin aksine özellikle ABD gibi gelişmiş devletler için aleyhte bir durum oluşturmaktadır. Maden çıkarma, işletme ve araştırma imkânları geniş olan endüstri devletlerine göre, eğer bir otorite olacaksa, onun yetkisi bu tür faaliyetlerde bulunan devletleri sınırlayıcı olmamalı, bilakis bu konuda sertifika vermeye hasredilmeli ve faaliyetleri genişletici nitelikte olmalıdır²⁴⁸.

Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'na katılımın fazla olması, gelişmekte olan devletlerin bir araya gelerek gelişmiş devletlere karşı sayıca üstünlük sağlamalarına sebep olmuştur. Bu da onların karar alma sürecinde etkili olmalarını sağlamıştır. ABD'nin

247 Bkz.: <https://www.isa.org.jm/about-isa> (e.t.:12.04.2022).

248 Rothwell – Stephens, s. 120 vd.

önderliğindeki bir grup devlet, otoritenin münhasıran yetkili olması ihtimaline karşı yapmış oldukları ikili ve çok taraflı sözleşmeler yoluyla dezavantajlı durumlarını avantajlı duruma getirmeye çalışmışlardır. Ancak, küresel düzeyde bir uzlaşmanın sağlanabilmesi ve Otorite'nin uluslararası meşruiyetinin kabul edilebilmesi adına önerilen dört farklı sistemin ikisi birbiriyle uyumlaştırılarak ikili (paralel) bir rejim kabul edilmiştir²⁴⁹. Otorite'ye hem ekonomik hem yönetsel yetkiler vermekle beraber, diğer işletmecilere de Bölge'de faaliyette bulunmanın yolunu açan bu rejim, esasında her iki grubu da eşit oranda memnun edecek bir çözüm içermektedir.

1994 Sözleşmesi, Taraf Devletler ile Otorite'nin iş birliğini öngörmektedir. Otorite'nin organlarındaki karar alma mekanizmalarında genel kuralın oy birliği olduğuna vurgu yapan 1994 Sözleşmesi, kazuistik bir şekilde gelişmiş devletlere daha fazla söz hakkı tanıyan düzenlemeler içermektedir. Ekonomik olarak yeni bir düzene geçişin en önemli yapı taşlarından biri olarak değerlendirilen Otorite, belirtilen koşullar altında kurulmuştur. Otorite, insanlığın ortak mirası olan Bölge'den çıkarılacak minerallerin sorumluluğunu taşımakta olup, bu konuda ruhsat verme ve yaptırım uygulama gücünü elinde tutmaktadır. Uluslararası sahada devletleri sınırlayan yetkilerle donatıldığı için aynı zamanda küresel bir kabul görmeye ihtiyacı vardır. Otorite'nin 2024 yılı itibariyle kuruluşunun 30. yılını kutlayacak olması ve AB'nin de içinde bulunduğu 168 üyeye sahip olması, uluslararası hukukta meşruiyetini güçlendirmiş olduğuna işaret etmektedir.

249 Kuran, s. 260; Çamyamaç, s. 445.

II. KURUMSAL YAPI VE ORGANLAR

A) GENEL OLARAK

Otorite'nin merkezi, Jamaika'nın başkenti ve en önemli liman şehri olan Kingston'da yer almaktadır. Otorite'nin merkezi dışında, bölgesel merkezler ya da bürolar kurma yetkisi bulunmakla birlikte, Otorite henüz bu yetkisini kullanmamıştır²⁵⁰. Otorite'nin kurumsal yapısının oluşturulması bir hayli zaman almıştır. Otorite'nin organları, ana ve tali organlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Genel Kurul (*Assembly*), Konsey (*Council*), Sekretarya (*Secretariat*), Otorite'nin ana organlarını²⁵¹, Hukuki ve Teknik Komisyon (*Legal and Technical Commission*) ile Finans Komitesi (*Finance Committee*) ise tali organlarını oluşturmaktadır²⁵². BMDHS'de yer verilen 15 üyelik Ekonomik Planlama Komisyonu (*Economic Planning Commission*), Otorite'nin idari işleyişinin Taraf Devletlere ekonomik açıdan yük oluşturacağına yönelik eleştiriler üzerine 1994 Sözleşmesi ile kaldırılmıştır²⁵³. Bu organların haricinde özerk bir yapıya sahip ve Otorite adına bir işletmeci gibi hareket eden Teşebbüs (*Enterprise*) bulunmaktadır²⁵⁴.

BMDHS'yi Taraf Devletler doğal olarak²⁵⁵ Otorite'nin de üyesidirler. Hâlen Otorite'ye üye devletlerin sayısı, AB de dâhil olmak üzere 168'e ulaşmıştır²⁵⁶. Bununla birlikte, BMDHS'yi taraf olmayan devletlerin gözlemci statüsüyle Otorite çalışmalarına katılmaları

250 BMDHS, m. 156(5).

251 BMDHS, m. 158.

252 <https://www.isa.org.jm/organs> (e.t.:12.04.2022).

253 Tabanlı, s. 45.

254 BMDHS, m. 170.

255 BMDHS, m. 156(2) ve 157. “*ipso facto*”.

256 Bkz.: <https://isa.org.jm/member-states> (e.t.:12.04.2022). Bölgelere göre dağılımı için ayrıca bkz.: <https://www.isa.org.jm/regional-groups> (e.t.:12.04.2022).

mümkündür²⁵⁷. Bu düzenleme çerçevesinde Türkiye dâhil olmak üzere ABD, İsrail, Afganistan, İran, Birleşik Arap Emirlikleri ve Venezuela dâhil otuz devlet; Birleşmiş Milletler dâhil 32 uluslararası kuruluş ve Greenpeace gibi 32 sivil toplum kuruluşu (*Non-Governmental Organizations-NGOs*) gözlemci sıfatıyla toplantılara katılmaktadır²⁵⁸. Gözlemciler, Genel Kurul ve Konsey toplantılarına iç tüzüklerinde yer alan belirli şartlar altında katılabilmekte, ancak oy kullanamamaktadırlar.

B) GENEL KURUL

Taraf Devletlerin temsilcilerinden oluşan Genel Kurul, BMDHS m. 159 ve 160'da düzenlenmiştir. Genel Kurul, Otorite'nin en yüksek organıdır. Diğer organların Genel Kurul'a karşı sorumlulukları vardır. BMDHS m. 160(1)'de Genel Kurul'a atfedilen Otorite'nin genel politikasını belirleme yetkisi ve diğer bazı yetkiler 1994 Sözleşmesi ile kısıtlanmıştır. 1994 Sözleşmesi'ne göre Otorite'nin genel politikaları Konsey ile birlikte belirlenir²⁵⁹. Böylelikle Genel Kurul'un tek başına karar alabilme gücü elinden alınmıştır. Genel Kurul'un diğer yetki ve görevleri aşağıda gösterilmiştir²⁶⁰:

a) Belirli şartları sağlayacak şekilde Konsey üyelerini²⁶¹, Konsey tarafından teklif edilen adaylar arasından Genel Sekreteri, Konsey'in tavsiyesi üzerine Teşebbüs'ün Genel Müdürünü ve Yönetim Kurulu üyelerini seçmek,

b) Gerek görülmesi hâlinde yardımcı organlar tesis etmek,

257 BMDHS, m. 156(3).

258 Bkz.: <https://isa.org.jm/observers> (e.t.:12.04.2022).

259 1994 Sözleşmesi, Ek, 1. Bölüm.

260 BMDHS, m. 160(2).

261 Şartlar için bkz.: BMDHS, m. 161.

- c) Taraf Devletlerin Otorite bütçesine katkılarını tespit etmek,
- ç) Otorite'nin yıllık bütçesini kabul etmek,
- d) Hem Otorite'nin bütçesine ilişkin, hem de Bölge'de yürütülen faaliyetler kapsamında elde edilen gelirlerin hakkaniyetli bir şekilde dağılımını gerçekleştirmeye yönelik kararlar almak,
- e) Konsey, Teşebbüs veya Otorite'nin herhangi bir organının raporlarını incelemek,
- f) Deniz yatağına ilişkin uluslararası iş birliği ve düzenlemeleri teşvik edecek faaliyetlerde ve tavsiyelerde bulunmak,
- g) DYD'nin kararı ile, ihlal oluşturan Taraf Devletin üyelik sıfatına bağlı haklarını ve imtiyazlarını askıya almak,
- ğ) Özellikle coğrafi açıdan dezavantajları bulunan devletlerin Bölge'de yapılan madencilğe ilişkin sorunlarını incelemek.

Otorite'nin karar merci olan ve tüm üye devletlerin eşit olarak katılım sağladığı²⁶² Genel Kurul, olağan olarak yılda bir defa toplanarak idari işleyişi ve Bölge'deki güncel gelişmeleri görüşür. Olağan toplantıların yanı sıra, Konsey üyeleri veya Genel Kurul'un talebi ile ve Genel Sekreter'in çağrısıyla olağanüstü toplantılar da yapılabilir²⁶³. Bu toplantılara Taraf Devletlerin yanı sıra gözlemci statüsündeki devletler, uluslararası kurum ve kuruluşlar

262 Pazarıcı, s. 201.
263 Bektaş, s. 129.

ile sivil toplum örgütleri de katılabilir. Her üye devletin bir oy hakkı bulunmaktadır²⁶⁴. Esasa ilişkin alınacak kararlarda üçte iki oy oranı aranırken, usule ilişkin veya özel oturumlu toplantılarda toplantıya katılanların oy çokluğu (basit çoğunluk) kararın alınması yeterli kabul edilmiştir²⁶⁵.

C) KONSEY

Konsey, BMDHS m. 161 ila 165'de düzenlenmiştir. 1994 Sözleşmesi ile Genel Kurul'un yetkileri kısıtlanırken, Konsey'in yetkileri arttırılmış, Konsey Otorite'nin yürütme organı hâline getirilmiştir. Bu sayede Konsey, Bölge için getirilen rejimin uygulanmasına ilişkin işleri yönetir. Konsey, 36 üyeden oluşur. Konsey'de 36 üyenin her birinin bir oy hakkı vardır. BMDHS m. 161(1) ve (2)'ye göre üye devletler, coğrafi konumlarına, Bölge'den çıkarılacak madenlere bağımlılıklarına, ekonomik durumlarına ve Bölge'ye ilişkin özel çıkarlarına göre 4 yıl için Konsey'e seçilebilirler. Ancak, 1994 Sözleşmesi'nde üye seçimlerine ilişkin önemli değişiklikler yapılmıştır²⁶⁶. BMDHS'de yer alan seçim kriterlerinin Otorite'nin ihtiyaçlarını tam karşılamadığı düşünülerek ve daha fazla devletin temsiline imkân tanınabilmesi adına, 1994 Sözleşmesi ile Konsey'de üyeliklerin beş menfaat grubuna ayrılması kabul edilmiştir. Bu gruplardan bazılarının 4 yıllık, bazılarının 2 yıllık görev süresinin bulunması ile de çeşitliliğin sağlanabileceği belirtilmiştir²⁶⁷. Bu kapsamda,

264 BMDHS, m. 159(6).

265 Pazarıcı, s. 201; BMDHS, m. 159(8).

266 1994 Sözleşmesi, Ek, 3. Bölüm, par. 16.

267 1994 Sözleşmesi, Ek, 3. Bölüm, par. 15.

Konsey’de Afrika ülkeleri için 10, Asya için 9, Batı Avrupa ve diğerleri için 8, Latin Amerika ve Karayip grubu için 7, Doğu Avrupa için 3 koltuk bulunmaktadır²⁶⁸.

Konsey’in, Otorite’nin diğer organları gibi kararlarını oybirliği ile alması esastır²⁶⁹. Oybirliği ile karar alınamaması durumunda kararlar usule ilişkin ise oy verenlerin ve hazır bulunanların çoğunluğu, esasa ilişkinse oy verenlerin ve hazır bulunanların üçte ikisinin olumlu oyu ile alınır. Ancak, BMDHS m. 161(8)(d) kapsamında alınacak kararlar için oybirliği şarttır.²⁷⁰ Kararların bu çoğunluklarla alınabilmesi için ayrıca ilgili Konsey gruplarından herhangi birinde oluşacak çoğunluk ile söz konusu karara karşı konulmaması da gerekir. Böylelikle gelişmiş devletler, kararları veto etme gücüne sahip olmuşlardır. Diğer yandan, bütçe veya parasal konularda Otorite’nin yardımcı organlarından olan Finans Komitesi’nin önerileri ile karar alınabilir²⁷¹.

BMDHS m. 162(2)’ye göre Konsey’in Otorite’ye ilişkin sahip olduğu icra yetkileri haricindeki diğer yetki ve görevleri ise aşağıda gösterilmiştir:

- a) Genel Kurul’a Genel Sekreterlik için, Teşebbüs’ün Genel Müdürlüğü ve Yönetim Kurulu için adaylarını önermek,
- b) Otorite’ye ait yıllık bütçe tasarısını Genel Kurul’un onayına sunmak,

268 Bkz.: <https://www.isa.org.jm/authority/council/members> (e.t.: 12.04.2022). Bu hesaba göre toplam 37 sandalye olacaktır. Ancak işleyişte Doğu Avrupa grubu dışındaki her bölgesel grubun rotasyon hâlinde bir koltuktan vazgeçeceği anlaşılmaktadır. Bir sandalyeden vazgeçen bölgesel grup, o grubun bir üyesini, sandalyeden vazgeçilen dönemde oy hakkı olmaksızın Konsey’in müzakerelerine dâhil etme hakkına sahip olacaktır.

269 1994 Sözleşmesi, Ek, 3. Bölüm, par. 2.

270 1994 Sözleşmesi, Ek, 3. Bölüm, par. 5.

271 1994 Sözleşmesi, Ek, 3. Bölüm, par. 7.

c) Genel Kurul'a Otorite'nin yetkisine giren her sorun veya konu hakkında izlenecek politikaya ilişkin olarak, üyelik sıfatına bağı hak ve imtiyazların askıya alınması hususunda ve DYD'nin kararlarına ilişkin tavsiyelerde bulunmak,

ç) Genel Kurul'a Teşebbüs tarafından hazırlanan raporları da inceleyerek raporlar sunmak,

d) Taraf Devletin BMDHS'yi riayet etmemesi durumunda Otorite adına DYD'ye başvuruda bulunmak,

e) Bölge'de yürütülen faaliyetlerin BMDHS'yi uygun şekilde yapılmasını denetlemek üzere uygun bir mekanizma tesis etmek ve gerekli önlemleri almak,

f) Çevrenin korunması kapsamında Bölge'de gerçekleştirilecek faaliyetleri askıya almak ve gerektiğinde engel olmak,

g) Teşebbüs'e direktifler vermek,

ğ) Otorite adına Bölge'nin araştırılması, işletilmesi gibi konularda BM ve diğer uluslararası kuruluşların başvurularına ilişkin sözleşme hükümlerini belirlemek ve bu başvuruları Genel Kurul'un oluru ile onaylayarak faaliyetlerini takip etmek,

h) Otorite'nin mali idaresini ve iç yönetimini sağlamak,

ı) Otorite'nin etkin bir şekilde çalışabilmesi için yardımcı organlar tesis etmek ve çalışma planlarını oluşturmak,

i) Çalışma planlarını onaylamak²⁷².

Otorite'nin yardımcı organları olarak sayılan Hukuk ve Teknik Komisyon ile Finans Komitesi, Otorite'nin etkin ve verimli çalışabilmesi amacı hedeflenerek kurulmuştur. Ancak Hukuki ve Teknik Komisyon ve mali yükü sebebiyle kurulmasından vazgeçilen Ekonomik Planlama Komisyonu BMDHS m. 163'de aynı zamanda Konsey'in organları olarak da düzenlenmiştir. BMDHS'de yer almayıp 1994 Sözleşmesi ile getirilen Finans Komitesi ise, Konsey'in organı olmayıp, doğrudan Otorite'nin yardımcı organıdır.

Ç) HUKUKİ VE TEKNİK KOMİSYON

Hukuki ve Teknik Komisyon, Otorite'nin tali organlarındanındır. En önemli görevleri; Bölge'de gerçekleştiren ve gerçekleştirilecek faaliyetlere ilişkin çalışma planlarını inceleyerek denetlemeler yapıp raporlar hazırlamak, deniz çevresinin korunması ile ilgili programlar yaparak Konsey'e tavsiyelerde bulunmaktır²⁷³. Ayrıca, BMDHS'de kurulması planlanan Ekonomik Planlama Komisyonu'nun görevlerini 1994 Sözleşmesi gereğince yerine getirmektedir²⁷⁴.

272 BMDHS m. 162(2)(j) hükmü, 1994 Sözleşmesi Ek'inin 3. Bölüm, par. 11 ile değiştirilmiş ve Hukuki ve Teknik Komisyon tarafından onaya sunulan çalışma planlarının her grubun oy çoğunluğu ve genelin üçte iki çoğunluğunun sağlanması şartıyla Konsey tarafından onaylanacağı düzenlenmiştir. Ayrıca, Konsey tarafından daha uzun bir süreye karar verilmediyse Hukuk ve Teknik Komisyon tarafından tavsiyede bulunulan karar 60 gün içerisinde onaylanmamışsa onaylanmış sayılır. Komisyon, bir çalışma planının onaylanmamasını önerirse veya bir öneride bulunmazsa, Konsey, yine de, konuyla ilgili karar alma prosedür kurallarına uygun olarak çalışma planını onaylayabilir.

273 BMDHS, m.165(2); 1994 Sözleşmesi, Ek, 6. Bölüm, par. 7.

274 1994 Sözleşmesi, Ek, 1. Bölüm, par. 4.

Hukuki ve Teknik Komisyon'un başlangıçta on beş üyesi var iken Konsey kararı ile üye sayısı 30'a çıkartılmıştır²⁷⁵. Üyeler, deniz yatağında icra edilecek madencilğe ve araştırmalara ilişkin uzmanlıkları bulunan kişiler arasından devletlerin coğrafi konumlarına, Bölge'den çıkarılacak madenlere bağımlılıklarına, ekonomik durumlarına ve Bölge'ye ilişkin özel çıkarlarına göre Konsey tarafından seçilmektedir²⁷⁶. Seçilen üyelerin görev süresi beş yıldır ve tekrar seçilebilme hakları vardır²⁷⁷. Hukuki ve Teknik Komisyon içerisinde alınacak kararlar için oy birliği aranmakla birlikte, oy birliğinin sağlanamadığı durumlarda katılanların çoğunluğu da yeterli kabul edilmektedir²⁷⁸.

D) FİNANS KOMİTESİ

Finans Komitesi, dayanağını 1994 Sözleşmesi 9. Bölümü'nden almaktadır. Aynı zamanda, BMDHS m. 162(2)(y) hükmü kapsamında Konsey'in mali düzenlemelerin hazırlanmasına ilişkin ikincil bir organ oluşturabilme yetkisinden yola çıkılarak, Otorite'nin finansal denetimini yönetebilmek için kurulmuştur²⁷⁹. Finans Komitesi, finansal yönetime ilişkin kuralların belirlenmesi, Taraf Devletlerce Otorite bütçesine verilecek katkıların ve yapılması planlanan harcamaların takibi ve genel olarak Otorite bütçesinin oluşturulması, Taraf Devletlerin mali yükümlülükleri, Bölge'den elde edilecek gelirin hakça paylaşımı konularında Genel Kurul'a ve Konsey'e görüş verme yetki ve görevlerine sahiptir²⁸⁰.

275 https://isa.org.jm/files/files/documents/isba-22c-29_1.pdf (e.t.:12.04.2022).

276 BMDHS, m. 163.

277 BMDHS, m. 163(6).

278 1994 Sözleşmesi, Ek, 3. Bölüm, par. 13.

279 Bkz.: <https://isa.org.jm/authority/finance-committee> (e.t.: 14.06.2022).

280 1994 Sözleşmesi, Ek, 9. Bölüm, par. 7.

Finans Komitesi'ne üye seçimi Hukuki ve Teknik Komisyon'a benzer şekilde gerçekleştirilmektedir²⁸¹. Esasa ilişkin alınacak tavsiye kararlarında oy birliği şartı aranmaktadır. Bu durum, Otorite'nin mali yönetiminde Taraf Devletlere ait üyelerin veto hakkının bulunduğu anlamına gelmektedir. Usule ilişkin kararlarda ise oy çokluğu yeterlidir²⁸².

E) SEKRETARYA

Sekretarya, bir diğer adıyla Genel Sekreterlik, Genel Sekreter ve diğer yardımcı personelden oluşmaktadır²⁸³. Genel Kurul'un görevlerinde de yer verildiği üzere; Genel Sekreter'i Konsey'in teklif ettiği adaylar arasından Genel Kurul, yeniden seçilmesi mümkün olacak şekilde ve 4 yıllığına seçmektedir²⁸⁴. Seçilen Genel Sekreter, Otorite'nin en yüksek kademeli memuru olur, Otorite'nin organları tarafından verilecek idari görevleri yerine getirir²⁸⁵. Ayrıca, Genel Kurul'a Otorite'nin faaliyetlerine ilişkin yıllık bir rapor hazırlayıp sunmakla yükümlüdür²⁸⁶. Konsey'in uygun bulması şartı ile Otorite'nin sorumluluk alanı kapsamında BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından tanınan uluslararası kuruluşlar ile görüşmelerde bulunmak üzere sözleşmeler hazırlamak, sözleşme imzalanan kuruluşların Otorite organlarının toplantılarına gözlemci statüsünde katılabilmeleri için usulü belirlemek ve bahsi geçen kuruluşlarca hazırlanan raporları Taraf Devletlere dağıtmak da Genel

281 Komite, Genel Kurul tarafından 5 yıl için seçilen, her biri farklı ülke vatandaşı 15 konusunda yetkin üyeden oluşmaktadır. Seçilen üyeler tekrar seçilebilir.

282 1994 Sözleşmesi, Ek, 9. Bölüm.

283 BMDHS, m. 166(1).

284 BMDHS, m. 166(2).

285 BMDHS, m. 166(3).

286 BMDHS, m. 166(4).

Sekreter'e ait diğer görevlerdendir²⁸⁷. Bunlara ilave olarak, 1994 Sözleşmesi kapsamında Sekreterliğe, Teşebbüs kurulana kadar Teşebbüs'ün anılan görevlerini yerine getirme sorumluluğu verilmiştir²⁸⁸.

Sekretarya'da çalışan personel, Genel Sekreter tarafından atanır²⁸⁹. Personelin teknik ve idari yeterliklerinin yanı sıra coğrafi temele dayalı bir tayin yapılması da gerekmektedir²⁹⁰. Hem Genel Sekreter, hem de Sekretarya personeli hiçbir hükümet, kişi ve Otorite dışındaki bir kuruluştan emir ve talimat alamaz ve Bölge'deki faaliyetlere ilişkin mali bir çıkar sağlayamaz. Uluslararası memur sıfatları ile bağdaşmayacak her hareketten kaçınmaları gerekmekte ve yalnızca Otorite'ye karşı sorumlulukları bulunmaktadır. Bununla birlikte, personel, çalışmalarını süresince gizlilik ilkesine itibar ederek Bölge'ye ilişkin hiçbir ticari sırrı ve gizli bilgileri açıklayamaz. Aksi takdirde, Otorite'nin kabul ettiği usullere uygun olarak tespit edilen bir mahkemede yine Otorite tarafından memur aleyhine dava açılabilir. Bu açıklamalardan zarar görenlerin davaya müdâhil olarak katılabilme hakları bulunmaktadır²⁹¹.

F) TEŞEBBÜS

BMDHS m. 170'e göre Teşebbüs, Bölge'de faaliyetlerde bulunan ve aynı şekilde Bölge'den çıkarılan madenlerin taşınması, işlenmesi ve pazarlanması faaliyetlerini yürüten bir bakıma Otorite'nin işletmecisidir²⁹². Otorite'den ayrı bir tüzel kişiliği mevcut olan Teşebbüs,

287 BMDHS, m. 169. Ayrıca bkz.: <https://isa.org.jm/index.php/secretariat> (e.t.:12.04.2022).

288 1994 Sözleşmesi, Ek, 2. Bölüm, par. 1.

289 BMDHS, m. 167(3).

290 BMDHS, m. 167(2).

291 BMDHS, m. 168.

292 Aynı zamanda bkz: BMDHS, Ek 4, m. 1(1).

buna rağmen Genel Kurulca belirlenen Otorite'nin genel politikasına uygun ve Konseyce yapılan düzenlemelere bağlı kalarak hareket eder.

BMDHS, Teşebbüs'e özerkliğin yanı sıra Taraf Devletlerin finansmanlığında mali kaynaklar ve teknoloji transferleri ayrıcalığı tanımaktadır²⁹³. Bu ayrıcalıklar kısaca; Otorite'ye Taraf Devletler tarafından ödenecek 10 yıllık katkı paylarının fon olarak Teşebbüs'e yöneltilmesi²⁹⁴, Otorite'ye başvuruda bulunanların çalışma planındaki Bölge'ye ilişkin faaliyet alanının bir kısmını Teşebbüs'ün faaliyetlerine ayırması anlamına gelmektedir²⁹⁵. Bölge'de gelişmekte olan devletler ve Teşebbüs için ayrılmış alan (*reserved area*) bulunması ve teknoloji transferi zorunluluğu, gelişmemiş ve gelişmekte olan devletlerin lehine olmakla birlikte, bu durum gelişmiş devletlerin BMDHS'yi onaylamamalarının önündeki en büyük engellerden birini oluşturmuştur. Teşebbüs'ün aksine, sanayileşmiş devletlerin finansal ve teknolojik yetkinlikleri ile üstünlüklerini gelişmekte olan devletlerle aynı seviyeye getirmeleri gibi bir istekleri bulunmamaktadır. Bu devletler, böyle bir müdahalenin serbest piyasa düzenine aykırı olduğu düşüncesindedirler²⁹⁶.

Teşebbüs lehine BMDHS'de yer alan fazla ayrıcalıklar, 1994 Sözleşmesi'ne giden yolu açmıştır. Bu sözleşmede Teşebbüs'ün ayrıcalıkları, gelişmiş devletlerin talepleri doğrultusunda sınırlandırılmıştır. Böylelikle diğer işletmecilerle aynı koşulları taşıması gerektiği düşünülerek, Teşebbüs tarafından gerçekleştirilecek ilk faaliyetlerin ortaklık (*joint*

293 BMDHS, m. 170(4).

294 BMDHS, Ek 4, m. 11(1).

295 BMDHS, Ek 3, m. 8.

296 Bkz.: yuk. "Tarihçe" başlığı.

venture) şeklinde yapılması ve Taraf Devletlerin fon aktarımı şartının kaldırılması²⁹⁷, Konsey'in bu konulardaki yetkisinin artırılarak Genel Kurul'un yetkisinin azaltılması, zorunlu teknoloji transferinin kaldırılması ve bu teknolojinin uygun şartlar altında Teşebbüs ve gelişmekte olan devletler tarafından elde edilmesinin uygun olacağı kabul edilmiştir²⁹⁸. Son olarak Konsey, ortaklık yolu ile bir işletmecinin Teşebbüs ile birlikte faaliyetlerde bulunması için ticari ilkeleri göz önünde bulundurarak onay vermekle veya bir işletmecinin çalışma planının onaylanmasının ardından, Teşebbüs'ün yetkilerini kullanmakla görevlendirilmiştir²⁹⁹. Henüz faaliyetlerine başlamamış olan Teşebbüs, Konsey karar verdiği zaman bağımsızca hareket etmeye başlayacak³⁰⁰ ve merkezi Otorite'nin de bulunduğu Jamaika'da yer alacaktır³⁰¹.

Otorite'nin Bölge'de faaliyet gösteren yükleniciler gibi hareket eden işlevsel organı olan Teşebbüs, Bölge'de yer alan kaynakların insanlığın ortak mirası olduğu ilkesiyle hareket ederek kaynakları bulma, çıkarma, taşıma, işleme ve pazarlama süreçlerini yürütür³⁰². Diğer yandan Teşebbüs, dünya piyasalarındaki madencilğe ilişkin gelişmeleri Bölge kapsamında takip etmek ve değerlendirmek görevlerini de yerine getirir³⁰³.

Teşebbüs'te bir Genel Müdür ve on beş üyeden oluşan Yönetim Kurulu mevcuttur. Genel Müdürü ve Yönetim Kurulu üyelerini Konsey'in önerdiği adaylar arasından Genel Kurul seçer. Genel Müdür beş yıl için seçilir ve Yönetim Kurulu'na karşı sorumludur.

297 1994 Sözleşmesi, Ek, 2. Bölüm.

298 1994 Sözleşmesi, Ek, 5. Bölüm.

299 1994 Sözleşmesi, Ek, 2. Bölüm, par. 2.

300 Bkz: <https://isa.org.jm/index.php/organs> (e.t.:12.04.2022) “Not currently operational. Interim functions carried out by the Secretariat”.

301 BMDHS, Ek 4, m. 7.

302 Churchill – Lowe, s. 239, 244.

303 1994 Sözleşmesi, Ek, 2. Bölüm, par. 1.

Yönetim Kurulu, Teşebbüs'ün yönetimini hukuki ve ekonomik açıdan sağlamakla yükümlü iken, Genel Müdür daha çok personele ilişkin idari işlerle görevlendirilmiştir³⁰⁴.

III. GÖREV, YETKİ VE AYRICALIKLAR

Otorite, insanlığın ortak mirası olan Bölge'de gerçekleştirilen faaliyetlerin bir düzene göre işlemesi ihtiyacından doğan, bağımsız ve tarafsız bir kuruluştur. BMDHS 11. Kısım 4. Bölümü Otorite'ye, Otorite'nin organlarına, bütçesine, üyelik esaslarına, görev ve yetkilerine ayrılmıştır. Otorite'nin en genel görevi, Bölge'de yapılacak madenciliğin, bilimsel araştırmaların ve çevrenin korunmasının düzenlenmesi ve yönetilmesidir. Otorite, Bölge'deki kaynakların çıkarılması, işletilmesi ve dağıtımından elde edilecek gelirlerin hakça ilkeler çerçevesinde paylaşımını yapma konusunda münhasır yetkiye sahiptir. Bu kapsamda kıyı devletinin egemen yetkiler kullandığı deniz alanlarının ötesindeki deniz tabanında bulunan minerallerden faydalanılması ve doğal kaynakların korunarak deniz çevresinin flora ve faunasına zarar gelmesinin önlenmesi Otorite'nin sorumluluğunda bulunmaktadır.

Otorite, kabul edilen usul, esas ve yönetmelikler gibi bağlayıcı düzenlemeler aracılığıyla görevlerini yerine getirmektedir. Ayrıca, BMDHS m. 157(2)'ye göre Otorite'nin Bölge'de yürütülen faaliyetlere ilişkin kullanacağı yetkilerin zorunlu kıldığı ve BMDHS ile bağdaşan tali yetkileri de bulunmaktadır. Otorite'nin asli ve tali olarak ayrılabilen yetki ve görevlerine geçmeden önce Otorite'nin hukuki statüsünden, ayrıcalıklarından ve muafiyetlerinden bir miktar bahsedilmesinde fayda görülmektedir.

304 BMDHS, Ek 4, m. 5.

BMDHS 11. Kısım 4. Bölümü (G) Alt Bölümünde düzenlenen hükümler, Otorite'nin tüzel kişiliğini ve hukuki ehliyetinin varlığını ifade etmektedir³⁰⁵. Otorite'nin Bölge'ye ilişkin görevlerini yerine getirirken kullanabileceği ayrıcalıklar; yargı ve icra bağışıklığı, arama ve her türlü el koymadan bağışıklık, her türlü kontrolden, kısıtlamadan, düzenlemeden veya moratoryumdan bağışıklık, Otorite'nin arşivleri ile resmî haberleşmelerinin dokunulmazlığı, Otorite'nin bünyesindeki kişilerin ayrıcalık ve bağışıklıkları, vergi veya harç ve gümrük resimlerinden muafiyet olarak sıralanabilir. Yani Otorite'nin malları ve alacakları, Otorite tarafından aksi belirtilmedikçe yargılamaya konu edilemez ve haczedilemez, maliki Otorite oldukça nerede bulunduğu veya zilyetliğinin üçüncü kişilerde olduğu önem taşımaksızın arama yapılamaz, el konulamaz, müsadere, kamulaştırmadan veya herhangi bir tedbirden kaynaklanan diğer her türlü zorlamadan, kontrolden, kısıtlamadan, düzenlemeden veya her türlü moratoryumdan muaf olur.

BMDHS m. 181'e göre bulunduğu yer fark etmeksizin Otorite'nin tüm arşivleri dokunulmaz olup, Taraf Devletler ile yapılan resmî yazışmaları hususunda en az diğer uluslararası kuruluşlara verilen özen kadar uygun davranışlar beklenir. Sınai mülkiyete dâhil olan veriler, sınai sırlara giren bilgiler ve benzeri bilgiler ile personel dosyaları herkesin ulaşabileceği yerde muhafaza edilmez. Genel Sekreter ile birlikte Otorite'nin personeli, Taraf Devletlerin Otorite'ye ilişkin toplantılara katılan temsilcileri, Taraf Devletlerden her birinin ülkesinde konuyla ilgili yargı ve icra bağışıklığı ve diğer devlet temsilcilerine sağlanan hukuki kolaylıkları sağlamakla yükümlüdür. Otorite'nin ihraç ve ithal ettiği mallar dâhil olmak üzere malları, alacakları ve gelirleri Otorite için çalışan kişilere (Genel Sekreter,

305 BMDHS, m. 176 vd.

personel, Taraf Devlet vatandaşı olmayan uzman) ödenen maaş gibi ücretler, Bölge'ye ilişkin faaliyetler söz konusu olduğunda, her türlü vergiden muaf olup, eğer vergi alınmışsa iadesi şarttır.

Otorite, tüzel kişiliği haiz uluslararası bir kuruluşun sahip olduğu birtakım yetkilere de sahiptir. Diplomatik ilişkilerde bulunma ve sözleşme yapma yetkileri bu duruma örnek olarak gösterilebilir³⁰⁶.

Otorite'nin Bölge'de yapılacak madencilik faaliyetlerine ilişkin görevleri; üreticiler ve tüketiciler için uygun fiyatları belirlemek suretiyle pazarın verimliliğini arttırmak ve böylece istikrarı sağlamak, bu amaç çerçevesinde Taraf Devletler ile iş birliği içerisinde olmak ve teşvik etmektir. Ayrıca, Otorite bu faaliyetlerin yönetimini, organizasyonunu ve denetimini sağlamak, bu alandan elde edilen geliri hakkaniyete uygun bir şekilde paylaşmak, bu konularda düzenleme yapmak, kıta sahanlığı 200 milin üzerinde olan kıyı devletlerinin bu alanlardaki madencilik faaliyetlerinden kazandıkları gelirleri için yıllık vergi olarak bu vergilerin de paylaşımını yapmak, işletmecilerin çalışma planlarını değerlendirmek ve yatırımcılarla sözleşme imzalamakla da görevlendirilmiştir. Otorite, bütün bu görevleri, Bölge'nin ve deniz yatağında yer alan mineral zenginliklerinin tüm insanlığın ortak mirası olduğu düşüncesinden hareketle gerçekleştirmektedir. Ayrıca, Bölge'de yer alan kaynakların bulunabilmesi, işletilmesi ve pazarlanmasına kadar devam edecek süreçlerde uluslararası bir işletmeci gibi davranacak bir teşebbüs kurma konusunda da yetkilendirilmiştir.

306 BMDHS, Ek 4, m. 13.

Öncesinde bu konudaki yetki ve görevleri Bölge’de yer alan polimetalik manganez nodüllerle sınırlandırılmış iken bu kaynakların kârlılığının zaman içerisinde ortadan kalkacağı yönündeki eleştiriler çerçevesinde bu sınırlandırma kaldırılmış, faaliyetleri diğer kaynakları (polimetalik sülfidler, kobalt) da içerecek şekilde genişletilmiştir³⁰⁷. Ancak, Bölge’nin potansiyeli düşünüldüğünde anılan diğer kaynakların içine Hukuki ve Teknik Komisyon’un 2003 yılındaki çalışmaları sırasında gündeme gelen farmasötik, atık arıtımı, gıda işleme, petrol kuyusu, kâğıt işleme gibi genetik kaynakların girmemesi, Otorite’nin söz konusu maddeler için yalnızca gözlemci konumunda olması yerinde olmamıştır. Özellikle genetik kaynaklara değinen Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi’nin 1993 yılında yürürlüğe girmesine rağmen, genetik kaynaklara ilişkin 1994 Sözleşmesi ile dahi olsa BMDHS’de yer almaması dikkat çekmektedir.

BMDHS’de genetik kaynakların çıkarılmasına ilişkin bahsedilen şekilde bir boşluk bulunmasına karşın, deniz çevresinin korunmasına ilişkin bir hayli hüküm yer almaktadır. Bu hükümlere göre deniz çevresinde yer alan biyolojik çeşitlilik, Otorite’nin koruması altındadır. Aynı şekilde kirliliğin önlenmesi, insan, hayvan ve bitki canlılığının korunması hususunda da Otorite görevlendirilmiştir.

Otorite’nin bir diğer görevi ve yetkisi bilimsel araştırmalar üzerinedir. Otorite, Bölge ve çevresinin korunmasına ilişkin bizzat araştırmalar yapabileceği gibi bu amaca yönelik sözleşmeler de yapabilir. Bilimsel araştırmalar, barışçıl amaçlarla ve bütün insanlığın faydasına yapılmak şartıyla sınırlandırılmıştır. Otorite, bu kapsamda yapılacak çalışmaları

307 BMDHS, m. 133; Ayrıca bkz.: BMDHS, m. 157.

teşvik edip desteklemek ve araştırma sonuçlarını yayımlamakla yükümlüdür³⁰⁸. Otorite, konuya ilişkin gerçekleştirilen birçok çalışma grubuna, konferansa ve seminere ev sahipliği yapmıştır³⁰⁹.

Bölge’de gerçekleştirilen faaliyetlere ilişkin Otorite tarafından yetki kullanılırken ve görevler yerine getirilirken ayırım yapılmaması gerektiği BMDHS m. 152(1)’de belirtilmektedir. Ayrıca, m. 157(3)’e göre Otorite’nin bütün üyelerin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulduğu belirtilmiştir. Gerçekten de herhangi bir devlet veya işletmeci lehine ayırım yapılması, tarafsız bir kuruluş olması beklenen Otorite’nin tarafsızlığına gölge düşürür. Ancak, ayrımcılıktan kaçınma konusundaki yükümlülük, ekonomik ve coğrafi açıdan dezavantajları bulunan, özellikle de sahil dar olmayan devletlere istisnai muamele yapılmasını engellemez³¹⁰.

Açık deniz serbestisi kapsamında Bölge’nin üzerindeki su kütesinden boru hattı ve kablo geçirmek, Otorite’nin yetkisi dâhilinde değildir. Ancak bu işlemi gerçekleştirmek isteyen devletler, barışçıl amaçlara uygun, insanlığın ortak çıkarı çerçevesinde, deniz çevresini ve insan hayatını koruyarak ve hem Otorite’ye hem de Otorite’nin izin verdiği ölçüde yapılan faaliyetlere makul anlamda saygı göstererek hareket etmelidir³¹¹. Konuya

308 BMDHS, m. 143(2).

309 Bkz.: “Bilimsel Araştırmalar” başlığı. Son yapılan çalıştıydan biri için bkz.: <https://isa.org.jm/index.php/news/first-webinar-new-isa-marine-scientific-research-information-series-africa-raises-awareness> (e.t.:12.04.2022).

310 BMDHS, m. 152(2).

311 BMDHS, m. 140 vd.

ilişkin Otorite tarafından kablo sahipleri, işletmeciler ve Otorite arasındaki bildirim ve danışma yükümlülüklerine ilişkin bir çalışma yayımlanmıştır³¹².

IV. BÜTÇE

BMDHS m. 171'e göre Otorite bütçesinin kaynakları aşağıdaki gelirlerden oluşmaktadır:

a) Otorite'nin diğer kaynaklardan yeterli gelir elde edinceye kadar idari giderlerini karşılamak üzere, Genel Kurul tarafından BM'nin olağan bütçesi için kullanılan ölçüt esas alınarak tespit edilen Otorite üyelerinin katkı payları,

b) Otorite'nin Bölge'de yürütülen faaliyetler çerçevesinde aldığı gelirler,

c) Teşebbüs tarafından Otorite'ye devredilen meblağlar,

ç) Otorite'nin ödünç sözleşmesi ile aldığı ödüncüler,

d) Üyeler veya diğer kuruluşlar tarafından Otorite'ye yapılan hibeler,

e) Bölge'deki faaliyetlerden etkilenecek kara üreticileri için oluşturulan tazmin sistemine yapılan ödemeler.

312 Burnett, D. R.: "Submarine Fibre Optic and Power Cables and The Law of The Sea Convention in Areas Beyond National Jurisdiction" Dehukam International Workshop 2016, Legal Status of Submarine Cables, Pipelines and ABNJ (Ed. Karan, H. - Aksoy, S. - Var Türk, K.), B. 1, Ankara 2017, s. 52. İlgili çalışma için bkz.: Submarine Cables and Seabed Mining Advancing Common Interest and Addressing BMDHS "Due Regard Obligations"

Mezkûr maddenin aksine, Otorite'nin kurulmasından itibaren ilk üç yılında idari giderleri BM tarafından finanse edilmiştir³¹³. 1998 yılından itibaren anılan madde kapsamında bütçesini oluşturmayı başaran Otorite'nin yıllık bütçesi, Genel Sekreter tarafından hazırlanarak Konsey'e sunulmakta ve Konsey tarafından da tavsiyeleri ile birlikte Genel Kurul'a sunularak onaylanmaktadır³¹⁴. BMDHS'de bütçeye ilişkin bu düzenlemenin revizesi, 1994 Sözleşmesi'nde Finans Komitesi'nin tavsiyeleri ile bütçeye ilişkin karar alınabileceği kuralının getirilmesiyle olmuştur³¹⁵. Böylelikle konu hakkında çok yönlü bir süreç yürütülmektedir.

BMDHS m. 173'e göre Otorite'nin öncelikle idari giderlerinin karşılanması, kalan miktarların hakkaniyete uygun şekilde paylaşımının yapılması, Otorite'nin görevlerini yerine getirebilmek amacıyla ihtiyacı olan mali kaynaklarla donatılması, kalkınmakta olan devletlerin zararlarının karşılanmasında kullanılması gerekir. Gelir ve gider dengesi, raporlar ve defterler ile birlikte, her yıl Genel Kurul tarafından atanan bağımsız bir denetçi tarafından denetlenir³¹⁶.

313 1994 Sözleşmesi, Ek, 1. Bölüm, par. 14.

314 BMDHS, m. 172.

315 1994 Sözleşmesi, Ek, 3. Bölüm, par. 7.

316 BMDHS, m. 175.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ

I. GENEL OLARAK

1960'larda uluslararası uyuşmazlıkların yaklaşık %7'si deniz hukuku kaynaklı iken, 1990'larda bu oran %48'lere ulaşmış ve genel olarak 1945'ten sonra hiçbir uluslararası uyuşmazlık deniz hukukundan kaynaklanandan daha fazla dava konusu olmamıştır³¹⁷. 1982 yılı öncesinde görece başarısız konferanslar ve bu alandaki uyuşmazlıkları giderme çabalarının sonuçsuz kalması, uyuşmazlıkların çözümünde önemli sorunların mevcut olduğunu göstermiştir. O yıllarda BM'nin temel kuruluş belgesi olan 1945 tarihli BM Şartı'nda yer alan barışçıl çözüm yollarının kullanımı ise zorunlu değildi³¹⁸.

Ulusal hukukta olduğu gibi son sözü söyleyebilecek bağlayıcı yetkili bir merciin bulunmaması, devletleri diplomatik yaptırımlar veya siyasi ve ekonomik ambargolar uygulamaya itmekteydi. Bu tedbirler de çare olmayınca, askeri müdahale ile birlikte gelen savaş tehdidi kaçınılmaz bir hâl almaktaydı. Savaşın yıkıcılığındansa taraflarca kabul edilerek kararlarının tanınması zorunlu olan bir yargı mekanizmasının veya herhangi bir çözüm yolunun kurulmasının uluslararası güvenliği ve barışı sağlayabileceği düşünülmüştür. Bu bağlamda, diğer deniz hukuku konferanslarında olduğu gibi Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'nda da uyuşmazlıkların çözümü konusu gündeme getirilmiştir³¹⁹. Ancak, devletler

317 Karaman, I. V.: *Dispute Resolution in the Law of the Sea*, Leiden-Boston 2012, s. 1.

318 Klein, s. 9, 11 vd.

319 Rothwell – Stephens, s. 439 vd.; Klein, s. 11 vd; Karaman, s. 5. İlk Konferans sonunda, 29.04.1958 tarihli uyuşmazlıkların çözümü konusunda ihtiyari protokol imzalanmıştır. Ancak özellikle kıta sahanlığı

tek bir yargı yerinin olması ve herhangi bir alternatifin olmaması konusunu kabul etmemişlerdir. Böylelikle BMDHS'de uyuşmazlıklar konusunda birden fazla alternatifi bulunan çözüm yolları kurallaştırılmıştır³²⁰. BMDHS sistemi, uluslararası uyuşmazlıkların çözümü için BM Şartı ve UAD'nin kurulmasından beri en önemli gelişme ve denizler için esnek, kapsamlı ve bağlayıcı bir anlaşmazlık çözüm sistemi olarak değerlendirilmiştir³²¹. Öncelikle barışçıl yolları hedefleyen BMDHS, hakkaniyetli, eşitlikçi, hakça paylaşımı öngören çözüm prosedürleri ile ulaşılmak istenen ana amacın, yani uluslararası barışın, güvenliğin ve iş birliğinin sağlanmasında teşvik oluşturmuştur.

BMDHS'ye göre, sözleşmenin uygulanması ve yorumuna ilişkin olarak ortaya çıkan uyuşmazlıkların, öncelikle Taraf Devletlerce belirlenecek herhangi bir barışçı yolla veya BM Şartı m. 33'de yer alan barışçıl yöntemlerle çözümlenmesi³²² beklenmektedir. Uyuşmazlığın barışçıl bir şekilde çözülebilmemesinin esasen bir sınırı bulunmamakta olup, taraflar kendi seçecekleri her türlü diplomatik yolla her zaman uyuşmazlığı çözüme kavuşturabilirler³²³. BMDHS ve BM Şartı'nda öngörülen barışçıl çözüm yöntemleri; görüşme yapılması, dostça girişim, arabuluculuk, araştırma ve soruşturma komisyonu, uzlaştırma olarak sayılabilir. Bu yöntemlerden herhangi birini seçme konusunda taraflar özgürdür³²⁴. Ancak sözleşmeye göre yargı veya tahkim yolu öncesinde barışçıl yolların tüketilmesi gerekir. Dahası, barışçıl çözüm

konusunun belirsizliği sebebiyle zorunlu bir yargı organının olmaması Alman temsilci tarafından dile getirilmiştir ve ihtiyari olduğundan devletler tarafından tercih edilmemiş olması başarısızlık olarak nitelendirilmiştir.

320 Karaman, s. 5 vd.

321 Klein, s. 24 vd. Ancak bazı yazarlarca da 1958'deki düzenlemeden pek farklı olmadığı, beklentileri karşılamadığı, kapsayıcılıktan ve etkililikten uzak olduğu yönünde eleştirilmiştir.

322 BMDHS, m. 279, 280.

323 BMDHS, m. 280; Klein, s. 23; Karaman, s. 7'de bu yolun genellikle ihmal edildiğini belirtmiştir.

324 Akkutay, B. L.: *1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, Ankara 2012, s. 30.

yollarının yargı veya tahkim süreçlerinde de işletilerek sonuca varılması ve anlaşmanın sağlanması hâlinde mahkeme süreçleri durmaktadır³²⁵. Taraflarca belirlenen barışçıl çözüm yolu ile uyuşmazlık sona ermezse ve başka bir prosedüre göre çözülmesi hususunda bir anlaşma yoksa, zorunlu yargısal yollar için başvuru yapacaklardır³²⁶.

Barışçıl denemelerin bir sonuca varamaması hâlinde ise; uyuşmazlığın taraflarından olan Taraf Devletlerden birinin talebi üzerine, BMDHS'de öngörülen seçimlik çözüm mercilerinden birinde görülecektir³²⁷. Bu kapsamda, BMDHS'ye taraf olunurken veya sonrasında herhangi bir zamanda, UDHM³²⁸, UAD, Genel Tahkim Mahkemesi veya Özel Tahkim Mahkemesi'nden biri veya birkaçı sözleşmenin uygulanması veya yorumlanmasına ilişkin uyuşmazlıklar için yazılı bildiri ile seçilebilmektedir³²⁹. Taraf Devletlerce eğer böyle bir seçim yapılmamışsa veya uyuşmazlığın çözümü için aynı usul üzerinde mutabık kalınamıyorsa Genel Tahkim Mahkemesi yetkisini kabul etmiş sayılacaktır³³⁰. Böylelikle sözleşmenin uygulanması ve yorumlanması konusunda BMDHS'de zorunlu tek bir yargı yolu düzenlenmemiş ve Taraf Devletlere tahkimin de yolu açılmıştır³³¹.

325 Eiriksson, G.: *International Tribunal for the Law of the Sea*, The Hague/London/ Boston 2000, s. 13.

326 BMDHS, m. 281; Akkutay, Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları, s. 33'te aksi bir sözleşme ile kararlaştırılmışsa BMDHS'nin zorunlu seçimlik yargı yolları devre dışı kalabilecektir.

327 BMDHS, m. 281.

328 BMDHS ile UDHM'nin kurulmasının, bir anlamda deniz hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların, UAD'den ayrılarak uzman hâkimler tarafından görülmesinin yolunu açtığı ve görece iyi iş çıkardığı söylenebilir. Rothwell, Stephens, s. 457.

329 BMDHS, m. 287(1).

330 BMDHS, m. 287(3), 287(5), ayrıca bkz.: BMDHS, Ek 7.

331 Ancak, hem mahkeme hem de tahkim prosedürü, politik kararlar olarak statükoyu destekleyen yapılarının olması ve bağlayıcı kararlar vermeleri nedeniyle devletlerce destek görmemişlerdir. Keskin, F.: "1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nden Doğan Sorunların Çözülmesinde Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi", AÜSBFD, C. 53, S. 1, 1998, s. 186. Ayrıca taraflarca seçilen prosedürlerin dağılımı için bkz.: https://www.un.org/Depts/los/settlement_of_disputes/choice_procedure.htm

Bahsedilen uyuşmazlık çözüm yollarının istisnaları mevcuttur. BMDHS m 297 ve 298’de sözleşmenin uygulanması ve yorumlanmasına ilişkin olsalar dahi, farklı bir prosedürün işletileceği istisnalar sayılmıştır. Bu istisnalar, Sözleşme kapsamındaki tüm olası uyuşmazlıkların sadece %5’ini oluşturmaktadır. Ancak bu oran, Sözleşme’nin yürürlüğe girmesinden sonra en sık yaşanan anlaşmazlıklara karşılık gelmektedir³³².

BMDHS m. 297’de sayılmayan bir istisna daha mevcuttur. O da çalışmanın konusunu da içeren Bölge’ye ilişkin uyuşmazlıklardır. BMDHS’nin “Bölge” başlıklı 11. Kısım 5. Bölümü’nde düzenlenen Bölge’ye ilişkin uyuşmazlıklar için öncelikle barışçıl çözüm yolları, özellikle uzlaşma³³³, denenmelidir. Bu şekilde çözüm bulunamaması hâlinde; UDHM’nin bünyesinde yer alan DYD, bu dairenin içinden oluşturulacak *ad hoc* bir daire, ticari tahkim veya ticari sözleşmeler kapsamında DTÖ’nün uyuşmazlık çözüm yolları uyuşmazlık için yetkili olacaktır. Hangi mercinin yetkili olacağı tarafların arasında yapılan sözleşmeye ve taleplerine göre belirlenir³³⁴.

332 Karaman, s. 11. Anılan maddelerde, belirli şartlar altında genellikle deniz alanlarının sınırlandırılmasına, seyrüsefer, uçuş, denizaltı kablo ve boru döşeme serbestliklerine, deniz çevresinin korunması ve muhafazasına, münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığında bilimsel araştırma konusunda, körfezler veya tarihî haklar konusuna ilişkin uyuşmazlıklar kapsam dâhiline alınmıştır.

333 BMDHS, m. 284. Uzlaştırma, zorunlu ve ihtiyari olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu ayırmadaki ölçüt, Akkutay, Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları, s. 95 vd.’a göre uzlaştırma sonucu ortaya çıkacak kararın bağlayıcı olması değil, uzlaştırma sürecinin zorunlu bir yol olmasından ileri gelmektedir. İhtiyari uzlaştırma usulü için bkz.: BMDHS, Ek 5, 1. Bölüm; Zorunlu uzlaştırma usulü için bkz.: BMDHS, Ek 5, 2. Bölüm.

334 BMDHS, m. 186-191 ve 287(2).

II. BÖLGE'YE İLİŞKİN UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜM YOLLARI

A) ULUSLARARASI DENİZ YATAĞINA İLİŞKİN UYUŞMAZLIK DAİRESİ

UDHM'nin resen veya tarafların talebi üzerine, uyuşmazlık konusuna ilişkin özel daireler kurabilme yetkisi bulunmaktadır³³⁵. Bu kapsamda UDHM'nin bünyesinde; Seri Yargılama Dairesi, Balıkçılık Uyuşmazlıkları Dairesi, Deniz Çevresi Dairesi, Deniz Alanlarının Sınırlandırılması Dairesi ve DYD gibi ihtisas daireleri ve tarafların talebiyle örneğin; Güneydoğu Pasifik Okyanusu'nda Kılıç Balığı Stoklarının Korunması ve Sürdürülebilir Kullanımı ile ilgili Şili-AB davası³³⁶ için *ad hoc* daire kurulmuştur³³⁷.

DYD, 20.02.1997 tarihinde kurulmuştur. UDHM üyelerinden on biri üç yıl için Daire'ye seçilir. Daire'nin toplantı yeter sayısı yedidir. Yeniden seçilmek mümkündür. Daire Başkanı, üyelerin kendi aralarında yapacakları seçim ile belirlenir³³⁸.

BMDHS m. 186'ya göre Daire, Bölge'ye ilişkin uyuşmazlıklarda yargı yetkisine sahiptir. BMDHS m. 187'ye göre Daire'nin bakmaya yetkili olduğu uyuşmazlıklar aşağıda sayılmıştır:

a) Taraf Devletler arasında Bölge'ye ilişkin BMDHS ve eklerinde yer alan hükümlerin yorumlanması veya uygulanması ile ilgili olan uyuşmazlıklar,

335 BMDHS, Ek 6, 1. Bölüm, m. 15(2).

336 "Case concerning the Conservation and Sustainable Exploitation of Swordfish Stocks in the South-Eastern Pacific Ocean (Chile/European Union)" Karar için bkz.: <https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/case-no-7/> (e.t.:12.04.2022)

337 Bkz.: <https://www.itlos.org/en/main/the-tribunal/chambers/> (e.t.:12.04.2022)

338 BMDHS, Ek 6, 4. Bölüm, m. 35.

b) Taraf Devletler ve Otorite arasında Bölge'ye ilişkin BMDHS ve eklerinde yer alan hükümler ile Otorite'nin düzenlemeleri veya usullerine aykırı olduğu ileri sürülen fiiller veya ihmalleri doğrultusunda ortaya çıkan uyuşmazlıklar ile Otorite'nin yetkisini aştığı veya gücünü kötüye kullandığı iddia edilen fiillerden kaynaklı uyuşmazlıklar,

c) Taraf Devletler, Otorite veya Teşebbüs ile devlet girişimcileri veya gerçek ya da tüzel kişiler arasında bir sözleşmenin veya bir iş planının yorumu veya uygulaması ile ilgili veya sözleşme taraflarından birinin Bölgedeki faaliyetlerine ilişkin ve diğer tarafı etkileyen veya yasal çıkarlarını doğrudan zedeleyen fiilleri veya ihmallerinden kaynaklanan uyuşmazlıklar,

ç) Taraf Devletlerden biri tarafından desteklenmiş olan muhtemel bir yüklenici ile Otorite arasındaki sözleşmenin reddi veya sözleşmenin müzakeresinde ortaya çıkan hukuki bir mesele ile ilgili olan uyuşmazlıklar,

d) Otorite ile Taraf Devlet, devlet teşebbüsü veya Taraf Devlet tarafından desteklenen özel veya tüzel kişiler arasındaki yetki ve görevlerin ihlalden kaynaklı uyuşmazlıklar,

e) BMDHS tarafından özel olarak yetki verilen uyuşmazlıkların çözümü.

DYD, Otorite'nin eylemlerine ve hukuki sorumluluğuna ilişkin konularda da yargı yetkisine sahip olmakla birlikte, Otorite tarafından yapılan düzenlemelere yönelik BMDHS'yi uygunluk ve geçerlilik denetimi yapamaz. Yani, Otorite tarafından takdir yetkisi kullanılarak alınan kararlarda DYD'nin yargılama yetkisi bulunmamaktadır³³⁹. DYD'nin bir başka önemli

339 BMDHS, m. 189.

görevi de Bölge'deki faaliyetlere ilişkin hukuki sorunlar hakkındaki konularda Genel Kurul veya Konsey tarafından istendiği takdirde, danışma görüşü vermesidir³⁴⁰.

Diğer yandan, DYD'de çözümlenecek uyuşmazlıklara üye devletler ve Otorite'nin haricinde gerçek ve tüzel kişiler de taraf olabilirler³⁴¹. Bu kişilerin sürece katılması durumunda sponsor devletlerinin de müdâhil olmaları mümkündür³⁴². BMDHS'nin uygulanması ve yorumlanması konusuna ilişkin uyuşmazlıklarda özel kişilerin de mahkeme huzurunda bulunabildiği tek yerin DYD olduğu ileri sürülmektedir³⁴³. DYD'nin uyuşmazlığın çözümüne ilişkin verdiği kararlar, Taraf Devletlerin en yüksek yargı organlarıncaya verilen kararlara denk sayılarak iç hukuklarında doğrudan uygulanır³⁴⁴. Bu zamana kadar sorumluluk konusunda yer verilen danışma görüşü haricinde Bölge'ye ilişkin bir dava görülmemiştir³⁴⁵.

B) AD HOC DAİRE (GEÇİCİ DAİRE)

UDHM'nden özel bir daire kurulması istenebileceği gibi, DYD'den de yetki alanı içindeki uyuşmazlıklara ilişkin geçici (*ad hoc*) bir daire kurması talep edilebilir³⁴⁶. Gerekli görülmesi hâlinde kurulacak olan *Ad Hoc* Daire, DYD'nin üç hâkiminden oluşur. Hâkimler, uyuşmazlık taraflarından herhangi birinin hizmetinde veya tabiiyetinde olamazlar. Kurulacak daire tarafından verilecek karar, UDHM kararı hükmündedir.

340 BMDHS, m. 191.

341 BMDHS, m. 187; Ek 6, 4. Bölüm, m. 37.

342 BMDHS, m. 190.

343 Karaman, s. 45 “*Indeed, the only area where private parties can stand before the Tribunal is in the disputes brought before the Tribunal's Seabed Disputes Chamber.*”.

344 BMDHS, Ek 6, 4. Bölüm, m. 39.

345 Bkz.: <https://www.itlos.org/en/main/cases/citations/> (e.t.: 03.08.2022)

346 BMDHS, m. 188(1)(b); BMDHS Ek 6, 4. Bölüm, m. 36. Dikkat edilmesi gereken nokta, üzerinde uzlaşmış bir yargı yolu bulunmuyorsa tarafların tamamının talebi ile değil, herhangi birinin talebinin yeterli olduğudur.

C) TİCARİ HAKEM MAHKEMESİ

BMDHS m. 187’de yer alan Bölge’ye ilişkin bir sözleşmenin veya bir çalışma planının yorumlanmasına veya uygulanmasına ilişkin uyuşmazlıklar söz konusu olduğunda, engel bir durum bulunmadıkça uyuşmazlık, uyuşmazlığın taraflarından birinin talebi ile ticari tahkime götürülebilir³⁴⁷. Yani, Ticari Hakem Mahkemesi’nin yetkisi, yalnızca bahsedilen uyuşmazlıklar için sınırlıdır. Tahkim heyeti bağlayıcı kararlar alabilme yetkisi ile donatılmıştır. Ancak Ticari Tahkim Mahkemesi’nin BMDHS’yi yorumlamak gibi bir yetkisi bulunmamaktadır. Uyuşmazlıkta BMDHS’nin yorumlanmasına ihtiyaç duyulduğunun resen veya talep üzerine tespiti hâlinde DYD’nin yoruma ilişkin kararı talep edilir³⁴⁸. Ticari Tahkim Mahkemesi tarafından verilecek karar, DYD tarafından verilecek bu hükme uygun olmak zorundadır³⁴⁹.

Otorite ile yapılan sözleşmede uyuşmazlık ortaya çıktığında uygulanması beklenen ticari tahkimin usullerine ilişkin hükümler mevcut değilse, taraflarca başka türlü bir karar alınmadıkça, BM Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu Tahkim Tüzüğü’ne³⁵⁰ veya Otorite’nin düzenlemelerinde yer alan tahkim usullerine göre tahkim süreci işletilir³⁵¹.

347 BMDHS, m. 188(2). Tıpkı, Deniz Yatağı Dairesi içerisinde kurulacak olan *ad hoc* daire gibi, Ticari Tahkim’de de tek taraflı talep yeterlidir.

348 BMDHS, m. 188(2)(a); BMDHS, Ek 3, m. 13(15); 1994 Sözleşmesi, Ek, 8. Bölüm, par. 1.

349 BMDHS, m. 188(2)(b).

350 “United Nations Commission on International Trade Law” bilinen adıyla UNCITRAL. Detaylı bilgi için bkz.: <https://uncitral.un.org/en> (e.t.. 12.04.2022).

351 BMDHS, m. 188(2)(c).

Ç) DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ BÜNYESİNDE ÇÖZÜM

BMDHS m. 151(8) ve 1994 Sözleşmesi'nin Ek'indeki 6. Bölüm hükümleri çerçevesinde³⁵² DTÖ'nün uyuşmazlık çözüm yollarına göre de uyuşmazlıkların çözümlenmesi mümkündür. Ancak, 1994 Sözleşmesi'ne göre uyuşmazlığın bütün tarafları DTÖ'ye üye değilse, çözüm yolu BMDHS'yi göre belirlenmek durumundadır³⁵³.

352 Anılan üretim politikalarına ilişkin bölümde, GATT'ın Bölge'deki faaliyetler için de geçerli olacağı par. 1(b)'de ve Taraf Devletlerce aynı zamanda bu tür bir sözleşmeye imza atılması durumunda, sözleşmede yer alan uyuşmazlık çözüm prosedürlerine başvurma zorunluluğuna par. 1(f)'de yer verilmektedir.

353 1994 Sözleşmesi, Ek, 6. Bölüm, par. 1(f).

SONUÇ

Devletler, savaşlarda elde edecekleri avantajların yanı sıra ticaret, ulaşım, balıkçılık gibi konularda elde sağlayacakları ekonomik kazançlar gibi sebeplerle tarih boyunca deniz alanlarına egemen olmak istemişlerdir. Teknolojinin gelişmesi ve sanayileşmeyle birlikte deniz yatağında yer alan değerli maden kaynaklarının farkına varılması, devletlerin bu kaynakların bulunduğu deniz alanlarına ilgisini daha da artırmıştır. Bu kaynakların önemli bir kısmı, devletlerin belirli yetkiler kullandıkları münhasır ekonomik bölge ile egemen hak ve yetkiler kullanamadıkları açık deniz yataklarında yer almaktadır.

BMDHS, “insanlığın ortak mirası” kavramı anlayışıyla açık deniz yataklarında yer alan bakır, demir, nikel, kobalt ve manganez gibi mineral kaynaklarının devletlerce adil ve hakkaniyete uygun şekilde kullanılması için Bölge kavramıyla birlikte özel bir rejim ihdas etmiştir. Bölge’ye ve Bölge’nin hukuki niteliğine ilişkin insanlığın ortak mirası kavramından ve açık deniz serbestisinden yola çıkılarak dile getirilen örf ve âdet kuralı, *jus cogens, erga omnes, res communis* ve *res nullies* gibi savların fazlalığı, bu konuda bir görüş birliğine varılmadığını gözler önüne sermektedir. Bölge’nin bir otoritenin yönetiminde olmasına rağmen hiçbir devlete ait olmaması ve bütün devletlerin gerek BMDHS uyarınca gerekse de kendi teknolojik imkânları ile bu alanlarda yer alan kaynaklardan faydalanabilmesi yönüyle Bölge *res communis* alanlardan sayılması gerektiği düşünülmektedir. Ancak *res communis* değerlendirmesinde de Bölge’deki kaynakların sınırsız olmadığına ayrıca dikkat edilmesi ve işletme faaliyetinde insanlığın ortak mirası çerçevesinde adil bir şekilde hareket edilmesi devletlerce göz önünde bulundurulmalıdır.

İnsanlığın ortak mirası kavramının içeriği belirsizdir. Kavram, hiçbir devletin mülkiyetinde olmama, egemen eşitliği, paylaşırmacı adalet, barışçıl amaçla kullanım, yeni bir ekonomik düzen, insan hayatının ve deniz çevresinin korunması gibi ilkelerle birlikte açıklanmaya çalışılmaktadır. Otorite ise bu ilkeleri yerine getirecek şekilde Bölge'nin keşfi ve işletilmesini sağlamakla görevlidir.

Bölge'den değerli mineral kaynaklarının çıkarılarak işletilmesi, yüksek teknoloji gerektiren masraflı bir faaliyettir. BMDHS'de bu kaynakların "insanlığın ortak mirası" ilkesi çerçevesinde gelişmemiş veya gelişmekte olan devletlerle paylaşması ve bu hususta gerekli teknoloji transferi sağlanmasına yönelik hükümler kabul edilmişse de başta ABD olmak üzere gelişmiş birçok devletin Sözleşme'ye taraf olmaması, bu hükümlerin gerçekçi olmaması sebebiyle uygulanamayacağını göstermiştir. Bunun üzerine kabul edilen 1994 Sözleşmesi ile gelişmiş devletler lehinde birçok değişiklik yapılmış, "insanlığın ortak mirası" kavramı liberal ekonomi anlayışına uygun ticari ilkeler ile önemli ölçüde yumuşatılmıştır. Gelişmiş devletlerin çekincelerini karşılayan değişiklikler, çoğunlukla 77'ler grubu olarak bilinen devletlerin aleyhinedir. 1994 Sözleşmesi ile tadil edilen görece en önemli değişiklik, Genel Kurul'un yetkilerini Konsey lehine azaltmak ve böylelikle karar alma süreçlerinde sanayileşmiş devletlerin söz hakkını güçlendirmek olmuştur. Bağımsız ve tarafsız bir kuruluş olarak ihdas edilen Otorite'de tüm üyelerin temsil edildiği Genel Kurulun aksine Konsey'de çoğunlukta olan gelişmiş devletlerin karar alma süreçlerinde etkili olması isabetli olmamıştır. Ne var ki, bu ayrıcalık, gelişmiş devletlerin BMDHS'yi taraf olmamasının yaratacağı yeknesaklığın sağlanamaması tehlikesine karşı bir fedakârlık niteliğindedir. Aksi hâlde, teknolojik gücü minerallerin araştırılmasına veya çıkarılmasına yeterli olmayan devletlerin

gerekli kararları almakla birlikte uygulayamayacakları etkisiz bir Otorite söz konusu olabilirdi. Bu bağlamda 1994 Sözleşmesi'nin kabulüyle birlikte BMDHS'nin yürürlüğe girmesi, önemli bir başarı olarak görülebilir. Bu gelişmelere rağmen ABD'nin BMDHS'yi taraf olmaması, Bölge'nin yanı sıra diğer meseleler bakımından çıkarlarına ters bir durumun mevcut olduğunu göstermektedir.

BMDHS'yi taraf olmayan Türkiye gibi devletlerin Bölge'den ne şekilde faydalanabilecekleri önemli bir tartışma konusudur. Taraf sıfatı bulunmayan devletlerin ısrarlı itiraz eden konumunda bulunmaları veya Bölge'ye ilişkin hükümlerin örf ve âdet kuralı hâline gelmediği gerekçesiyle Bölge'de yer alan mineral kaynaklarından yararlanmaya haklarının bulunduğu savunulabilir. Ancak, BMDHS'yi çok sayıda devletin taraf olduğu ve Bölge'ye ilişkin hükümlerin kısa sayılamayacak bir zamandan beri uygulanıyor olması karşısında Taraf Devlet sıfatı bulunmayan devletlerin hangi kurallara göre ve ne şekilde Bölge'nin kaynaklarından yararlanabileceği belirsizdir.

168 üyesi bulunan Otorite'nin otuz yıllık bir geçmişi vardır. Otorite, uluslararası seviyede Bölge'ye ilişkin faaliyetlerde tek yetkili kuruluştur. Otorite, Bölge'de ekonomik gelişmeler konusunda önemli rollere sahip olmasının yanı sıra açık denizde deniz çevresinin ve insan hayatının korunması konularında da önemli faaliyetleri yürütmektedir. Ancak Otorite'nin işletmecisi olan Teşebbüs'ün henüz faaliyete geçmemiş olması, BMDHS ve 1994 Sözleşmesi ile öngörülen sistemin etkin bir şekilde çalışmasına bir ölçüde engel teşkil etmektedir. Teşebbüs'ün faaliyetlerinin güncel olarak Sekretarya üzerinden yürütülmesi ve henüz mineral çıkarmaya yönelik bir hareketinin bulunmaması, şüphesiz gelişmemiş ve gelişmekte olan devletlerin aleyhinedir. Gelişmiş devletlerin tüm masraflara ve

yükümlülüklerle katlanarak Bölge’de faaliyet göstermesi beklenirken, Teşebbüs’ün henüz faaliyete geçmemiş olması, önemli bir eksikliklerdir.

Bölge’ye ilişkin uyuşmazlıklarda BMDHS’de yer alan genel çözüm yollarından farklı yöntemler benimsenmiştir. UDHM, BMDHS’nin uygulanması ve deniz hukukuna ilişkin uyuşmazlıkların çözümü için özel bir mahkeme niteliğindedir. Buna rağmen Bölge’ye ilişkin uyuşmazlıklar için müstakil bir dairenin mevcudiyeti ve hatta bu dairenin içinden geçici başka bir dairenin kurulabilmesi yerinde bir tercih olup, aynı zamanda Bölge’ye verilen önemi gözler önüne sermektedir. Ayrıca, uyuşmazlığın taraflarına belli bir yargı yolunun dayatılmaması ve ticari hükümler çerçevesinde tahkim yolunun seçilebilmesi de uyuşmazlıkların çözümünde belirli bir esnekliği yansıtmakla olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Son olarak, çalışmanın genelinde de bahsedildiği üzere, Bölge’nin önemi her geçen yıl artmaktadır. Karadaki kaynakların tükenmeye başlaması ile de daha da artacağı izahından varestedir. Ancak Bölge’nin güncel konumuna bakıldığında henüz okyanus altı zenginliklerinin birkaç güçlü devlet dışında pek farkına varılmadığı düşünülmektedir. Dünyanın yüzey alanının yarısını kaplayan Bölge’nin, faaliyetlere konu olan coğrafi noktaları bu muazzam genişlikteki alana kıyasla çok kısıtlı kalmaktadır. Bu sebeple maden ve mineral açısından zengin olması muhtemel alanların göz ardı edildiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

I. KİTAPLAR VE MAKALELER

Akkutay, A. İ.: *Kıta Sahanlığı Kavramı, Kıta Sahanlığının Yarattığı Hak ve Yetkiler ile Deniz Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Çerçevesinde 200 Deniz Milinin Ötesindeki Kıta Sahanlığı*, Ankara 2018 (Kıta Sahanlığı).

Akkutay, A. İ.: “Uluslararası Hukuk Bakımından Derin Deniz Yatağında Yer Alan Kaynakların Araştırılması, Keşfi ve İşletilmesi”, Ankara Barosu Dergisi, C. 74, S. 2, 2016, s. 165-166.

Akkutay, B. L.: *1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, Ankara 2012 (Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları).

Altınok, M.: “Deniz Yatağı Uyuşmazlıkları Dairesi’nin Danışma Görüşü Işığında Uluslararası Derin Deniz Yatağı Madenciliğinde Sponsor Devletlerin Yükümlülükleri ve Sorumlulukları”, Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi, C.2, S.2, 2019, s. 9-32.

Anlar Güneş, Ş.: “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması”, AÜHFD, C. 56, S. 2, 2007, s. 1-37.

Anlar Güneş, Ş.: “Maden Kaynaklarının Yönetimi Bağlamında Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesinin Rolü”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, C. 17, S. 65, 2020, s. 101-124.

Aybay, A. - Aybay, A.- Aybay, G. - Aybay, R.: *Deniz Hukuku*, İstanbul 1998.

Başlar, K.: *The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law*, Vol. 30, The Hague/Boston/London 1998.

Bektaş, S.: *Uluslararası Deniz Yatağının İşletilmesi ve Deniz Yatağı Uluslararası Otoritesi*, Ankara 2016.

Burnett, D. R.: “Submarine Fibre Optic and Power Cables and The Law of The Sea Convention in Areas Beyond National Jurisdiction” Dehukam International Workshop 2016, Legal Status of Submarine Cables, Pipelines and ABNJ (Ed. Karan, H. - Aksoy, S. - Var Türk, K.), B. 1, Ankara 2017, s. 33-67.

Churchill, R. R. - Lowe, A. V.: *The Law of the Sea*, ed. 3, Manchester, 1999.

Çamyamaç, A.: *Denize Kıyısı Olmayan ve Coğrafi Açından Elverişsiz Devletlerin Hukuki Durumu*, Ankara 2012.

Demir, İ.: “Türk Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmesinin Hukuki Dayanakları ve İç Hukuk Üzerine Bazı Düşünceler”, *Adalet Dergisi*, S. 65, 2020/2, s. 27-50.

Dingwall, J.: “Commercial Mining Activities in the Deep Seabed beyond National Jurisdiction: the International Legal Framework” *The Law Of The Seabed* (Ed. Banet, C.), Vol. 90, s. 139-162.

Egede, E.: *Africa and the Deep Seabed Regime: Politics and International Law of the Common Heritage Of Mankind*, Heidelberg 2011.

Eiriksson, G.: *International Tribunal for the Law of the Sea*, The Hague/London/Boston 2000.

Gönlübol, M.: “Deniz Hukukunda Yeni Gelişmelere Doğru”, AÜSBFD, C. 27, S. 3, 1972, s. 91-103.

Karaman, I. V.: *Dispute Resolution in the Law of the Sea*, Leiden-Boston 2012.

Kayhan, A. K.: “Uluslararası Hukukta İnsanlığın Ortak Kaygısı Kavramı”, GSÜHFD, 2018/1, s. 221-246.

Keskin, F.: “1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi’nden Doğan Sorunların Çözülmesinde Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi”, AÜSBFD, C. 53, S. 1, 1998, s. 185-205.

Ketin, İ.: *Genel Jeoloji : Yer Bilimlerine Giriş*, İstanbul 2005.

Kıvılcım, Z.: *Uluslararası Kamu Hukukunda İnsanlığın Ortak Mirası*, B. 1, İstanbul 2010.

Klein, N.: *Dispute Settlement In The UN Convention On The Law Of The Sea*, Cambridge 2005.

Kuran, S.: *Uluslararası Deniz Hukuku*, B. 4, İstanbul 2014.

Noyes, J. E.: “The Common Heritage of Mankind: Past, Present, and Future”, *Denv. J. Int'l L. & Pol'y*, Vol. 40:1-3, 2021, s. 447-471.

Oxman, B.: “The 1994 Agreement and the Convention”, *The American Journal of International Law*, C. 88, S. 4, 1994, s. 687-696.

Öktem, E.: *Uluslararası Teamül Hukuku*, İstanbul 2013.

Özman, A.: *Deniz Hukuku I*, Ankara 2006.

Pazarcı, H.: “Uluslararası Deniz Yatağı Düzeni ve Sorunları”, AÜSBFD, C. 38, 1983, s. 197 – 206.

Pazarcı, H.: *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap*, B. 10, Ankara 2014 (Uluslararası Hukuk Dersleri).

Rothwell, D. R. - Stephens, T.: *The International Law Of The Sea*, Oxford and Portland, Oregon 2010.

Shaw, M.: *International Law*, ed. 8, Cambridge 2017.

Singh, S.: “The Common Heritage of Mankind: A Doctrine of the Wealth of the Commons”, ICJRT, Vol. 6, Issue 02.04.2018, s. 1152-1155.

Sohn, L. B. - Juras, K. G. - Noyes, J. E. - Franckx, E.: *Law Of The Sea In A Nutshell*, 2. ed., 2010.

Sugadev, A. - Beckman, R.: “Global Regulation of Submarine Cables and Pipelines : Similarities, Differences and Gaps”, Dehukam International Workshop 2016, Legal Status of Submarine Cables, Pipelines and ABNJ (Ed. Karan, H. - Aksoy, S. - Var Türk, K.), B. 1, Ankara 2017, s. 3-32.

Tabanlı, F.: *Uluslararası Hukukta Deniz Yatağı Faaliyetlerinden Kaynaklı Deniz Kirliliği ve Devletlerin Sorumluluğu*, Ankara 2021.

Tanaka, Y.: *The International Law Of The Sea*, 2. ed., Cambridge 2015.

Tekil, F.: *Deniz Hukuku*, B. 5, İstanbul 1998.

Topsoy, F.: “1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Kapsamında “Barışçıl Amaçlar” Teriminin Anlamı”, AÜHFD, C. 61, S. 1, 2012, s. 383-414.

Wolfrum, R.: “The Principle of the Common Heritage of Mankind”, Zeitschrift Für Ausländisches Öffentliches Recht und Völkerrecht, 1983, s. 312-337.

II. İNTERNET KAYNAKLARI

Açık Deniz Sözleşmesi :

<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20450/volume-450-I-6465-English.pdf> (e.t.:12.04.2022).

Arvid Pardo'nun 01.11.1967 tarihinde BM Genel Kurulu'ndaki konuşması :

https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/pardo_ga1967.pdf
(e.t.:12.04.2022).

BM Genel Kurulu'nun 18.12.1967 tarihli ve 2340 sayılı Kararı (Ad Hoc Komite Kurulması) :

<http://www.un-documents.net/a22r2340.htm> (e.t.:12.04.2022).

BM Genel Kurulu'nun 21.12.1968 tarihli ve 2467 sayılı Kararı (Ulusal Yetki Alanları

Dışındaki Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanının Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi Kurulması) :

https://legal.un.org/unjuridicalyearbook/pdfs/english/by_volume/1968/chpIII.pdf#page=9
(e.t.:12.04.2022).

BM Genel Kurulu'nun 12.12.1970 tarihli ve 2749 sayılı kararı (İlkeler Bildirgesi) :

<http://www.un-documents.net/a25r2749.htm> (e.t.:12.04.2022).

BM Genel Kurulu'nun 15.12.1969 tarihli ve 2574 sayılı Kararı (Moratoryum) :

<https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/02/1969-UN-General-Assembly-Resolution-2574-D-XXIV-1.pdf> (e.t.:12.04.2022).

BM Genel Kurulu'nun 16.11.1973 tarihli ve 3067 sayılı kararı :

[https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3067\(XXVIII\)&Lang=E](https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3067(XXVIII)&Lang=E)
(e.t.:12.04.2022).

Bölge'ye İlişkin Mevcut Davanın olup olmadığı :

<https://www.itlos.org/en/main/cases/citations/> (e.t.:03.08.2022)

Case concerning the Conservation and Sustainable Exploitation of Swordfish Stocks in the South-Eastern Pacific Ocean (Chile/European Union) :

<https://www.itlos.org/en/main/cases/list-of-cases/case-no-7/> (e.t.:12.04.2022).

Deniz Yatağına İlişkin Uyuşmazlıklar Dairesi'nin Nauru Cumhuriyeti'ne 01.02.2011 Tarihli

Danışma Görüşü :

https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_17/17_adv_op_010211_en.pdf (e.t.:12.04.2022).

Devletler Arası Uyuşmazlık Çözüm Yolu Seçimi Dağılımı :

https://www.un.org/Depts/los/settlement_of_disputes/choice_procedure.htm
(e.t.:12.04.2022).

Finans Komitesi:

<https://isa.org.jm/authority/finance-committee> (e.t.: 14.06.2022).

Genel Sekreterlik :

<https://isa.org.jm/index.php/secretariat> (e.t.:12.04.2022).

Gözlemciler :

<https://isa.org.jm/observers> (e.t.:12.04.2022).

Hukuki ve Teknik Komisyon :

https://isa.org.jm/files/files/documents/isba-22c-29_1.pdf (e.t.:12.04.2022).

KBBS :

<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20516/volume-516-I-7477-English.pdf> (e.t.:12.04.2022).

Minerallerin Otorite Tarafından Sınıflandırılması :

<https://www.isa.org.jm/exploration-contracts> (e.t.:12.04.2022).

Otorite'nin Organları :

<https://www.isa.org.jm/organs> (e.t.:12.04.2022).

Otorite'nin Bilimsel Araştırmalar Çalıştayı :

<https://isa.org.jm/index.php/news/first-webinar-new-isa-marine-scientific-research-information-series-africa-raises-awareness> (e.t.:12.04.2022).

Otorite'ye Üye Devletler :

<https://isa.org.jm/member-states> (e.t.:12.04.2022).

Otorite'ye Üye Devletlerin Bölgesel Dağılımı :

<https://www.isa.org.jm/regional-groups> (e.t.:12.04.2022).

Resolution 1 ve 2 :

https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_CONF.62_121-E.pdf#page=7 (e.t.:12.04.2022).

Sözleşmelerin Dağılım Raporu:

https://isa.org.jm/files/files/documents/Chapter4_ENG.pdf (e.t.:12.04.2022).

Şekil – 1 :

<https://www.qsstudy.com/wp-content/uploads/2018/01/Continental-Crust-1.jpg>
(e.t.:12.04.2022).

Şekil – 2 :

<https://isa.org.jm/media/image/450> (e.t.:12.04.2022).

Teşebbüs'ün Güncel Durumu :

<https://isa.org.jm/index.php/organs> (e.t.:12.04.2022)

Uluslararası Daimi Adalet Divanı Kararı (Bozkurt-Lotus Davası) :

http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1927/1927.09.07_lotus.htm
(e.t.:12.04.2022)

UAD Kararı (Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davası) :

<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/51/051-19690220-JUD-01-00-EN.pdf>

(e.t.: 31.08.2022)

UAD Kararı (Norveç-İngiltere Balıkçılık Davası) :

<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/5/12099.pdf> (e.t.:12.04.2022)

UDHM'nin Daireleri :

<https://www.itlos.org/en/main/the-tribunal/chambers/> (e.t.:12.04.2022)

BMDHS :

<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201833/volume-1833-A-31363-English.pdf> (e.t.:12.04.2022)

BMDHS Taraf Devletler :

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=IND&mtmsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtmsg3&clang=_en#1 (e.t.:12.04.2022)

UNCITRAL:

<https://uncitral.un.org/en> (e.t.. 12.04.2022).

Üçüncü Deniz Hukuku Konferansı'na Katılımcı Listesi :

https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_CONF.62_121-E.pdf#page=2 (e.t.:12.04.2022)

Viyana Sözleşmesi:

https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (e.t.:
14.06.2022).

1994 Sözleşmesi :

https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/agreement_part_xi/
(e.t.:12.04.2022)

ÖZET

Uluslararası deniz hukuku çerçevesinde deniz yataklarının sınırlandırılmasının bir parçası olan uluslararası deniz yatağı “Bölge” olarak da adlandırılır ve açık denizlerin tabanında yer alır. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte Bölge’de keşfedilen ve keşfedilmeye devam edilen zengin mineral kaynakları devletlerin Bölge’ye ilgisini her geçen gün arttırmaktadır. “İnsanlığın ortak mirası” kavramıyla hem Bölge’nin hem de Bölge’de yer alan kaynakların tek bir devletin egemenliğine özgülenemeyeceği ve herkese ait olduğu BMDHS’de yer alarak korunmuştur. Ancak devletlerarası eşitlik, paylaşımcı adalet, barışçıl amaçlarla kullanım, deniz çevresinin ve insan hayatının korunması ilkesi, yeni bir ekonomik düzen ve Bölge’de egemen yetkiler ileri sürülememesi çerçevesinde açıklanmaya çalışılan “insanlığın ortak mirası” ifadesi ve menfaatlere göre şekillenen Bölge’nin hukuki niteliğine ilişkin görüşler tartışılmaya devam edilmektedir. Bu sebeple BMDHS’ye taraf olmayan devletlerin hukuki statüsü de belirsizliğini korumaktadır. Taraf olmayan devletlerin fazlalığı BMDHS’nin Bölge’ye ilişkin hükümlerinde tadil ihtiyacı doğurmuş ve 1994 Sözleşmesi bu koşullar altında gelişmiştir.

Ek olarak, Bölge’nin tarafsız bir kuruluş tarafından yönetilmesi amacıyla bir otorite kurulmuştur. Otorite’nin Genel Kurul, Konsey, Hukuki ve Teknik Komisyon, Finans Komitesi, Sekreteryaya gibi organları bulunmaktadır. Ayrıca bir işletmeci gibi hareket eden bir Teşebbüs ve BMDHS’de yer alan uyuşmazlık çözüm yollarından farklı olarak izlenen yollar mevcuttur.

ABSTRACT

The international seabed, which is part of the delimitation of seabeds under international maritime law, is also called the "Area" and is located on the floor of the high seas. With the development of technology, the rich mineral resources that have been discovered and continue to be discovered in the Area are increasing the interest of the states in the Area day by day. With the concept of "common heritage of humanity", it has been protected by taking place in UNCLOS that both the Area and the resources in the Area cannot be allocated to the sovereignty of a single state and belong to everyone. However, the expression of "common heritage of humanity", which is tried to be explained within the framework of equality between states, distributive justice, use for peaceful purposes, the principle of protecting the marine environment and human life, a new economic order and the inability to assert sovereign powers in the Area, and the legal character of the Area shaped according to interests. opinions continue to be discussed. For this reason, the legal status of states that are not party to UNCLOS remains unclear. The excess of non-party states has led to the need to amend UNCLOS provisions on the Area, and the 1994 Convention developed under these conditions.

Moreover, an authority has been established for the purpose of administering the Area by a neutral organization. The Authority has organs such as the General Assembly, the Council, the Legal and Technical Commission, the Finance Committee, and the Secretariat. In addition, there are ways that are different from the dispute resolution methods in UNCLOS and an Enterprise acting as an operator.